PICTURÆ ANTIQUÆ CRYPTARUM ROMANARUM ET SEPULCRI NASONUM.

PICTURÆ ANTIQUÆ

CRYPTARUM ROMANARUM

ET

SEPULCRI NASONUM

Delineatæ & expreſſæ ad Archetypa

A PETRO SANCTI BARTHOLI ET FRANCISCO EJUS FILIO

Deſcriptæ vero, & illuſtratæ

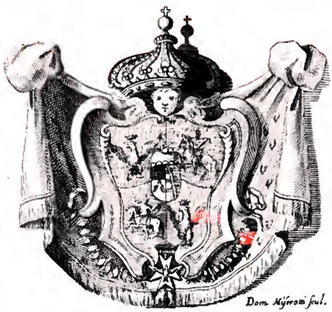
A JOANNE PETRO BELLORO

ET

MICHAELE ANGELO CAUSSEO

OPUS

Nunc primum Latine redditum, proditque abſolutius & exactius.

ROMÆ MDCCXXXVIII.

Ex Typographia S. MICHAELIS ad Ripam, Sumptibus Hieronymi Mainardi.

PRÆSIDUM PERMISSU.

SERENISSIMO
FRIDERICO
REGIO PRINCIPI
POLONIÆ
ELECTORALI SAXONIÆ &c.

HIERONYMUS MAINARDUS TYPOGRAPHUS CAMERALIS URBINAS D. D. D.

QUI summo nati genere inter mortales agunt, ut alios regant & juvent, nescio quid eximium à Deo Optimo Maxi-

Maximo, à quo locum, & dignitatem capiunt, obtinere conſueverunt, quod communem ſortem atque conditionem excedit. Hunc in terris conſequutus gradum, SERENISSIME PRINCEPS, ſimul ea Regiæ Celſitudini TUÆ inhæſit indoles, quæ vel ſolo adſpectu ad venerationem invitat & obſequium. Sextum decimum ætatis annum agis, & maturam prudentiam præfers, conſilio, & ratione ſpectandam. Antecedis ætatem virtute; virtutemque illuſtrant facta clariora. Sufficit noviſſe quod rectum eſt, ut operari contendas: ſubjectorum Populorum

bonum,

bonum, & commoda propriam felicitatem censes: nec justitia dumtaxat commendaris, verum etiam religione, ac pietate. Tanto domi forisque illustris præconio, priusquam in Italiam proficisscereris, Itali te probè norant: visusque, & usu probatus, longe multumque famam auxisti, & celebritatem nominis. Nimirum inclyta & Regia stirpe genitus summos majores tuos ità refers, & æmularis, ut illis gloriam augere, non ab eis mutuari videare. Ex tot amplissimis Regiæ Celsitudinis TUÆ ornamentis ut decus & Literæ capiant, mihique ac Typographiæ meæ per illas imper-

tias, Volumen egregium Veterum Romanorum Picturas, quotquot in antiquis Cryptis, Sepulchris, aliisque nobilibus ædificiis inveniri potuerunt, æri incisas, & luculentis doctorum virorum animadversionibus illustratas exhibens, Regiæ Celsitudini TUÆ demisso, reverentique animo dico, & consecro. Merentur id cum primis à TE cultæ & in pretio habitæ literæ cum bonis artibus, & antiquitatibus: quas quum in hoc potissimum opere plæclara diversi generis monumenta juvent, & illustrent, non dubito, quin illæ æquo voto propitiæ tantum mihi honoris &

emolumenti ab Regia Celſitudine TUA ſint impetraturæ. Cujus potenti ac beneficæ Tutelæ me, ac Typographiam meam libens obſequens devotus addico, atque committo.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiss. Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro.

Phil. Episc. Pisauren. Vicesg.

IMPRIMATUR.

Fr. Joannes Benedictus Zuanelli Ord. Præd. Sacri Palatii Apostolici Magister.

AD LECTOREM

ADMONITIO.

PICTURAS Antiquorum in Cryptis Romanis olim repertas, à PETRO SANCTI BARTOLI accuratè delineatas, ærique inciſas, nec non à PETRO BELLORIO, & MICHAELE ANGELO CAUSEO eruditis, ac doctis notis illuſtratas, publici juris rurſus facimus. Opus tamen ipſum non una de cauſſa nunc primùm prodit abſolutius, & exactius.

Enimvero eruditorum Virorum exterarum nationum, & illorum præſertim, qui Italicam linguam minime callent, implentes vota, id latine redditum exhibemus. Quod, quam fideliter, diligenterque factum ſit, ſapientium lectorum eſto judicium.

Scriptorum loci in explicationibus citati ubique diſtinctè ac ſigillatim indicantur. Verba, atque ſententiæ ad illuſtriorum, &

abſo-

absolutiorum editionum fidem, accuratè exprimuntur: sublatis mendis, quæ in primam editionem Italicam amanuensis oscitantia, vel Typographi negligentia obrepserunt. Græcorum auctorum testimonia græco expressa sermone proferuntur, ut germana illorum sententia, & vis pateat. Quod cum primis ab viris doctis, & veritatis amantibus exoptatum, atque petitum est. Æneæ Veterum Picturarum formæ, ubi oportebat, ad Prototypa sunt exactæ. Nihil denique prætermisimus, quod typorum nitori, egregii Operis perfectioni, absolutæque editioni pretium conferre potest, unoque tempore Literariæ Reipublicæ bono omni prorsus ex parte consulere.

Minime proinde dubitamus, quin curam & studium nostrum eruditi Lectores tot nominibus sint probaturi; atque ita excepturi Opus, ut eidem, non favorem modo ac patrocinium, verum etiam commendationem, & laudem impertiantur.

OPE-

OPERIS PROLEGOMENA.

CONSIDERANTI *mihi sæpenumero, ac memoria repetenti, quanto olim in honore fuerit Ars pingendi, & qui ea floruerunt, illam cæteris ingenuis artibus præstantiorem esse habitam, ipsique a sapientissimis Ægyptiorum & Græcorum institutis primas esse delatas, fateri necesse est. Horum primi, præterquamquod Mercurii præscripto, qui leges Ægyptiis tradidit, ad ipsorum sapientissima & arcana mysteria explicanda, delineatis depictisque imaginibus, sive incisis in marmore simulacris, potissimum utebantur, decreverunt insuper, ut ingenui dumtaxat adolescentes, nobilique familia oriundi huic arti operam darent, quorum e numero assumerentur, qui ad sacerdotia & magistratus obeundos deligebantur. Apud Græcos vero Pamphili, Apellis præceptoris, auctoritas adeo valuit, ut adolescentulis summo genere natis illius artis eximiæ studium dumtaxat relinquentes, lege caverint, ne quis ea servos imbuere auderet. Plutarchus præterea, quum prius Atheniensium Imperatorum laudes recensuerit, necnon Themistocle, Pericle, Nicia, Cleone, atque Alcibiade pro dignitate commendatis, minime eos, qui præclarissimam hanc pingendi artem professi sunt, silentio præterit. De Apollodoro itaque verba faciens, qui colores miscere, atque umbris veluti eminentia efficere, quæ in tabulis pingerentur, princeps docuit: necnon Euphranoris mentionem habens, qui in picturæ certamine ad Thesеum effingendum, Parrhasio, Niciæ, Asclepiodoro & Plistheneto, Phidiæ fratri, antelatus est, [quorum tamen aliqui fortissimorum Atheniensium Ducum prælia & victorias suis in tabulis depinxerunt:] eorumdem patriam bonarum artium, quas ipsa invenit, expolivit, & auxit, benignam parentem atque altricem appellat, interque illas picturæ primas deferre non dubitat:** Πολλῶν μὲν δὴ καὶ ἄλλων ἡ πόλις ἥδε μήτηρ, καὶ τροφὸς εὐμενὴς τεχνῶν γέγονε, τὰς μὲν εὑραμένη καὶ ἀναφήνασα πρώτη, ταῖς δὲ δύναμιν προσθεῖσα καὶ τιμὴν καὶ αὔξησιν· οὐχ ἥκιστα δὲ ὑπ' αὐτῆς ζωγραφία προῆκται καὶ κεκόσμηται. *Idest*: Profecto Urbs hæc multarum etiam aliarum mater, nutrixque benigna fuit artium: quarum alias prima reperit, inque lucem protulit: aliis honorem, vim, incrementum contulit: non minimam vero ei debet & inventionis & exornationis partem ars pingendi.

*Dictus Plutarchus in libello, cui titulum fecit: *Bellone an pace illustriores Athenienses fuerint*: inter *Moralia* pag. mihi 345. edit. *Lut. Par.* 1624. *Tom.* 2.

Tanta fuit huic arti cum sapientia & philosophia conjunctio, ut qui in ea præstiterunt, sapientes habiti fuerint, & appellati. Hinc est, quod Socrates apud Xenophontem, veluti sapientes viros, Phidiam & Praxitelem ad differendum induxit. Hinc etiam Maximus Tyrius de Zeuxi & Polygnoto sermonem instituens, [quorum depictas tabulas Homeri

meri poeseos haud dissimiles judicat, secundum Simonidis sententiam a Plutarcho * *relatam, pingendi artem mutam esse poësim; hanc vero picturam esse loquentem:*] *in hujusce artis pigmentis philosophiam agnoscit; ac Pictores suis in operibus Philosophos se præstare fatetur. Divinus ille Plato auditor Socratis, qui tribus in Athenarum arce Gratiis manu sua scalptis, illustris evasit, nedum ex eo, quod unus omnium Apollinis oraculo sapientissimus fuerit judicatus, quum antea picturæ operam dedisset, ut Diogenes Laertius* * *refert, ad philosophiæ studia se contulit, & plurima hujus præclarissimæ artis præcepta in suis doctissimis Dialogis nobis tradere non dubitavit. Apud eumdem Laertium* * *legere licet, Pyrrhonem philosophum, a quo Philosophi Pyrrhonii dicti, hanc quoque artem exercuisse. Plinius etiam, Metrodorum quemdam Atheniensem in utroque & philosophandi & pingendi genere excelluisse, memoriæ prodidit.* * *Quin, quum L. Paullus de Perse Macedonum Rege victor rediens, ab Atheniensibus philosophiæ præceptorem ad filios erudiendos petivisset, nec non aliquem pingendi arte præstantem, qui triumphi sui ornamenta conficeret, ad opus utrumque Metrodorum delectum fuisse refert; quod quidem factum adeo Paullus probavit, ut, quum Urbem triumphans ingrederetur, omnibus edicto palam facere studuerit.*

* *Loc. laud. p.340. in fin.*

* *De Vit. Philosoph. Lib. 3. ab Henr. Steph. excuss. p.m.189.*

* *Ibid. lib.9. p.m. 669.*

* *Natur. histor. lib.35. cap.11. sect. 40. n.30.*

Quamvis autem omnes fere, quos innui, ea, qua decet Philosophos, modestia, ingenuam hanc artem exercuerint; nonnulli tamen summa animi elatione eamdem professi sunt, in eamque viri Principes profuse nimis præmia contulerunt. De ingenti Zeuxis opulentia, ejusque immoderata arrogantia hoc Plinius scriptum reliquit: * Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione earum Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Postea donare opera sua instituit, quod ea nullo satis digno pretio permutati posse diceret, sicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. *De Parrhasio vero hoc ab Athenæo, qui ex Clearcho acceperat, memoriæ proditum est:* * Οὕτω δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὰ τῆς τρυφῆς, καὶ τῆς πολυτελείας ἠσκεῖτο, ὡς δὲ Παῤῥάσιον τὸν ζογράφον πορφύραν ἀμπέχεσθαι, χρυσοῦν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα, ὡς ἱστορεῖ Κλέαρχος ἐν τοῖς βίοις. *Idest:* Sic vero apud antiquos promiscuos fuit sumtuosus luxus, ut Parrhasius pictor aliquando purpura indutus, capiti auream coronam imposuerit, quod a Clearcho in Vitis est proditum. *Licet autem voluptariam prorsus vitam ageret, nihilominus se virtutem consectari gloriabatur, atque a se depictis tabulis hæc insolenter adscribere consuevit:* *

* *Natural. histor. lib. 35. cap. 9. sect. 36. num. 2.*

* *Lib. 12. Deipnosophis p. mihi 543.*

* *Ibidem.*

Ἀβροδίαιτος ἀνὴρ, ἀρετήν τε σέβων τόδ' ἔγραψε
Παῤῥάσιος, κλεινῆς πατρίδος ἐξ Ἐφέσου. *Idest:*

Delicatus vir, atque virtutis cultor hoc pinxit
Parrhasius, cui patria est inclyta Ephesus.

Seque pictorum omnium Principem appellans, tantum cæteros omnes pingendi arte præstitisse, ut nemo sibi deinceps par esse posset, gloriose nimis prædicabat.

Po-

Polygnoto præterea, qui celeberrimum Apollinis Delphici templum atque Athenarum porticum depinxit, hujusmodi tributum fuisse præmium, Plinius tradidit * : Amphyctiones, quod est publicum Græciæ Consilium, hospitia ei gratuita decrevere. *Revera illa Atheniensium porticus, quæ Poecile a rerum varietate, quæ in ea depictæ fuere, appellata est, tot rerum gestarum monumentis, ac vetustatis exemplis abundabat, ut amplam Zenoni philosophandi materiam præbuerit, idemque ex ea eruditissima suarum orationum argumenta desumserit.*

* *Natural. hist. lib. 35. cap. 9. sect. 35.*

Profecto Apelles nullum majus Alexandri Macedonis in eum benevolentiæ & existimationis indicium optare poterat, quàm ut pulcherrimam Campaspem, summe a se dilectam, dono ab illo acciperet. Hinc Plinius de eodem inclyto Principe hac super re scriptum reliquit: * Magnus animo, major imperio sui, nec minor hoc facto, quam victoria aliqua; quippe se vicit, nec thorum tantum suum, sed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, ut quæ modo Regis fuisset, modo Pictoris esset.

* *Ibid. cap. 10. sect. 36. n. 12.*

Demetrius ille, qui ob insignem in expugnandis urbibus virtutem Poliorcetes, idest urbium expugnator dictus est, tantum Picturæ honorem habuit, ut Rhodon insulam obsidione solverit, sicut Plutarchus in ejus vita refert, ne pictam quamdam Protogenis Caunii tabulam, pulcherrimum Jalysum, Solis & Rhodi Nymphæ filium, exhibentem, [septuenne quidem opus,] violaret. Quin etiam, quum urbs adhuc obsidione cingeretur, Protogenes vero in suburbano hortulo suo, hocest Demetrii castris, maneret, nec eum armorum & militum strepitus ab opere avocaret; Accitus a Rege, *Plinius narrat,* * interrogatusque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se, illi cum Rhodiis bellum esse, non cum artibus. *Magnam profecto confidentiam summus ille vir, sua nescio virtute an Principis magnanimitate fretus, præsetulit; qui etiam ei, ne quod in periculum incideret, militum præsidium attribuit: & cujus depictis tabulis pepercerat, eum incolumem se posse præstare gaudebat; quumque sæpissime Protogenem inviseret, ut se totum Pictori traderet, victoriæ desiderium deponere visus est.*

* *Ibidem n. 20.*

Neque maximis dumtaxat præter fidem honoribus insignes in hac arte viri decorati fuere; pluris aurea illa sæcula virtutem faciebant, quàm ut eam satis extollere posse crederent. Principes honoribus & præmiis, quæ principes viros decent, illam prosequebantur; Populi vero civibus suis gratiam referendam esse ducebant, qui præclaris operibus immortale patriæ decus pepererant. Hinc factum est, ut complures civitates illustrium virorum depictas tabulas penes se habere, honori sibi ducerent; magisque ob illas, quàm ob alia quæque gloriarentur: sicuti Elea, & Coos ob Veneres ab Apelle pictas: Rhodos ob Jalysum, admirabile ac prope divinum Protogenis opus: & Syracusæ ob equestrem Agathoclis pugnam, in Minervæ templo depictam.

Ingens pecuniarum vis, quam veteres in picturas erogarunt, vix fidem

fidem merere videtur. Tria tantum exempla adducam ex Plinio, qui alia bene multa refert. Hic itaque de Alexandri Magni effigie, Jovis fulmen tenentis instar, ab Apelle picta, mentionem faciens, hæc ait: * Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem, in templo Ephesiæ Dianæ * *XX. talentis auri*. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. *Maximum profecto pretium; quum enim aureum quodque talentum decuplo tanto pluris, quàm talentum Atticum æstimaretur; hoc autem sexaginta argenti libras valeret, eodem Plinio teste, hoc est, ut vernaculo utar sermone, sexcentos* scutatos; *viginti auri talenta, si ad Romanæ pecuniæ æstimationem redigas, viginti supra centum* scutatorum *millia conficiunt. Plinius idem, Apellis etiam in æmulos benignitatem referens, hæc narrat:* * Apelles & in æmulos benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, ut plerumque domestica; percontantique, quanti licitaretur opera effecta, parum nescio quid dixerat; at ille: * *quinquaginta talentis (nempe triginta scutatorum millibus)* poposcit, famamque dispersit se emere, ut pro suis venderet. Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem; nec, nisi augentibus pretium, cessit.

Asclepiodorum, Apelli æqualem, dignum etiam a Mnasone Elatensium tyranno pretium tulisse, ex eodem accepimus. Huic, *inquit ille,* * Mnason tyrannus pro duodecim Diis dedit in singulos * *minas trecentas. Quælibet mina ex denariis centum constabat, idest* decem scutata: *trecentæ autem minæ conficiunt tria* scutatorum *millia: quod si rationem subducas, tabulæ pretium ad sex & triginta* scutatorum *millia pervenisse intelliges. Quid denique de Aristide Thebano pictore dicam, qui Apellis quoque tempore floruit? cujus, ut laudatus Auctor refert,* * unam tabulam *centum talentis* Rex Attalus licitatus est. *Nempe sexaginta* scutatorum *millibus.*

Verum non Ægyptii, Græcique tantum, sed Romani quoque præclarissimam hanc artem plurimi semper facere præsetulerunt, eamque summa omnium laude, eodem Plinio teste, * *excoluere. Q. Fabius, quum illustres Majorum titulos nihil moraretur, quos illi magistratibus recte gerendis, & victoriis sibi pepererant; Pictoris cognomen nobilissimæ familiæ suæ indidit; atque ab V. C. anno CCCCL. tabulis, in Deæ Salutis templo manu sua depictis, nomen suum inscripsit. Turpilium Equitem Romanum læva manu pingere consuevisse, Plinius* * *refert; quod quidem, inquit ille, superiori memoria nemo nec vidit nec audivit. Aterium Labeonem Prætorium, necnon Galliæ Narbonensis Proconsulatu functum, bujus etiam artis studiosissimum fuisse accepimus. Qu. denique Pedius, nepos alterius Q. Pedii viri consularis triumphalisque, cohæredis a Julio Cæsare Dictatore una cum Augusto ex quadrante instituti, quum natura mutus esset, oratoris Messalæ affinis sui consilio, ejusdemque Augusti permissu, huic arti operam dedit; de quo Plinius:* * Puer, *inquit,* magni profectùs in ea arte obiit.

* *Ibidem lib. 35. cap. 10. sect. 36. num. 15.*

* Harduinus ad hunc locum *viginti talentis* legit, erasa voce *auri*. Mox addit; *Talenta Attica argenti intellige, quorum vicena monetæ Gallicæ efficiunt libras* 48000.

* *Ibidem n. 13.*

* Harduinus ad hunc locum, *quinquagenis talentis* legit: & in notis subdit: *Attica talenta intellige, Gallicæ monetæ libras, seu florenos* 120000.

* *Ibidem n. 21.*

* Ad hunc locum sic Harduinus: *Minæ singulæ centenis denariis æstimantur. Itaque tricenæ, tribus denariùm millibus: sive, quod idem est, sestertiùm millibus duodecim; Gallicæ monetæ libræ sunt* 1200

* *Ibid. n. 19.*

* *Ibid. cap. 4. sect. 7.*

* *Ibidem.*

* *Ibidem.*

Apud

Apud Romanos quoque Principes præclariſſima hæc pingendi ars locum ſuum obtinuit; & quorum manus ſceptra & palmas tractare conſueverunt, peniculum interdum arripere, ac tabulæ admovere non detrectarunt. Neronem, ſextum Romanorum Imperatorem, huic arti operam dediſſe, Svetonius refert. Felicem illum, ſi ingenuum hoc animi ſolatium in reliquum vitæ tempus ſibi paraviſſet; neque de recta virtutis ſemita, quam ab initio ætatis iniverat, unquam deflexiſſet. Hadrianum Picturæ, Sculpturæ, & Architecturæ ſtuduiſſe, Dio* & Capitolinus literis tradiderunt. M. Antoninum, cognomine Philoſophum, huic etiam arti vacaſſe, apud eumd. Capitolinum* legere eſt. Aurelius Victor, ejuſdem perſtudioſum Alexandrum quoque Severum fuiſſe, narrat. Denique Theodoſius junior, Theodoſii Magni nepos, ut refert Zonara,* in maximi Regni occupationibus hujus artis ſtudium non intermiſit.*

* *In Nerone cap. 53. Edit. Seb. Gryph. 1548.*

* *In Hadriano: inter auct. Hiſ. Aug. p. m. 32. edit. Seb. Gryp. 1551.*

* *In M. Ant. Philoſop. ibid. p. 107.*

* *Annal. tom. 3. edit. Baſi. 1557 p. m. 37.*

Picturæ primum Romæ decus eſſe additum poſt ſubactam a L. Mummio Achajam, auctor eſt Plinius. Tabulis autem externis, *inquit ille**, auctoritatem Romæ publice fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque, quum in præda vendenda Rex Attalus* VI. M. ſeſtertiûm emiſſet Ariſtidis tabulam Liberum Patrem continentem, pretium miratus, ſuſpicatuſque aliquid in ea virtutis, quod ipſe neſciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, & in Cereris delubro poſuit; quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. *Si notas illas* VI. M. ſeſtertiûm *interpetrari velis* ſeſtertia ſexagies, *efficiunt centum quinquaginta* ſcutatorum *millia*; *ſin autem* ſeſtertiis ſexcentis, aut ſexcentis millibus *legere placet, reddes hanc ſummam decuplo minorem, nempe quindecim* ſcutatorum *millia*: *quæ quidem pecuniæ ſummula nullo pacto Mummio admirationem attuliſſet, habita pretiorum ratione, quibus in Græcia tabulæ venibant.*

* *Natur. hiſt. lib. 35. cap. 4. ſect. 8.*

* Apud Harduinum vero ſic: VI. *ſeſtertiûm*: hoc eſt, inquit idem in notis, *ſexies centenis ſeſtertiûm millibus; moneta Gallicæ libras ea efficiunt omnino* 60000.

Plinius præterea, ſæpe antea laudatus, in narratione, quam de illuſtribus Pictorum tabulis inſtituerat, hæc inſuper addit de Tymomacho Byzantio, qui ſub Julio Cæſare floruit: * Tymomachus Byzantius Cæſaris Dictatoris ætate Ajacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis æde poſitas, * *octoginta talentis* venundatas. *Scilicet octo & quadraginta* ſcutatorum *millia. Quum Divus Auguſtus Venerem exeuntem e mari, quæ Anadyomene vocatur, (quam Apelles morte præventus inchoatam Cois reliquerat, nec unquam illius inferiorem partem qui reficeret, reperiri potuit,) in delubro Patris Cæſaris veluti generis Parentem, dicare vellet, pro ea Cois* centum talenta *ex pendendo tributo, (nempe ſexaginta* ſcutatorum *millia) remiſit. Venerem hanc Apellis, pictam ad exemplar Phrynes, quum in Eleuſinorum Panagyri, ſpectante univerſa Græcia, nudaſſet corpus ſuum, & in mare ſoluta coma deſcendiſſet, ſcribit Athenæus.* M. Agrippam quoque tabulas duas Ajacis & Veneris mercatum eſſe a Cyzicenis** H.-S. XII. M., *idem Plinius refert.* Scilicet quinquaginta ſupra centum* ſcutatorum *millia*,

* *Lib. 35. c. 11. ſect. 40. n. 30.*

* Ad hunc locum ſic Harduinus: *Monetæ Gallicæ libras hæc omnino efficiunt, ſive ſlorenos* 192000.

* *Deipnoſoph. Lib. 13. Cap. 6. Edit. Lugd. 1657. p. m. 591.*

* Apud Harduinum vero ſic: XIII., hoc eſt, ut idem ad hunc locum ait: *denariûm tribus millibus: ſive*, quod idem eſt, *ſeſtertiûm duodenis millibus: Gallicæ monetæ libras faciunt* 1200.

* *Natur. hiſtor. lib. 35. cap. 4. ſect. 9.*

si sestertia centies vicies *interpretari placet, ut supra dictum est; sin aliter, erunt tantum quindecim* scutatorum *millia. Denique Archigalli pictura (nempe Principis Sacerdotum Cybeles magnæ matris Deûm) Parrhasii opus, quam adeo Tiberius Princeps adamavit, ut cubiculo suo inclusam teneret, LX. sestertiis æstimata est*. Nempe centum quinquaginta* scutatorum *millia, si æstimatio, quam primam posuimus, tibi arridet; sin altera, quindecim millia tantum.*

* Sive, ut ait Harduinus ad hunc locum, *LX. sestertiûm millibus: Gallicæ monetæ libris, seu florenis, ut aiunt,* 6000. Apud Plin. *lib.* 35. *c.* 10. *sect.* 36. *n.* 5.

Sed nos tempus est bujus Proœmii facere finem; satis enim mihi disseruisse videmur, ut, quanti fieret a veteribus ars pingendi, ostenderemus: simulque quanti a nobis faciendæ sint illustres hujus artis reliquiæ, quæ paucis ab hinc annis in Exquiliis, *& Cryptis Romæ visebantur: de quibus modo sermonem habebimus. Quæ quidem quantæ sint æstimationis, vel ex hoc intelligi potest, quod Carolus* Maratti, *alter ætatis nostræ Apelles, summa diligentia ac voluptate sæpissime eas inspiceret.*

Hinc Petrus Santi Bartoli, *qui multis præclaris operibus illustre sibi nomen peperit, quum recte hoc intelligeret, illas delineandas & incidendas suscepit, eo consilio, ut easdem eruditissimi Johannis Petri* Bellori *stylo illustratas, denique communi literarum bono publici juris faceret. Verum, quum* Bellorius *summa literarum jactura diem suum obivisset, nec ita multo post laudatus Petrus* Bartoli *adversæ fortunæ ictu de vita decessisset, opus incoatum dumtaxat reliquit. Franciscus itaque* Bartoli, *patris vestigiis insistens, quum opus ad exitum perduxisset, illud in publicum edere, pergratum Literariæ Reipublicæ se facere existimavit. Denique Michaëlangelus* Causeus de la Chausse *suas in quasdam alias veterum tabulas, in Cryptis Romæ repertas, elucubrationes addidit; de quibus quoniam satis dictum est, ad explicationem Tabularum tandem accedamus.*

ANI-

TABULA I

ANIMADVERSIONES
MICHAELIS ANGELI CAUSEI
DE LA CHAUSSE PARISINI
AD
PICTAS VETERUM TABULAS
IN CRYPTIS ROMÆ REPERTAS.

CELEBERRIMÆ apud veteres Titi Veſpaſiani clariſſimi Romanorum Principis Thermæ fuerunt, quarum reliquiæ in Exquiliis ad S. Petri in Vinculis adhuc ſuperſunt; atque haud longe a Nymphæo ejuſdem Titi (ſeptem aulas vulgo appellant) ad uſque Ædem S. Luciæ, vulgo in Silice, ſeſe porrigunt. Hic itaque apud eaſdem Thermas regiæ illius Principis ædes ſurgebant; quarum inter præcipua ornamenta ſummo apud omnes in pretio habebatur nobile Laocoontis ſimulacrum, cujus pro dignitate Plinius meminit *; quodque ſub Leone X. inventum, idem Pontifex ad Vaticani pontificios hortos deportari curavit. Eodem autem in cubiculo, ubi prædictum e marmore ſimulacrum repertum eſt, hæc depicta quoque tabella omnium in ſe oculos convertebat.

* *Natural. hiſtor. Lib. 36. cap. 5. ſect. 11.*

TABULA I.

Pictura in Titi Veſpaſiani adibus inventa.

SI nulla apud veteres Scriptores de Græcorum & Romanorum depictis tabulis præconia extarent, quibus illi horum ſplendori luculenter conſuluerunt; hæc profecto, quam modo exhibemus, tabella ſat nobis præberet argumenti, quantum hac pingendi arte inſignes illi viri præſtiterint, ſimulque eos omni laudum genere dignos oſtenderet. Hinc Hannibal Caraccius, qui præclariſſima hac arte ita excelluit, ut nihil poſteris, quod amplius deſiderare poſſent, reliquum fecerit, nedum quod majoribus inviderent, manu ſua tabulam illam delineare voluit; quæ quidem tanti Viri delineatio in Muſeo Canonici Victorii, inter alias nonnullas celeberrimorum Pictorum adhuc aſſervatur: ex qua etiam, veteri exemplari diuturnitate temporis expuncto, præſens tabula deſumta eſt.

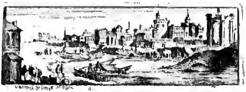
Nemo eſt, quem lateat, illuſtre Coriolani facinus, qui *maximi animi, & altiſſimi conſilii vir*, ut ait Valerius Maximus, * quum iniquiſſime domo ejectus ad Volſcos tunc Romanis infeſtos confugiſ-

* *Lib. 5. cap. 4.*

set, benigne ab eis exceptus, brevi summum apud illos imperium adeptus est; ac frequenter Romanorum exercitibus fusis, victoriis aditum ad Urbis mœnia Volsco militi struxit. Ex adeo propinqua hostium obsidione magnus Civitati timor est injectus. Missi itaque semel & iterum de pace ad Marcium oratores; quumque Romanus Populus, qui reo non pepercerat, ad exulem supplex ire non detrectasset, atrox tamen responsum retulit, nulloque pacto illius animum flectere, atque ab incepto deterrere valuit. *Missi ad eum deprecandum Legati*, inquit Valerius *, *nihil profecerunt. Missi deinde Sacerdotes cum infulis, æque sine effectu redierunt. Stupebat Senatus: trepidabat Populus: viri pariter & mulieres exitium imminens lamentabantur*. In tanto itaque omnium civium discrimine, Veturia Coriolani mater, & Volumnia uxor ejus duos parvos ex Marcio ferens filios secum, hostium castra petierunt: quò ubi ventum est, simul ac filius matrem aspexit: * *Expugnasti*, inquit ille, *& vicisti iram meam, Patria, precibus hujus admotis: cujus utero te, quamvis merito mihi invisam, dono*; statimque ipse, abductis ex agro romano legionibus, retro ab Urbe castra movit. Videre itaque est Coriolanum *num.* 1., qui dextera hastam tenens, læva nititur clypeo, & Matris allocutionibus aures videtur præbere: indutum bicolori thorace, croceo & puniceo: necnon militari more, breviori tunica crocei pariter coloris: denique rubro amictu veluti præcinctum. Veturia vero mater *num.* 2. muliebri stola, quæ usque ad imos pedes demissa est, crocei æque coloris, induitur: caput fronte tenus obvolutum est linteo quodam cæruleo. Uxorem autem *num.* 3. albida talaris tunica, & puniceus amictus tegit. Alia denique mulieris effigies *num.* 4., quæ cubito innititur, oblonga pariter tunica cærulei coloris induitur.

* Ibidem.

* Apud. eumd. ibid.

TA-

TABULA
II.

T A B U L A II.

In Thermis Titi quædam ſubterranea conclavia deprehenſa.

HAud procul a Nymphæo prædicto, quod *ſeptem aulas* vulgo vocant, (quæ fortaſſe fuerunt cellæ quædam dictæ caldariæ, frigidariæ, ac tepidariæ pro vicinis proximis Titi Thermis de more conſtructæ,) quodam in horto prope Amphitheatrum Flavium, (vulgo Coloſſæum dictum a Coloſſo, qui poſitus olim a Nerone in Aureæ Domus veſtibulo ſtetit e regione ejuſdem Amphitheatri prope Sacram Viam, qua clivo aſcenſus erat in Palatinum collem,) ſplendidas quaſdam veterum ædificiorum reliquias præterito ſæculo inventas accepimus: quæ quidem ædificia ad eaſdem Thermas fortaſſe ſpectarunt; quas Trajanum, Hadrianum, eorumque in imperio ſucceſſores auxiſſe, additiſque ſignis & picturis exornaſſe, Nardinus* refert. In his autem, quum repurgaretur locus, quamplura conclavia, & concameratæ cryptoporticus, pictis tabulis & vermiculato emblemate exornatæ, deprehenſæ ſunt; additis inſuper picturas inter & emblemata modico intervallo diſcreta variis plaſticis toreumatis: quarum denique pavimenta lithoſtrata erant, parvulis ſcilicet coagmentata marmorum cruſtis.

** Rom. ant. Lib. 3. cap. 10.*

In quorum primo hæc pictura inventa.

In præcipuo autem prioris conclavis loculamento, quod in hac ſecunda tabula exhibemus, pulcherrimam Apollinis imaginem ex vermiculato emblemate confectam, tamquam penicillo depictam, videre erat: qui quidem Apollo lauro redimitus, & cœrulea chlamyde indutus, quam fibula lævo humero ſubnectit, inſtrumentum quoddam muſicum, quod ſeptem ex fidibus conſtat, lyræ haud abſimile, leva manu pulſat. Baſi præterea ſuperimpoſitus aſpicitur in orbiculata quadam ædicula magnifice extructa, cujus pondus quatuor ex corinthio genere columnæ ſuſtinent: cui quoque laureæ phaleræ non parvum afferunt ornamentum. Neque hoc abs re; laurus enim, quum poeſis & divinationis ſymbolum eſſe dicatur, ideo Apollini dicata fuit; quin veteres, ſi quis lauri frondes ſub pulvillo capiti ſubjectas habuiſſet, eum vera ſomnia noctu viſurum putabant: Vates autem, ea veſcentes plurimum habere auxilii ad futura colligenda, exiſtimabant. Prætetea ex ejuſdem crematæ ſtrepitu ventura ſe præſentire poſſe autumabant; fragoſius enim combuſta felicitatem portendere credebatur: contra, ſi tacita conflagraſſet, triſte erat augurium, ut ex Tibullo, Propertio, Lycophrone, aliiſque ſcriptoribus colligi poteſt. Aliam a prædictis Ovidius rationem affert, ſcilicet quod ſicut laurus perenne viret, & quocumque anni tempore frondet, ſic Apollo imberbis ſemper, & nunquam ſeneſcens, ſemperque comatus fingitur; hinc intonſum veteres appellarunt.

* Lib. 1. Metam. ver. 565.

** Utque meum intonsis caput est juvenile capillis,*
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.

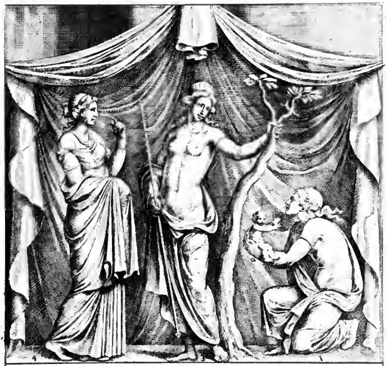
Athenienses præterea septimo quoque Lunæ die, hymnum in honorem Apollinis decantantes, laurum solemni pompa deferre consuevisse, Proclus in Hesiodo memoriæ prodidit, ut narrat Vossius. Orbiculata præterea ædicula orbicum Solis cursum, qui idem cum Apolline Deus est habitus, nobis repræsentat: ejus cyanea chlamys cœruleum cœli colorem indicat: quatuor columnæ quatuor anni tempora: septem fides musici instrumenti, quod pulsat, septem pariter globorum certum motum demonstrat.

Duo præter explicatum eodem in conclavi extructa erant loculamenta; quorum alterum vermiculata pariter emblemata exornabant, quæ semihominum, monstrorumque figuras exhibebant; in altero quædam veterum ædificia depicta visebantur.

Aliud præterea spectabatur conclave, cui quatuor depictæ tabulæ, Adonidis fabulam exhibentes, ornamento erant, quarum exemplaria inter cætera veterum monumenta illustris de Maximis Familiæ adhuc asservantur; illam enim antiquitatum studiosissimus Cardinalis Camillus insignis Musei sui hæredem testamento reliquit.

TA-

·TABULA·III·

TABULA III.

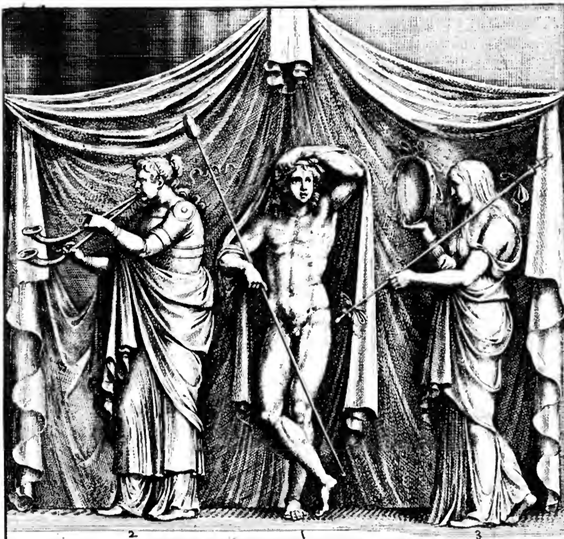
In altero conclavi in eisdem Titi Thermis, quatuor, quæ sequuntur, spectabantur depictæ tabulæ; ac primum hæc, in qua fabulosus Adonidis ortus exhibetur.

FAbulosus Adonidis ortus neminem profecto latet; cujus mater Myrrha; quum, nefando Cynaræ Cypriorum Regis patris sui amore capta, nutricis auxilio cum illo, ignorante quod filia sua esset, concubuisset die solemni Cereris, quo mater ejus operata secubabat a viro, patris thalamo plena incesto concubitu exscessit. Postquam vero pater filiam esse rescivit, pudore coactus est ferro stricto eam insequi. Ipsa metu territa in Arabiam profugiens, fessa apud Sabæos requievit, ibique Deorum misericordia in arborem, quæ ejus nomen retineret, mutata est: ex qua tamen, licet in arborem versa, ut refert Ovidius,* scissa cortice nimio Solis ardore, puerulus nascitur, quem Adonidem cognominant, quem etiam Najades excepere eo prorsus pacto, quo in hac tabula licet aspicere.

* *Met. lib. 10. fab. 9. & 10.*

Primùm itaque parietem, qui a tergo est, cœruleum vestit aulæum eo dispositum ordine, ut Veneri Nymphisque tentorium quoddam excitatum videatur. Nympharum altera *num.* 1. genu submittens (cujus pectus lævumque brachium denudatum, reliquum verò corpus croceo extrinsecus, subtus albido linteo velatum aspicitur,) infantem *num.* 2. de stipite Myrrhæ vix in lucem editum utraque manu protendit, & Veneri offerre velle videtur. Stat Dea *num.* 3. læva manu arborem Myrrham, dextera regale sceptrum tenens: est illi caput diademate ornatum, comti capilli, quorum fimbriæ mira elegantia in humeris crispantur: corpus pube tenus seminudum apparet, reliquum subalbido extrinsecus, intus candido tegitur linteo, quod e dextero brachio pene ad talos usque flexuose decidit. Oculos in puerulum Venus intendit, ejusque vicem miserescere videtur. Altera dextrorsum Nympha *num.* 4. lævam manum, colloquenti similis, elatam tenet: talari albaque & sine manicis de more tunica induitur: viride præterea linteum ei a lateribus dependet, quo dextera manus obtegitur. Videre denique est Venerem & Nymphas tum hujus tabulæ, tum sequentium, utroque in brachio aureas armillas gerere.

TABULA · IV ·

TABULA IV.

Altera ejusdem Conclavis tabula, in qua Adonidem sub imagine Bacchi videre est.

Altera hæc depicta tabula, cui coeruleum pariter aulæum retrorsum est ornamento, tres præfert imagines. Stat medius adolescentulus quidam *num.* 1. sine tegmine, tempora lauro redimitus: lævo brachio supra caput elato candidum innectitur pallium, quod per dorsum a vertice dependens alterius brachii cubito involvitur: dextera vero thyrsum retinet. Dextrorsum autem & sinistrorsum binas videre est mulieres, seu Bacchas, quarum altera *num.* 2. colligatis partim crinibus, partim solutis, candida tegitur stola ad vestigia usque demissa; super quam aliam subalbidam induit pallam, media crura pertingentem: gestatque viridem amictum, qui lateribus dextroque brachio involvitur. Est illi præterea pectus lævumque brachium croceo cingulo præcinctum; nec non orbicus quidam ornatus lævo in humero, crocei pariter coloris: binas denique tibias manibus gerit, easque ori admotas inflat, digitisque partim adductis partim reductis temperat. Tibiis autem ideo in Orgiis veteres cecinisse scriptum reliquit Phurnutus, * ut quorumdam populorum mores referrent, qui ad tibiam vindemias agere consueverunt. Χρῶνται inquit, δὲ πολλοὶ καὶ αὐλοῖς παρὰ τὴν συγκομιδὴν τοῦ καρποῦ, καὶ ἄλλοις τοιούτοις ὀργάνοις. *Tibia autem in usu est apud plerosque, quando uvas decerpunt, botrosque colligunt.* Baccharum vero altera *num.* 3. crine fluxo, tympanum seu crepitaculum dextera quatit: quo pariter veteres in Orgiis, ut refert Athenæus, utebantur: læva thyrsum sive ferulam detinet. Hæc autem talari sine manicis tunica punicea induitur; illique est insuper croceus amictus, qui e lateribus ad genua usque dependet.

* *Lib. de Nat. Deor. cap. 30. cui tit. De Baccho.*

Animadvertendum præterea est, hujus picturæ auctorem sub imagine Bacchi Adonem nobis exhibere voluisse; neque abs re; Adonis enim idem cum Baccho Deus est habitus juxta Ausonium *:

Βάκχος ἐνὶ ζωοῖσιν, ἐνὶ φθιμένοις Ἀϊδωνεύς. Idest:
Bacchus sum in vivis, in defunctis Aidoneus.

* *Epig. 28.*

Et alias *:

* *Epig. 29.*

Ogygia me Bacchum vocat:
Osirin Ægyptus putat:
Mystæ Phanacen nominant:
Dionyson Indi existimant:
Romana Sacra Liberum:
Arabica gens Adoneum:
Lucaniacus Pantheum.

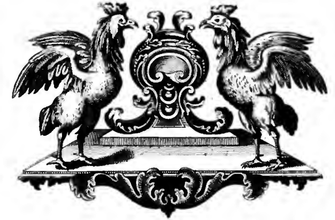
Quod quidem cum Plutarchi * sententia apprime facit; qui Adonem eumdem ac Bacchum habitum fuisse docet; ideoque simillimis qui-

* *In Symposiac. Lib. 4. quæst. 5. edit. Lutet. Paris. 1624. pag. m. 671.*

quibusdam cæremoniis in utrorumque Sacris veteres usos fuisse scribit. Hinc est, quod proxima tabula tres Charites exhibentur; quas Veneris & Liberi filias esse quidam arbitrarunt, ut refert Servius ad illum Vergilii locum: * ——————————— *at memor ille Matris Acidaliæ*. Illas harum auctor tabularum Veneri Bacchoque, quos priores exhibent tabulæ, saltantes addidit, veluti parentum lætitiam prosequi viderentur. Laurus denique, quo Adonis caput redimitur, illum cum Apolline & Sole eumdem esse, juxta Macrobii * sententiam, palam facit.

* *Lib. 1. Æneid. vers. 724.*

* *Lib. 1. Saturnal. cap. 21.*

Dom. Misson sculp.

TA-

TABULA·V·

TABULA V.

Tertia ejuſdem Conclavis tabula, in qua Charites chorum ducentes exhibentur.

QUinta hæc Tabula tres Nymphas ; ſive potius Charites; pedibus choreas plaudentes complectitur : quarum quidem corporum motiones atque geſtus venuſtiſſimi videntur . Illarum enim altera , *n.* 1. poſtica corporis parte ſuperne denudata , croceum quoddam linteum , ſubtus candidum , gerit ; quod dextero ab humero dependens , vehementiori deinde ſaltationis motu concuſſum , & ventulo inflatum , ad lævam , detecto dorſo , rejicitur ; ac denuo ad dexteram revocatum coxendices cruraque ſuperintegit . Altera vero *n.* 2. brachiis nuda , lævaque coxa & crure , & cingulo pectori ſuccincto , ſubalbidam talarem induit tunicam . Tertia denique *n.* 3. oblonga te-

 gitur

gitur viridi palla, pectori pariter colligata. Harum ambæ candidi cujusdam recinii fimbrias brachiis quoque detinent, quod ventulo huc illuc veluti impulsum molliter per auras volitat.

Gratiæ autem Veneri præ cæteris Diis a poetis attributæ fuere, qui & eas nudas finxerunt; licet apud priscos homines veste velatas illas effingi consuevisse, Pausanias * tradat. Suum insuper habebant & Gratiæ templum apud Eleos Græciæ populos, ut idem Pausanias refert. *Simulacra*, inquit ille *, *lignea sunt, veste inaurata: facies, manus, & pedes e candido marmore*. Hinc est, quod Horatius *decentes* illas appellat, quum easdem adventante Veris tempore cum Nymphis sub noctem chorum ducentes, commodis sane verbis depingit *, eo prorsus pacto, quo hac in tabula videre est.

Solvitur acris hyems grata vice Veris, & Favoni:
Trahuntque siccas machinæ carinas.
Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator igni;
Nec prata canis albicant pruinis.
Jam Citherea choros ducit Venus, imminente Luna,
Junctæque Nymphis Gratiæ decentes
Alterno terram quatiunt pede.

Veris tempus Veneri præcipue addictum docet Lucretius *

It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Pennatus graditur Zephyrus vestigia propter.

Mensem præterea Aprilem παρὰ τὴν Ἀφροδίτην dictum esse, scribit Plutarchus *, eo quod Veneri dicatus esset, quæ dicitur Aphrodite. Hinc laudatus Horatius, quum Phyllidem amicam invitaret, ut secum natalem Mœcenatis diem celebrare vellet, sic eam alloquitur: *

. . . - *Idus tibi sunt agendæ,*
Qui dies mensem Veneris marinæ
Findit Aprilem.

Gratias insuper veterum quidam quatuor agnoverunt, sicuti & Horas, quas easdem cum anni temporibus existimarunt, volvendis annis addictas, quasque saltantes depinxit Philostratus *; veluti Charites & Horæ eædem essent. Lacedæmonii sane, atque Athenienses Gratias dumtaxat duas colebant, ut Pausanias * refert; idem tamen paulo post addit, Deli atque Athenis in Arcis vestibulo Gratias numero tres depictas fuisse: quarum nomina Hesiodus * protulit: nempe Εὐφροσύνη, lætitia & hilaritas: Ἀγλαΐη, splendor & decor: Θαλίη, festivitas; licet Homerus aliis eas nominibus donaverit. Eteoclem denique, Orchomeniorum regem, primum omnium Gratiis sacra fecisse, memorat laudatus Pausanias *: quo factum est, ut a Theocrito * *Eteocleæ* sint appellatæ; Ὦ Ἐτεόκλειοι Χάριτες Θεαί. *O Gratiæ Eteocleæ Deæ*. Eumdem quoque Eteoclem primum pariter Gratiarum templum extruxisse docet Strabo *.

TA-

* In Bœot. sive lib. 9. cap. 35.
* Eliacorum poster. sive lib. 6. cap. 24.
* Lib. 1. Od. 4.
* Lib. 5. de Rerum Nat. ver. 683.
* In Numa edit. Latin. Venet. 1502. pag. mihi 18. 6.
* Lib. 4. Od. 11.
* Icon. Lib. 2. n. 35.
* Lib. 9. supra ad. cap. 35.
* In Theogonia Edit. Plan. 1603. pag. m. 258.
* Ibidem.
* Ειδυλ. ις. ver. 104.
* Lib. 9. Geograph. edit. Amstel. 1707. p. m. 635.

TABULA·VI·

TABULA VI.

HAC vero in Tabula, Adonidis, quem Venus in deliciis habuit, ac ipsius Veneris imaginem videre est; quæ dat operam, si quid monendo prodesse possit, ne Adonis venationis periculis sese committere audeat. Sedet Venus *n.* 1. mœsta vultu, caput lævo innixa cubito dexteroque brachio super sellam rejecto, in amasium oculos intendit. Candidam sine manicis talarem induit tunicam, humeris brachiisque detectis; quam super croceum gerit amictum, subalbido cum velamine, quod super sedile defluit. Proxime autem & secundum Deam stat Nympha, *n.* 2. quæ candida sine manicis pariter oblonga tegitur palla; dextramque super Veneris hu-

Postrema conclavis prædicti tabula, in qua Venerem videre est, quæ Adonidem detinet, ne venationis periculis se committat.

humerum tenens, lævo cubito sellæ innititur. Adonis vero *n.* 3. denudatus cernitur, subalbidam gerens chlamydem, quæ ex humeris per dorsum dependet. Est illi caput regio cingulo circumdatum, cujus fimbriæ super humeris crispantur: dextera autem hastam terræ obversam detinens; lævâ Anum quamdam, quæ illum brachio apprehensum retinet, ejus verbis minime motus a latere suo repellere velle videtur. Huic autem vetulæ *n.* 4. caput linteo quodam, fronte tenus, obvolutum est: ipsaque candida atque oblonga tunica, lævo nudato brachio, induitur; viridi cum amictu, qui dextero ab humero pendens, lateribus involvitur. Ex hujus insuper muliérculæ corporis habitu gestuque conjecturam capere cuique licet, id maxime vetulæ illi esse curæ, ut Adonidem ab inito venationis consilio, ferocium præcipue belluarum, deterreat; eique persuadeat, ut voluptatibus potius, otioque cum Venere, (quam Adonidis uxorem fuisse prodit Lactantius,*) fruatur. *Sed stat monitis contraria virtus*, ut hac in re inquit Ovidius*; fortisque animi adolescens ingenua studia, vitæ licet discrimina sint adeunda, humili inertiæ, quæ principem virum gloriæ cupidum minime decet, præferenda esse existimat.

* *Firm. lib.* 1. *de fals. Rel. cap.* 17.
* *Metam. lib.* 10. *fab.* 14.

Adonidem præterea Myrrha, patris sui semine prægnans, deindeque in arborem versa, ideo dicitur genuisse, quod ex hujusmodi arbore succus odore suavis manat; Ἄδον autem Græce dicitur *suavitas* ab ἅδω *placeo*: qui quidem succus, quum fervidius libidinem excitet, ut apud Petronium legere est, ideo illum a Venere in deliciis habitum fuisse veteres finxerunt. Ad quam fabellam hæc habentur apud Fulgentium*: *Quid sibi vult hæc fabula?* inquit ille, *Myrrha est ex genere arborum, quæ Solis calore crepant. Jam quia Solis vi quasi genitali prægnans parit, patrem amasse dicitur: illa itaque justo partus tempore rhagades facit, per quas succum desudat, qui myrrha dicitur: & redolentibus lacrymosa guttulis, fletus suaves scissuris biantibus emittit*. Quidam autem ab Jove, Venere, & Proserpina Adonidem simul dilectum fuisse tradiderunt: atque hinc est, quod ille a Theocrito* τριφίλητος, nempe *valde amabilis*, dictus est. Alii vero Venerem dumtaxat & Proserpinam illum mirum in modum dilexisse autumant: cum quibus etiam Cornutus* facit, qui sex mensium spatio illarum singulas eo frui consuevisse tradit; atque in Adone fatum* nobis triticum repræsentari docet: Ejus autem verba addere placet: Ὅπερ ἀνὰ μέρος παρ' ἓξ μῆνας, ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὸ γῆν γιγνόμενος Ἄδωνις, ἀπὸ τοῦ ἅδειν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ὠνομασμένος τοῦ δημητριακοῦ καρποῦ. *Cui* (semini scilicet) *respondet Adonis, quod quotannis sex mensibus in terra lateat, & sex mensibus appareat, sic dictus ἀπὸ τοῦ ἅδειν: idest, quod nos satiet cereali cibo*. Et paullo post: Διατετάχθαι δὲ ὧδε παρά τε τῇ Ἀφροδίτῃ, τὸν ἴσον χρόνον μένειν τὸν Ἄδωνιν, καὶ

* *Mythol. lib.* 3. *inter ejus opera Edit. Basil.* 1688. *p. m.* 899.
* Εἰδυλ. 15. *vers.* 86.
* Lib. de Nat. Deor. cap. 28. cui tit. *De Cerere & Vesta*.

καὶ παρὰ τῇ Περσεφόνῃ, δι' ἣν εἴπομεν αἰτίαν. *Ajunt autem, Adonis vitam ita esse ordinatam, ut ex æquo nunc convivat Veneri nunc Proserpinæ. Qua ratione vero id fiat, supra explicavimus.* Ex qua quidem nonnullorum sententiâ orta est fabella, illum scilicet prius vita functum, ad lucem denuo revocatum fuisse. Ad hoc autem facit, quod hac super re scriptum reliquit Lucianus. *Porro & Bybli*, inquit ille * *vidi templum magnum Veneris, Bybliæ cognomento, in quo & ritus quosdam in Adonidem peragunt. Cognovi autem & ipse ritus eos. Dicunt igitur, factum illud, quo ab apro percussus Adonis fuit, in sua terra contigisse, & in memoriam rei verberantur annis singulis, & lamentantur, & ritus solemnes peragunt, ac ipsis magni adeo luctus per totam regionem indicuntur. Postquam autem verberandi ac deplorandi finis factus est, principio quidem inferias Adonidi peragunt, perinde ac mortuo existenti: postea autem sequenti die & vivere ipsum dictitant, & in aerem sursum mittunt, & capita detondent; quemadmodum Ægyptii, quando apud ipsos Apis mortuus est.* Paulo vero post hæc idem * addit. *Est autem & aliud miraculosum in terra Bybliorum. Fluvius quidam ex Libano monte in mare defertur: fluvio nomen est Adonis. Hic quotannis cruore inficitur, & colorem amittit, & in mare exiens ipsum quoque pelagus magna ex parte purpureum efficit, Bybliisque lugendi tempus indicat.* Hoc autem eos per ipsos dies, quibus interfecto Adonidi inferiæ persolvebantur, mense scilicet Quinctili, juxta plurimorum sententiam, quam S. Hieronymus * refert, evenire consuevisse, memoriæ proditum est. Macrobius insuper, qui omnes veterum Deos ad Solem referendos existimat, Adonidem quoque Solem esse non dubitat: cujus quidem hac de re verba adscribere operæ pretium erit. *Physici*, inquit ille, * *Terræ superius hemisphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt: inferius vero hemisphærium Terræ Proserpinam vocaverunt. Ergo apud Assyrios sive Phœnicas lugens inducitur Dea* *, *quod Sol annuo gressu per duodecim signorum ordinem pergens, partem quoque hemisphærii inferioris ingreditur, quia de duodecim signis zodiacis sex superiora, sex inferiora censentur. Et quum est in inferioribus, & ideo dies breviores facit, lugere creditur Dea, tamquam Sole, raptu mortis temporalis, amisso, & a Proserpina retento, quam numen terræ inferioris circuli & Antipodum diximus. Rursumque Adonin redditum Veneri credi volunt, quum Sol, evictis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphærium cum incremento luminis & dierum. Ab apro autem tradunt interemtum Adonin, hyemis imaginem in hoc animali fingentes; quòd aper hispidus & asper gaudet locis humidis & lutosis, pruinaque contectis, proprieque hyemali fructu pascitur glande. Ergo hyems veluti vulnus est Solis, quæ & lucem ejus nobis minuit, & calorem; quod utrumque animantibus accidit morte.*

* *De Syria Dea, edit. Basil. tom. 3. pag. 750. & seq.*

* *Ibid. p. 752*

* *In Com. in Ezech.*

* *Lib. 1. Saturnal. cap. 21.*

* *Venus.*

TABULA·VII·

TABULA VII.

SI veteres Floram aligeram effingere consuevissent, pulcherrimam, quæ hac Tabula exhibetur, imaginem, hujus Deæ effigiem esse, facile in animum inducerem. Illi apud Ovidium * Chloris nomen est, Zephyro nupta, quem Lucretius * *pennatum* appellat; sicuti & ventos omnes Ovidius, Silius, ac Juvenalis aligeros nobis depingunt: quin & Regius ipse Vates, *Deum volare & ambulare super pennas ventorum*, cecinit *. Quocirca uxori etiam alæ cum Zephyro communes esse potuere; quæ quidem *Mater florum*, eadem nempe cum Vere, ab eodem Ovidio * appellata est:

Pictura in Exquiliis, aqu ac alia reperta; quæ Floram exhibet.

* *Lib. 5. Fast. vers. 195.*

* *Lib. 5. de Rer. Natur. ver. 683.*

* *Psal. 17. & 103.*

* *Ibid. vers. 183.*

Mater ades florum, ludis celebrata jocosis.

Hinc est, quod illam florum coronis exornatam, ut hac in Tabula videre est, laudatus Poeta nobis effinxit *:

* *Id. lib. 4. Fast. vers. 945.*

Mille venit variis florum Dea nexa coronis.

Venustissima quidem hæc imago videtur: expansis enim alis, utraque manu capiti admota, tempora rosea præcingit corona: superne autem pube tenus denudata, necnon dextera coxa, & crure detecto, cœruleo induitur velamine, quod ventulo inflatum molliter per auras retrorsum volitat. Hanc autem & binas proximas Tabulas in Exquiliis pariter repertas, memorant.

Dom. Misrotti sculp.

TA-

TABULA VIII

TABULA VIII.

SIcuti proxima in Tabula Veris imaginem nobis exhibitam significavimus, in hac pariter Auroram videre est, quam ex Horis altera præit: quas quidem Horas Cœli portis præesse, Homerus docet: * quem imitatus Ovidius easdem cum Jano foribus Cœli adscripsit, ita Jano apud eum * loquente:

Præsideo foribus Cæli cum mitibus Horis.

Pictura altera in Exquiliis pariter reperta, Auroram exhibens.

* Iliad. 5.

* Lib. 1. Fast. vers. 125.

Idemque addit illas tenuiculo indutas velamine in prata sese conferre, ut ex decerptis hinc inde floribus serta capiti innectant. Hæc sane caput florea cingit corona: dextraque lancem rosis repletam gerens, læva roseum pariter sertum præfert. Insuper sine manicis tunica, quæ in umbris rubri est coloris, viridis autem in lucidis, pectori subligata (lævo etiam expapillato brachio) induitur: versicolori præterea ornatur amictu, cœruleo nempe & croceo, qui post tergum per auras volitat. Auroram ipsa præit, rubra sine manicis pariter tunica indutam; quæ insuper nubibus vecta, coronam sibi ad caput accommodat: dextera vero rosas ex paropside carpens, eas per aerem jamjam dispersura videtur, non aliter ac narrant Poetæ. Rosas quidem Auroræ sacras fuisse testatur Ausonius*, dum illi roseum colorem esse significat.

* Edyl. 14. vers. 15.

Ambigeres, raperetne rosis Aurora ruborem,
An daret, & flores tingeret orta dies.

Ovidius sane rosarum plena Auroræ atria nobis depingit*: Homero autem Aurora est ῥοδοδάκτυλος*, nempe *roseos digitos habens*: Vergilius insuper, eodem usus loquendi genere, illam roseis bigis vectam cecinit*:

* Metam. lib. 2. vers. 113.

* Iliad. 2.

* Lib. 7. Æneid. vers. 25.

Jamque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Quum venti posuere.

Minime denique prætereunda est summa Pictoris ingenii vis; qui enim a primo Sole in horizonte conspiciuntur colores, iisdem etiam suas vestire imagines elegit. Tota demum hujus Tabulæ area cœrulei coloris est.

TABULA·IX·

TABULA IX.

Depicta Tabula Faustinæ Apotheosin exhibens in Termis Trajani & Hadriani deprehensa.

TRajani Hadrianique Thermas in ipſo Eſquiliarum colle ſitas jam ſignificavimus*, a Titianis haud longe diſtantes, quas eoſdem Principes auxiſſe, additiſque ornamentis excoluiſſe, rationi conſentaneum eſt; quum Thermas alias adeo proximas illos ſeparatim extruxiſſe a fide abhorreat, ut optime docet Nardinus*. Hinc mirum non eſt, quod in altero earumdem Thermarum conclavi hujuſmodi deprehenſa ſit depicta Tabula, quæ nobis Junioris Fauſtinæ, Marci Uxoris, imaginem, atque ejus Apotheoſeos monumentum exhibet; quum enim nullas ſibi M. Aurelium peculiares Thermas exædificaſſe acceperimus, extructis profecto a ſuis deceſſoribus Thermis illum uſum fuiſſe, facile crediderim.

* *Tab. II.*

* *Lib. 3. cap. 10.*

Inter Anaglypha ex arcu vulgo *Portugalliæ*, ſub Alexandro VII. diruto, quod viam Flaminiam, Urbis Hippodromum impediebat, & in Capitolium translata, ejuſdem Fauſtinæ imaginem videre eſt, quæ a Diana Lucifera alata, utraque manu facem gerente, veteri ſuperſtitione inter Divas ad cœlum aſportatur: quemadmodum in ejuſdem conſecrationis numiſmate, in quo ÆTERNITAS inſcribitur*. In hac vero Tabula illam a quodam Genio in cœlum efferri ſpectamus; qui profecto Genius expanſis alis volanti ſimilis, rubro præcingitur amictu: dextraque tympanum ex cinnabaris colore, orbica forma, veluti immortalitatis typum, protendit. Subalbum præterea velum Fauſtinæ capiti impoſitum cernitur, ut moris fuit mulieribus Auguſtis jam Divis: crocea inſuper, lævo detecto humero, induitur ſtola, quæ ad veſtigia uſque demittitur: dextraque mento admota, alteri Genii alæ cubito innititur: lævoque brachio, ſuper ejuſdem humerum tranſmiſſo, velum quoddam apprehendit, quod ex Genii humeris dependet.

* *Meminit Vaillant inter ſelectiora Numiſmata, in Fauſtina Iuniore*

Quum autem quadam in epiſtola, Neapoli typis edita*, de Antonini Pii conſecratione in ejuſdem Columnæ ſtylobate inſculpta, (quam quidem Columnam in ejus foro in Campo Martio ei decrevit, erexitque Senatus; quæque per tot ſæcula inglोria in Cytorio Monte latens, Clemente XI. jubente, qui in priſci illius ævi reliquiis ab omni temporum iniuria reparandis ſtudioſiſſimum, quin imo liberaliſſimum doctrinarum omnium ampliatorem, ingenuarumque artium parentem ac patronum ſe præſtitit, novam hanc lucem aſpexit*) ſatis multa hac de re verba fecerim; quam etiam nonnulli ſcriptores pertractandam ſuſceperunt; ne actum agere, benignoque lectori negotium faceſſere videar, a longiori hac ſuper re diſſertatione ſuperſedendum duxi.

* *Neapoli apud Fel. Moſc. 1708.*

* *De qua videnda Johannis Vignoli Diſſertatio, qui & Columnæ, & ipſius ſtylobatis ectypum refert.*

TA-

EM.MO ET REV.MO PNPI DNO IOANNI BAPTISTÆ TIT. S. CÆSAREI CARD.LI SPINULÆ S. R. E. CAMERARIO.

Regiam Appollinis ingredi Philosophum in hac Tabula omnes mirantur, et uix aliqui sciunt Pnps Em.us que ab inuidis Ruynis ædium Titi Vespasiani ad lucem in his lineis reuiuiscit tuo Tutelari numini consecrata ut usque adhuc incognita orbi terrarum prodeat Fulgentissim.e et in Signum debiti obsequij non par meritis, et magni operis delineamentum dedicat TABULA X *Hum.mus Ossequios.mus et Obbedien.mus Seru.s Franciscus Bartolus*

TABULA X.

Pictura in ruinis Ædium Titi Vespasiani reperta.

Ex ſacris gentium monumentis, quæ huic Tabulæ ſunt ornamento, Apollinis Regiam licet agnoſcere; quæ quidem quum veterum gentium laudibus bene multa per ſæcula celebris extitit, tum vero noſtra memoria celeberrima evaſit; quum ei ſub Johannis Baptiſtæ Cardinalis Spinulæ S. R. E. Camerarii auſpiciis in lucem prodire contigerit: qui profecto in veterum monumentis ab oblivione vindicandis diligentiſſimum ſe præbuit: cujus etiam excelſæ animi dotes illis omnibus longe præſtiterunt, quas veteres ad ipſorum Deos illuſtrandos excogitaſſe videntur.

Primum itaque Lyra ac Tripus quædam veluti teſſeræ fuerunt, quibus Apollo dignoſcebatur: Lyra quidem, quod ejus inventio Apollini tribuebatur: Tripus vero, quod, juxta Cornuti* ſententiam, ternarii numeri perfectionem exhibet, ſive tres Cœli zonas, quarum alteram Sol ipſe ſecat, dum annuum curſum conficit. Ὁ δὲ τρίπους (inquit ille,) διὰ τελειότητα τοῦ τῶν τριῶν ἀριθμοῦ δέδοται αὐτῷ. δύναται δὲ καὶ ἀπὸ τριῶν παρ' ἀλλήλων κύκλων, ὧν ἕνα μὲν τέμνει κινούμενος τὴν ἐνιαύσιον κίνησιν ὁ ἥλιος· δυοῖν δ' ἐφάπτεται. *Tripus autem Apollini conſecratus eſt propter ternarii perfectionem. Plurimum autem poteſt propter circulos tres alternatim poſitos, quorum unum ſecat Sol means per annuum curſum, reliquos autem duos attingit*. Tripus ſane Delphicus, Pythonis ſerpentis corio tectus, in quadam ſubter templum cella aſſervabatur, ubi Pythia Apollinis ſacerdos, ſpiritu afflata, reſponſa conſulentibus dare conſuevit. Lucanus*:

*Lib. de Nat. Deor. cap. 32 cui tit. De Apolline & Diana

> . . . . *Tandem conterrita Virgo*
> *Confugit ad Tripodas**, vaſtis immerſa *cavernis*
> *Hæſit, & inſueto concepit pectore Numen*.

*Lib. 5. vers 161.

*Alias, vaſtiſque abducta.

Huic autem Pythiæ nomen a Pythone ſerpente eſt inditum, quem jaculis ſuis Apollo adhuc puer fertur intereniſſe: ſicuti & ludi quidam, quos veteres in Apollinis honorem celebrabant, quoſque Apollo ipſe inſtituerat, Pythia ſunt dicti ob cædem Pythonis ſerpentis nocentiſſimi. Ovidius*:

> *Inſtituit ſacros celebri certamine ludos,*
> *Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.*

*Lib. 1. Metam. vers. 446.

Tripodem inſuper Caracallæ, Getæ, & Salonicæ, necnon quarumdam familiarum Romanarum numiſmata referunt.* Neque vero abs re fuit, quod veteres Apollinem præcipue vaticiniis præſidem agnoverunt; ille namque cum Sole idem eſt habitus, qui ſplendore ſuo omnia detegere ac patefacere conſuevit; ſuoque annuo curſu in gyrum peracto, Aſtronomiam profitentibus viam munit, quo facilius futura queant inveſtigare.

*Apud Vaillant. Num. Ær. Imp. Edit. Pariſ. 1688. Tom. 2. p. m. 63. 86. & 357. Necnon in Num. Ant. Fam. Roman.

In hac præterea eleganti Tabula, quæ ab invidis Ædium Titi Vespasiani ruinis ad lucem in his lineis reviviscit, tria omnes delubra mirantur: quorum alterum, & præcipuum *num.* 1. plures ex Corinthio ordine columnæ sustinent: cui pariter Tripus, & proxime Obeliscus Soli dicatus, sunt ornamento: ipsique Obelisco colligatam Lyram, ejusdemque cacumini Tripodem alterum impositum videre est. Sphinx insuper Ægyptia *num.* 2. huic quoque delubro insidet; cujus facies Virginis, corpus Leonis similitudinem refert: quo quidem simulacro Ægyptii incrementum Nili, ejusque recessum significare consueverunt: Nilus enim, Sole per Leonis signum transeunte, mirum in modum per totam spatiatus Ægyptum, terram, pluviis omnibus destitutam, aquis suis abundantissime irrigat; & residit in Virgine. Hesiodus* illam Cane Orth), & Chimera genitam prodit; ejusque simulacra pro templis apponi consueverunt, eo quod Deorum sacra, arcanis involuta sensibus, a profana procul multitudine inviolata custodiri deberent, ne in vulgus publicata vilescerent. Non aliter ac Sphingis ænigmata, quæ ipsa apud Thebas insolubilia transeuntibus proponebat; sicuti callido Oedipo accidisse narratur, qui & illa dissolvit, atque ad humanæ vitæ, hominisque imbecillitatem eadem esse referenda, interpretatus est: ut deinceps *in Picturis Antiquis Sepulchri Nasoniorum** latius explicatur. Qua de re Alciatus* quoque verba facit:

* In Theogonia, edit. Basil. pag. m. 137
* Tab. XIX.
* Lib. 1. Emblem. 46.

At quibus est notum, quid Delphica litera possit,
Præcipitis monstri guttura dira secant.
Namque vir ipse bipesque, tripesque, & quadrupes idem est.
Primaque prudentis laurea nosse virum.

Baccho quoque Sphingem fuisse dicatam, vel ex eo licet intelligere, quod in Montaltæ familiæ hortis, quodam in marmore, anaglypho opere exculpto, Faunos inter, ac nonnulla hujus Numinis insignia, illius etiam simulacrum eminet: nec mirum, Bacchum enim eumdem cum Apolline & Sole habitum fuisse jam significavimus, quod Servius * etiam ex Porphyrio docet: *Constat,* inquit ille, *secundum Porphyrii librum, quem Solem appellavit, triplicem esse Apollinis potestatem, & eumdem esse Solem apud Superos, Liberum Patrem in Terris, Apollinem apud Inferos*. Quare tria hujus Regiæ templa, tria pariter in uno Apolline Numina indicare videntur.

* Ad Vergil. Eclog. 8.

Laurus autem, quæ pone templum assurgit, Apollini dicata fuit: quin imo Plinius de Lauro Delphica verbum faciens *, illa victores Delphis, ac triumphantes Romæ coronari consuevisse, tradit. Idemque Delphicam platanum Agamemnonis manu satam commemorat*; Quod quidem cum arboribus, quæ hac in tabula conspiciuntur, apprime facit.

* Lib. 15. cap. 30. sect. 39.
* Lib. 16. cap. 44. sect. 28.

Ele-

Elegans inſuper ac venuſta Mulieris ſtolatæ effigies, *n.* 3. quæ cœlata in altera templi facie aſpicitur, Pythiam Apollinis ſacerdotem exhibet; aut certe Muſarum alteram, quæ Apollinis comites fuiſſe perhibentur: quippe veteres earum ſingulas ſingulis Cœli orbibus præſidere voluere; qui quidem orbes, de Platonicorum ſententia, Solem, quaſi ducem & principem orbium cæterorum, ſectantur: cujus etiam mulieris Lyra, quam dextera gerit, cæleſtium ſphærarum motus præſtat intelligi, quibus Solem, mediam regionem inter eas obtinentem, moderatorem natura conſtituit; quemadmodum Macrobius * docet. Hinc mundi animam harmoniam eſſe, ſcriptum reliquit Plato *. Necnon Deus ipſe ſacris in literis Job famulum ſuum alloquens, de Cœlorum concentu facit mentionem *. *Quis enarrabit Cælorum rationem, & concentum Cæli quis dormitare faciet?*

* *Lib. 1. cap. 17. & lib. 2. cap. 3. in ſomn. Scip. Et Saturn. lib. 1. cap. 19.*
* *In Philebo, ſeu de ſummo bono; Necnon in Phæd. vel de Anima.*
* *Lib. Job. cap. 38. verſ. 37.*

Chlamydatum inſuper ſimulacrum, *n.* 4. quod proxime ſuper baſim erectum videre eſt, Apollinis imaginem, qui telum dextera detinet, præſeferre videtur. Aliud pariter, *n.* 5. Termini cujuſdam inſtar, Dianam ejuſdem Apollinis ſororem fortaſſe exhibet, quæ viis præerat, ut S. Auguſtinus * ſcriptum reliquit: *Apollinem quamvis divinatorem & medicum velint, tamen, ut in aliqua parte mundi ſtatuerint, ipſum etiam Solem eſſe dixerunt: Dianamque germanam ejus ſimiliter Lunam, & viarum præſidem*. Quamplures quidem Dii apud veteres in modum Hermarum efformari conſueverunt; quæ ſtatuæ fuerunt quadratæ, interdum corporis dumtaxat trunco, interdum etiam ſolo inſignitæ capite; atque Termini dicebantur, eaſque in compitis civitatum erigere in more poſitum fuit: *ἐν ταῖς ὁδοῖς, ταῖς ἀδήλοις: in viis dubiis, & incertis*; ut apud Svidam * legendum occurrit: erantque ex quadrato lapide, vel ſtipite dedolato. Hinc Tibullus *:

Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in trivio florida ſerta lapis.

* *De Civit. Dei lib. 7. cap. 16*
* *Lexic. in voce Ἑρμαῖον.*
* *Lib. 1. Eleg. 1. verſ. 12.*

Eas porro Plautus * *Lares viales*, Varro *Vicos* appellat; quas etiam veteres dividendis agris paſſim erectas habuiſſe videntur. Licet autem cæterorum quoque, veluti Apollinis, Bacchi, Herculis, & Minervæ, ſimulacris ad hanc rem uterentur; Mercurii tamen imaginem hujuſmodi ſtatuis plurimum referri accepimus; (a quo & illis *Hermarum* nomen, Mercurius enim Græce dicitur Ἑρμῆς.) eo quod ille viarum præſes, & cuſtos finium præcipuus haberetur. Pontem etiam Fabricium, nunc *quatuor capitum* nomen accepiſſe docet Franciſcus Schottus *Ab Hermis marmoreis quadrifrontibus hic erectis.* * Solebant præterea Romani Mercurii ac Minervæ ſtatuis quadratis, miro artificio implicatis, quas *Hermathenas* nominaverunt, ſuas olim bibliothecas exornare; ut ex Ciceronis literis ad T. Pomponium Atticum * licet intelligere: *Quod ad me* (inquit ille) *de Hermathena ſcribis, permihi gratum*

eſt

* *In Mercat. act. 5. ſc. 2. ver. 24.*
* *Itinerar. Ital. Lib. 2. cap. 8. edit. Antuerp. 1625. p. 417.*
* *Lib. 1. ep. 3.*

est, ornamentum Academiæ proprium, quod & Hermes commune omnium, & Minerva singulare est ejus Gymnasii. Quare velim, ut scribis, cæteris quoque rebus quamplurimis eum locum ornes. Hujusmodi quoque statuas virtute ac doctrina præstantibus hominibus Athenienses statuere consueverunt; quadratam enim figuram omnium absolutissimam esse sibi persuaserant: hinc factum est, ut apud illos optimus quisque *τετράγωνος ἀνήρ*, *vir quadratus* appellaretur.

Verum, ut ad propositum Dianæ simulacrum redeamus, a quo parumper digressi sumus, mirum profecto nemini esse debet, si inter Ædium ornamenta Apollini fratri sacrarum, ipsa reliquis Diis ac Deabus prælata fuerit: eoque magis, quod utrique viarum præsides habebantur, uti docet Macrobius*: *Idem Apollo*, inquit, *apud illos* (nempe Græcos) *& ἀγυιεὺς nuncupatur, quasi viis præpositus urbanis. Illi enim vias, quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ vero, ut Triviæ, viarum omnium iidem tribuunt potestatem*.

* Lib. 1. Saturnal. cap. 9.

Jam vero Lacus, qui sacras utrasque Ædes alluit, cujus ripæ piscator quidam *n. 6.* insidet, omnes ad hanc Regiam aditus, uno dumtaxat ad primarias Ædes *n.* 1. relicto, intercludit: scilicet ut hospes Deum prius salutatum, uti decet, templum adeat; quam gradum sistat, magnifica illustris hujus loci ornamenta curiose spectaturus: sive, ut palam omnibus fieret, Dei ac rerum divinarum cultum esse præcipuum, ac solidum Philosophiæ, omniumque doctrinarum fundamentum: simulque ut, priusquam naturæ arcana perscrutemur, illius auctori debitos honores habendos esse ostenderetur. Hujusmodi imbutus præceptis videtur Philosophus *n. 7.* pallio indutus, (quod Philosophorum insigne fuit) qui vultu adeo modesto templum ingreditur, ut a limine usque, quod ibi colitur, Numen venerari videatur. Prædictus insuper lacus Thaletis aliorumque Philosophorum respicit sententiam, qui aquam rerum omnium principium esse asseruerunt. Et hac de causa Neptuno Primigenio Syri immolare consueverunt; quia non tantum homines, sed ipsos quoque Deos ab Oceano initium sumsisse suspicabantur, ut Orpheus* cecinit. Hinc est, quod aquam nonnulli sempiternam esse, in animum induxerunt, ut refert S. Augustinus*: *Quamvis & aquas*, (inquit ille) *quod perversissimæ atque impiæ vanitatis est, negent quidem factas a Deo; quoniam nusquam scriptum est, dixit Deus, fiant aquæ*. Quæ quidem opinio ab Homero, Hesiodo, ac Thaletis sectatoribus profecta est. Idem quoque lacus veterum consuetudinem fortasse indicat, quibus nefas erat Diis superis mactare victimam, nisi fluviali aqua prius lotis ac purificatis. Vergilius: *

* In hymno ad Oceanum edit. Trajecti 1639. p. m. 79.

* De Civ. Dei lib. 12. cap. 14.

* Lib. 2. Æneid. vers. 717.

Tu Genitor cape sacra manu, patriosque Penates;
Me, bello e tanto digressum, ac cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Gon-

Contra vero iis, qui Diis manibus litabant, mos fuit, ut a Sacerdote trina dumtaxat piacularis aquæ aspersione lustrarentur; ut idem Vergilius docet*:

Idem ter socios pura circumtulit unda
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ,
Lustravitque viros.

*Lib. 6. Æneid. vers. 229.

Romanos sane lacus Juturnæ aquis prope Castoris Ædem ad hanc rem usos fuisse accepimus; quæ quidem aquæ ab infimis Palatini Collis radicibus defluebant; easdemque esse nonnulli existimant cum eis, quas nostra etiam ætate S. Georgii in Velabro Ædibus proximas videre est. Veteres autem Romani hujusmodi lustralibus aquis criminum maculas deleri posse sibi persuaserant, quos deridet Ovidius*:

Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Fluminea tolli posse putatis aqua.

* Lib. 2. Fast. vers. 45.

Eosdemque arguit Tertullianus*: *Cæterum quæ ratio est, manibus quidem ablutis, spiritu vero sordente, orationem obire? Quando & ipsis manibus spiritales munditiæ sint necessariæ, ut a falso, a cæde, a sævitia, a veneficiis, ab idolatria, cæterisque maculis, quæ spiritu conceptæ manuum opera transiguntur, puræ alleventur. Hæ sunt veræ munditię, non quas plerique superstitiose curant, ad omnem orationem etiam cum lavacro totius corporis aquam sumentes.*

* Lib. de orat cap. 11.

Piscator porro, quem supra innuimus, ex Milesiis piscatoribus alter censeri jure merito posset; qui sane piscatores quum retia jecissent, eisdemque auream tabulam extraxissent, ea Thaleti, dum res in lite verteretur, ex oraculo Apollinis, judicantis illam sapientissimo dari oportere, delata est: ac deinde per manus omnibus sapientibus tradita, ad Solonem pervenit, qui illam Delphos remisisit ad Phœbum, ut qui Deorum hominumque sapientissimus esset. Minime quoque a fide abhorret, eidem piscatori illud maxime esse curæ, ut piscem aliquem capiat, quem ex more piscatorum, Apollini in sacrificium offerat, ut refert Athenæus*; qui pariter tradit Citharum piscem, quem Aristoteles *solitarium* appellat, Apollini sacrum esse, ob nominis affinitatem cum cithara, uti docet Apollodorus. Ex piscibus quoque veteres auguria capere consueverunt, ut Plinius* refert: *In Lycię Myris* (inquit ille) *in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula evocati* [pisces] *veniunt ad augurium. Diripere eos carnes objectas, lętum est consultantibus: caudis abigere, dirum.* Denique ad rem facit quod scribit Macrobius* de Piscibus, coelesti signo; *In ultimo ordine Zodiaci* [inquit] *Pisces locati, quos consecravit Soli non aliqua naturæ suæ imaginatio, ut cætera; sed ostentatio potentię syderis, a quo vita non solum aeris terrenisque animalibus datur, sed illis quoque, quorum conversatio aquis mersa, ve-*

* Deipnosoph. lib. 7. cap. 36

* Lib. 32. Natural. Hist. cap 2. sect. 8.

* Lib. 1. Saturnal. cap. 21. in fin.

lut e conspectu Solis exulat. Tanta est vis Solis, ut abstrusa quoque penetrando vivificet.

Quadrata vero columna, solo insignita capite, *num.*8. in ejusdem lacus ripa erecta, Priapum generationis præsidem nobis exhibere videtur, cui rudes plerumque, atque impolitæ statuæ erigebantur, quomodo docet Vergilius: *

* In opuscul. Culicis vers. 81.

Illi falce Deus colitur, non arte politus.

Macrobius, qui ut supra innuimus, Deos omnes ad Solem referendos esse censet*, Apollinem pariter ac Liberum patrem unum ac eumdem Deum esse docet. * Hunc vero eumdem cum Priapo prodidit Athæneus *. Quin Svidæ Priapus idem est ac Ægyptiorum Horus; is autem idem ac Sol. * Hinc est, quod ejus simulacrum in hujusce lacus ripa erectum aspicimus, ut omnes intelligant, nullo pacto sufficere infinitum illud, cui rerum omnium principium Anaximander adscripsit; quodque fortasse aqua esse potuit; Infinitum enim nihil aliud est, quam materia, quæ nisi efficiens causa accedat, nempe humori calor admisceatur, in quo procreandi vis inest, rem creare nullam potest; ut optime docet Plutarchus*, dum laudati Philosophi sententiam refert. Quod ad Hermas attinet, quarum instar hujusmodi simulacrum erectum videre est, Macrobius ostendens Mercurii aliud non esse Numen quam Solem, quatuor hujusmodi Hermarum latera nobis indicare, docet, * *Vel totidem plagas mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur; vel quod duobus æquinoctiis, duobusque solstitiis, Zodiaci ratio distincta est.*

* Lib. 1. Saturnal. cap. 17.
* Ibid. cap. 18.
* Deipnosoph. lib. 1. cap. 24.
* In Lexic. in voce Πρίαπος.
Lib. 1. de Placit. Philosoph. cap. 3.
* Lib. 1. Saturnal. cap. 19.

In alterius præterea Templi facie, *n.* 9. super bases quasdam columnis fultas bini conspiciuntur Leones; *n.* 10. quorum quidem simulacrum apud veteres Solis symbolum fuisse accepimus: de quo etiam hoc refert Plutarchus: * Καὶ τὸν Λέοντα τιμῶσι, καὶ χάσμασι λεοντείοις τὰ τῶν ἱερῶν θυρώματα κοσμοῦσιν, ὅτι πλημμυρεῖ Νεῖλος,

Ηελίου τὰ πρῶτα συνερχομένοιο λέοντι. Idest:

Et Leonem venerantur, (nempe Ægyptii) *rictibusque leoninis januas templorum ornant; quia Nilus exundat,*

Titanis primum curru tangente Leonem.

* De Isid., & Osirid. edit. Lutet. Paris. pag. mihi 366.

Quatuor insuper in ejusdem Templi facie disposita vascula *n.*11. quatuor omnium rerum elementa indicant. Licet enim quibusdam Philosophis tria tantum existere elementa persuasum fuerit, ut ex Plutarcho didicimus,* quum Solis calorem ignis vicem obire crederent: aliique duo tantum, Solem nempe ac Lunam, sive calorem & humorem, rerum principia agnoverint; Philosophorum tamen plerique, ut Plato, Zeno, Chrysippus, Archedemus, aliique, quos Diogenes Laertius * recenset, quatuor rerum omnium elementa esse statuerunt. Quin Pythagoras τετράδα, Seu τετρακτὺν, nempe *quaternarium numerum* in tanto habuit honore; ut nullum

* Lib. 6. de Placit. Philosoph.
* In Vit. Platonis, & Zenonis.

lum sanctius ei fuerit, quam per τετράδα, jusjurandum: eidemque quaternario maximam in rebus naturæ vim inesse affirmavit; neque solum elementa, sed numeros etiam, quatuor dumtaxat esse putavit, necnon quatuor in anno tempora, & quatuor in hominum vita agnovit ætates, ut recte docet Hierocles, * hujus Philosophi sententiam exponens: quocirca quaternionem παγὰν ἀενάου φύσεως, *eterne nature fontem* appellare solitus est. Orpheo quoque tetrachordum erat, nempe instrumentum quatuor chordis constans; quod figurabat quatuor elementorum concordem discordiam, quorum concursu mixta omnia generantur. Empedoclis sane sententiam refert Plutarchus *

* In Comment. Pythagoreorum carmin. edit. Parif. p. m. 216. & 217. necnon 227 & 228.

* De Placit. Philos. lib. 1. cap. 3.

Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε·
Ζεὺς αἰθὴρ, Ηρη τε φερέσβιος, ἠδ᾽ Αϊδωνεύς·
Νῆστις θ᾽ ἣ δακρύοις τέγγει κρούνωμα βρότειον.

Ideſt: *Radices primum rerum tibi quatuor edam.*
Juppiter ethereus, Juno vitalis, ad hos Dis;
Et Nestis lacrymis humanos quæ rigat alveos.

Jovis enim nomine, addit idem Plutarchus, *ignem intelligit atque etherem, Junonis vitalis aerem, Plutonis terram, Nestis & humanorum canalium semen, & aquam.* Hujus etiam opinionis fuit Plato, qui rerum elementa quatuor esse asseruit, ignem, aquam, aerem, terramque: ἐξ ὧν αὐτόν τε τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γεννᾶσθαι. *ex quibus mundumque ipsum, & quę in mundo extant, omnia esse generata*, ut apud Laertium * legere est. Aristoteli tamen quatuor elementis quintum, nempe Cœlum, addere placuit, quod τὸ πρῶτον τῶν στοιχείων, *elementorum principem* appellat *. Verum de universi orbis compositione illius verba generatim esse intelligenda patet; quem quidem universum orbem ex quinque simplicissimis corporibus, primum ex Cœlo, tum ex quatuor elementis constare neminem latet. Hinc Averroes in Commentariis ad eumdem Philosophum, * quatuor quoque esse elementa indicat, dum in elementis unum esse gravissimum, Terram: unum levissimum, Ignem: ac præterea duo intermedia, unum gravius, Aquam: alterum levius, Aerem, esse docet. A quibus Lucianus etiam minime dissentit, ait enim: * Λέγω δὲ τὴν ἱερὰν τῶν ὅλων φύσιν. ἣ τὰ πρῶτα συνεχομένη στοιχεῖα τοῦ κόσμου, γῆν, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ, τῇ πρὸς ἄλληλα τούτων ἐπικράσει πᾶν ἐζωογόνησεν ἔμψυχον. *Dico autem sacram illam universorum naturam, quæ primis illis inter se conglutinatis elementis mundi, terra videlicet, aere, igne, & aqua, mutua illorum & temperata commixtione omne procreavit animatum.*

* De vit. Philosoph. lib. 3., qui inscribitur Plato.

* Lib. 3. de Cœlo.

* Lib. 4. de Cœlo.

* In amoribus; edit. Basil. tom. 4. pag. m. 195.

Prodicus insuper Cous, atque Empedocles Agrigentinus, quos Simplicius, Cicero, aliique referunt, elementa Deos esse censuerunt. „ *Empedocles autem multa alia peccans*, inquit Cicero, * *in Deorum opinione turpissime labitur. Quatuor enim naturas, ex quibus omnia*

* Lib. 1. de Natura Deorum.

omnia constare vult, divinas esse censet; quas & nasci & extingui perspicuum est, & sensu omni carere. Persæ quidem præter Cœlum, Solem, Lunam, & Venerem, coluere καὶ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ἀνέμους, καὶ ὕδωρ, *& ignem, & terram, & ventus, & aquam*, ut docet Herodotus.* De iisdem quoque Persis hæc Firmicus scriptum reliquit:* *Persæ, & Magi omnes, qui Persiæ regionis incolunt fines, ignem præferunt, & omnibus elementis putant debere præponi*. Græci porro ac Romani ignem sub Vestæ virginis nomine venerati sunt: quam quidem Vestam Cereris, Junonisque sororem, atque alterius Vestæ, quæ Rhea quoque dicta est, filiam esse commenti sunt. Ovidius:*

Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam.

Cicero * etiam idem testatur: *Vestæ*, inquit, *nomen* sumtum est *a Græcis, ea est enim, quæ ab illis ἑςία dicitur, visque ejus ad aras & focos pertinet*. Vulcani insuper nomine elementarius ignis, Jovis vero appellatione æthereus ignis apud veteres intelligebatur. Hinc S. Augustinus * ideo Venerem Vulcano a veteribus in matrimonium datam fuisse scribit; *Quia ex calore voluptas necessario nascitur.*

Aeri quoque divinum honorem veteres exhibuerunt, Assyrii nempe & Arabes, ut testatur Herodotus;* qui auctor est, Aerem vocatum iis Ἀφροδίτην οὐρανίαν, *Venerem Cœlestem*. De iisdem quoque Assyriis hæc refert Firmicus*: *Assyrii, & pars Afrorum aerem ducatum habere elementorum volunt, & hunc imaginata figuratione venerantur. Nam hunc eumdem nomine Junonis, vel Veneris virginis, si tamen Veneri placuit aliquando virginitas, consecrarunt*. Ægyptii quidem per Aera Minervam intellexerunt, teste Eusebio:* τὸν δὲ Ἀέρα προσαγορεύσαι φασιν Ἀθηνᾶν: *Quod Aerem spectat, illum ab eisdem, vi nominis interpretatione declarata, Minervam appellatum*. Græcis porro ac Romanis aer consideratus ratione potentiæ activæ, Jupiter: ratione passivæ, Juno dictus est; quod tum ex Ennio licet intelligere, quum hæc apud Varronem* scriptum reliquit:

Istic est is Juppiter, quem dico, quem Græci vocant
Aera, qui ventus est, & nubes, imber postea,
Atque ex imbre frigus, ventus post fit, aer denuo.

Tum etiam ex Cicerone:* *Aer*, inquit, *ut Stoici disputant, interiectus inter mare & cœlum Junonis nomine consecratur, quæ est soror & coniux Jovis, quod & similitudo est ætheris, & cum eo summa conjunctio*. Idem Cicero,* Anaximenis opinionem referens, qui aerem Deum statuit, illam tamen respuit. *Anaximenes*, inquit, *aera Deum statuit, eumque gigni, esseque immensum, & infinitum, & semper in motu: quasi aut aer sine ulla forma Deus esse possit; quum præsertim Deum non modo aliqua, sed pulcherrima specie debeat esse; aut non omne, quod ortum sit, mortalitas consequatur*. Paulo vero post Diogenis sententiam refellens, qui ejusdem Anaximenis

* Lib. 1. Histor., qui inscribitur Clio cap. 131.
* De errore prof. Relig. edit. Lugdun. Batav. pag. mihi 10.
* Lib. 6. Fast. vers. 291.
* Lib. 2. de Nat. Deor.
* Lib. 20. cap. 9. in Faustum.
* Lib. 1. Histor. Cap. 105.
De errore prof. Relig. edit. Lugd. Batav. pag. mihi 9.
* Lib. 3. de præpar. Evang. cap. 2.
* Lib. 4. de LL. edit. Amstel. 1623. p. m. 15.
* Lib. 2. de Nat. Deor.
* Ibid. lib. 1.

nis auditor fuit; *Quid aer*, inquit, * *quo Diogenes Apolloniates utitur Deo? quem sensum habere potest, aut quam formam Dei?* Sanctus quoque Augustinus * de eodem Diogene, ejusque explodenda sententia, verbum facit: *Diogenes quoque*, inquit, *Anaximenis alter auditor, aerem quidem dixit rerum esse materiem, de qua omnia fierent; sed eum esse compotem divinæ rationis, sine qua nihil ex eo fieri posset*. Idem denique Diogenes, Aerem elementum esse, quo condensato vel rarefacto, mundi infiniti fiant: vacuum esse infinitum: ex nihilo nihil fieri, nihil in nihilum resolvi: terram in medio mundi consistere: immobilitatem suam a calore circumfuso; spissitudinem vero, & soliditatem a frigore habere, asseruit, ut narrat Laertius *.

Aqua pariter Deorum numero a veteribus addita est. Hinc apud Ægyptios præcipua in veneratione Nilum fuisse narrat Plutarchus * Οὐδὲν ὕτω τιμὴ Αἰγυπτίοις, ὡς ὁ Νεῖλος: *Nihil in majore Ægyptiis bonore atque Nilus*.

Græci vero in primis, Romanique huic elemento variis sub nominibus divinos honores exhibuere. Imo Aqua Homero non solum pro Numine, sed etiam pro Numine primo atque antiquissimo fuit; ut hoc versu ostenditur: *

Ωκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

Oceanumque Deum patrem, ac Tethyn genitricem.

Fuere autem apud illos Numina aquarum, partim mascula, quorum princeps Oceanus & Neptunus: partim muliebria, in quibus familiam ducebant Tethys & Amphitrite; præter quæ Numina marina, habebant alia; fluvios namque fontesque, ut stagna & puteos quoque, pro Diis cultos Deabusque fuisse accepimus; hisque omnibus suas fuisse Nymphas legimus. Neque vero apud Scythas, Celtasque Aquæ veneratio defuit, ut Herodotus * testatur. Profecto a superis tanta in veneratione Stygia palus habita est, ut nefas ducerent, quicquam eorum, quæ Styge teste jurassent, quovis modo violare. Hinc Appulejus; * *Diis etiam*, inquit, *ipsique Jovi formidabiles aquas istas Stygias, vel fando comperisti? quodque vos dejeratis per Numina Deorum, Deos per Stygis majestatem solere*.

Terram denique primas inter elementa apud Phryges obtinuisse docet Firmicus: * Eamque Cybelem appellarunt a Cybelo Phrygiæ monte, ubi ejus sacra primo creduntur instituta. Hesychius: * Κύβελα, ὄρη Φρυγίας. Κυβέλη, ἡ μήτηρ τῶν Θεῶν. *Cybelus Mons Phrygiæ; Cybele mater Deorum*.

Quod quidem elementum variis sub nominibus summa veteres Religione coluerunt. Isis pro Dea ab Ægyptiis solemnibus festis culta est: *Isis autem lingua Ægyptiorum*, inquit Servius, * *est terra, quam Isim volunt esse*. Ea Græcis est Rhea, quam præcipuo honore prosequuti sunt, uti testatur Ausonius: *

.... Prima Deum fas,

L Quæ

* Ibidem.
* Lib. 8. de Civit. Dei.
* In Diogenis vita Lib. 9.
* De Isid. & Osirid. edit. Lutet. Paris. 1624 T. 1. p. m. 353.
* Iliad. ξ. ver. 101.
* In Melpom. lib. 4.
* Lib. 6. Metamorph. Edit. Plant. p. mihi 180.
* De errore prof. relig. edit. Lugd. Bat. pag. mihi 7.
* In Lex. in voce Κυβέλη.
* Ad lib. 8. Æneid. versu 696.
* In Monosyl. Edyl. 12. de Deis.

Quæ Themis est Graiis: posthanc Rhea, quæ Latiis Ops. Nec non Servius *: *Nam Ops*, inquit, *uxor est Saturni, quam Græci Rheam vocant*. Eamdem Romani Junonis, Vestæ, Venerisque nominibus consecrarunt. Hinc S. Augustinus *: *Quid indignum dicitur*, inquit, *quum Jupiter, & Juno nati dicuntur ex tempore; si Cœlum est ille, & illa Terra; quum facta sint utique Cœlum, & Terra?* Varro quoque, Eusebius, & Plutarchus idem scriptum reliquerunt. Arnobius * pariter illam Vestam esse pronunciavit: *Terram*, inquit ille, *nonnulli Vestam pronunciant, quod in mundo stet sola, cæteris ejus partibus in mobilitate perpetua constitutis*: Macrobius * insuper terræ superius hemisphærium, Veneris appellatione donavit; inferius vero hemisphærium terræ, Proserpinam vocavit; quam unam eandemque cum terra esse docet Tzetzes. sic enim scribit * Περσεφόνη δὲ καὶ Ἶσις, ἡ Γῆ, καὶ Ῥέα, καὶ Ἑστία, καὶ Πανδώρα, καὶ ἕτερα μυρία ὀνομάζεται. *Proserpina autem & Isis, Terra, & Rhea, & Vesta, & sex centis aliis nominibus appellatur.*

Licet autem tanto in honore apud veteres fuerint elementa; mirum tamen nemini esse debet, si illa super hujusmodi Ædium vestibulo disposita conspiciuntur; eisdemque veluti sint ornamento. De Sole enim, cui templum hoc dicatum significavimus, *vitam omnia mutuantur*, ut inquit Macrobius.* Sol quoque *Cor cœli, mens mundi, seu temperatio* ab eodem Macrobio dictus est *; nempe Deus ipse, juxta Platonicorum sententiam. *Solem* insuper *mundi esse caput, & rerum satorem*, innuit laudatus Macrobius.* Aristoteles præterea *accedente Sole generationem, & recedente corruptionem fieri* docet *. Quare, quum Sol universum hunc terrarum orbem moderetur; ac terrenæ fœcunditatis auctor sit, quatuor profecto elementa, ut eidem pareant, ejusque fœcunda excipiant defluvia, præsto esse debent. Materia namque, juxta laudatum Aristotelem *, formam expetit; *perinde ac si fæmina marem, aut turpe pulchrum appeteret*. Hinc est, quod Plato apud Laertium *, δύο δὲ τῶν πάντων ἀπέφηνεν ἀρχάς, θεὸν καὶ ὕλην, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον· εἶναι δὲ τὴν ὕλην ἀσχημάτιστον καὶ ἄπειρον, ἐξ ἧς γίνεσθαι τὰ συγκρίματα. *Rerum omnium duo initia, materiam Deumque constituebat: quem quidem & mentem & causam appellat: materiam autem figurarum expertem esse, atque infinitam, e qua gigni omne, quod concretum est.*

Rotundum præterea hujusmodi templum, Solis cursum, motu orbico circumactum; sicuti quatuor & viginti ejusdem fenestræ, quarum duodecim in semicirculo cuique licet enumerare, totidem diei horas nobis indicare videntur. Neque fortasse aberraverim, si templum hoc Pythiæ ædes esse affirmarem, in quibus illa, responsa consulentibus dare consuevit: quosdam enim videre est, qui illius oracula scitatum petunt. Ejusdem quidem templi ostium, licet ad illud quinque gradibus conscendatur, (*n.* 12.) cujusdam

specus

* Ad lib. 11. Æneid. vers. 532.
* Lib. 4. cap. 10. de Civit. Dei.
* Adversus gentes lib. 3. edit. Paris. pag. mihi 150.
* Lib. 1. Saturnal. cap. 21.
* In Comment. Lycophr. ad vers. 705. Alexan.
* Lib. 1. in somnium Scip. cap. 6.
* Ibid. cap. 20.
* Lib. 1. Saturnal. cap. 9.
* Lib. 2. de gener. & corrupt. cap. 10. edit. Paris. tom. 1.
* Lib. 1. de Natural. princ. cap. 10. text.
* Lib. 3. qui inscribitur Plato.

ſpecus ingreſſio videtur; neque illi abſimile, quod Strabo nobis deſcribit: ſic enim inquit*: φασί δ' εἶναι τὸ μαντεῖον ἄντρον κοῖλον κατὰ βάθους, οὐ μάλα εὐρύστομον: *Oraculum ipſum ajunt eſſe cavam profunde ſpecum, aditu non admodum lato.* Ex ea inſuper *ſpiritum efferri furoris divini efficacem*, idem Strabo ſcribit*; *ſupra orificium vero tripodem ſitum ſublimem, quo conſcenſo Pythia ubi ſpiritum exceperit, carmine ſolutaque oratione ſortes ab ea pronunciari: porro poetas eſſe quoſdam ſani adminiſtros, qui proſa oratione edita in verſus numeroſque redigant*: Hinc illud Ciceronis* jocoſe dictum.

Pyrrhi temporibus jam Apollo facere verſus deſierat.

Quin etiam (idem templum) *in medio totius terrarum orbis jacere quidam ſenſerunt*, ut laudatus auctor narrat*, *terræque umbilicum dixerunt: fabulam inſuper commenti, quæ apud Pindarum* quoque refertur, ibi locorum conveniſſe duas aquilas* (alii corvos ajunt, alii cycnos) *a Jove emiſſas, alteram ab ortu, ab occaſu alteram Solis. Monſtratur etiam umbilicus quidam in eo templo faſciis velatus, inque eo duæ imagines iſtius fabulæ.* Videndus quoque hac de re Plutarchus*. Ad quod faciunt verſus illi ex vetere quodam Poeta, quos Varro*, & Cicero* afferunt.

O Sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obſides.
Unde ſuperſtitioſa primum ſæva evaſit vox fera.

Tanta autem auctoritate apud veteres hujuſmodi oraculum valuit; ut *Lycurgus*, ſcribit Cicero*, *qui Lacedæmoniorum Rempublicam temperavit, leges ſuas auctoritate Apollinis Delphici confirmaverit: quas quum vellet Lyſander commutare, eadem eſt prohibitus religione.*

Prætereundum porro non eſt, quod dictum illud cujuſdam ex ſeptem Græciæ ſapientibus, Γνῶθι σεαυτὸν, nempe *Noſce teipſum*, eodem in templo in pila lapidea inciſum extitiſſe fertur; digna profecto Philoſopho ſententia, ac ſolidum ſapientiæ fundamentum! Auſonius:*

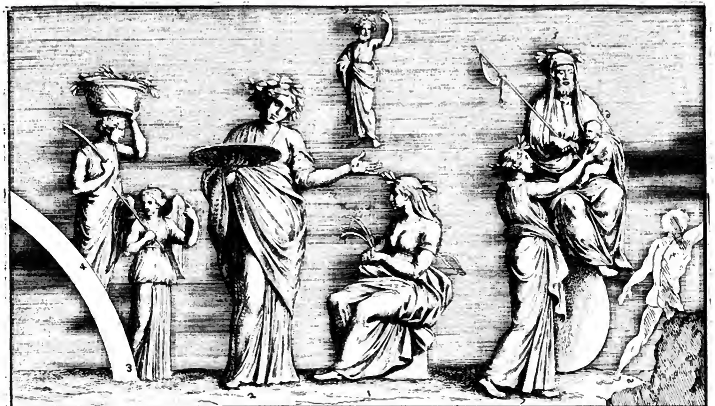
Delphis Solonem ſcripſe fama eſt Atticum,
Γνῶθι σεαυτὸν, *quod Latinum eſt*, Noſce te.
Multi hoc Laconis eſſe Chilonis putant.

Velum inſuper extenſum, (*n.* 13.) quod aream e regione alterius templi (*n.* 14.) tegit, contra æſtum, cœlive injuriam excitatum eſſe affirmare auſim, de more veterum, quem refert Varro*: *Prope aream*, inquit ille, *faciunt umbraculum, quo ſecedant homines in æſtu, tempore meridiano.* Aut certe hujus auctor Tabulæ illud nobis indicare voluit, quod Philoſophia, aliæque diſciplinæ ſub religionis umbraculo ſeſe detinere debeant, uti docet Tertullianus*: *Quaſi*, inquit, *ſub umbraculo inſigniſſimæ religionis, certe licitæ, aliquid propriæ præſumtionis abſcondat.*

Ex hujuſmodi denique Tabula, veteres, ſicuti in delineando plurimum excelluerunt, ita optices aliquantulum ignaros extitiſſe, cuique licet intelligere.

TA-

* Rer. Geogr. lib. 9. edit. Amſtel. an. 1707. pag. 641.
* Ibidem.
* Lib. 2. de Divinat.
* Id. Strabo loc. cit. p. 642.
* Vid. Pythionic. Od. IV. & VI.
* Initio Lib. de Orac. defectu.
* Lib. 6. de L. L.
* Lib. 2. de Divinat.
* Lib. 1. de Divinit.
* In Ludo Septem Sapientum.
* Lib. 5. de re ruſt. cap. 15.
* In Apologet.

TABULA·XI·

TABULA XI.

Tabula in Exquiliis pariter reperta, quæ Eleusinia majora exhibet.

Eleusinia ac Thesmophoria, præcipua Cereris & Proserpinæ solemnia fuisse perhibentur; quarum postrema, nempe Thesmophoria, Theogamia quoque & Antesphoria appellata fuisse scriptum reliquit Plutarchus: atque Veris ineuntis tempore celebrari consuevisse, docet Cornutus *. Eleusinia autem alia erant Magna, quæ quinto quoque anno exhibebantur, & quorum mysteriis Athenienses dumtaxat initiari poterant, quemadmodum Eumolpi legibus sancitum fuerat; de quo Pausanias * mentionem facit. Alia Parva, quæ quotannis, interdum etiam in tertium quodque annum, agitabantur. Hæc autem altera hujusmodi ob causam instituta referuntur. Quum Hercules initiari vellet, atque, uti significavimus, lege cautum esset, ne peregrinus quis initiaretur, Athenienses ejus virtutem reveriti, Parva mysteria erexerunt, quibus ipsum initiarunt; ut & Herculi satisfacerent, & auctoritatem tamen sacrificii, ac legis vigorem conservarent; uti narrat Apollodorus *. In his porro sacris adeo religiose arcani fides observata est, ut eorum cæremoniæ ac ritus Sacerdotibus tantum, qui Epoptæ dicebantur, paterent; ac licet, dum hujusmodi sacra celebrarentur, puellæ quædam Deabus dicatæ, quæ opus erant, deferre consueverint; eo tamen studio omnia quibusdam in cistellis occultabantur, ut introspici non posset; quin percontari quicquam, aut ea investigare nefas esse videbatur. Hinc erat, quod Sacerdotibus hujusmodi mysteria celebraturis, præco jubebat profanos absistere, proclamans: ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός: *Procul procul quisque impurus*: ad quem morem respexit Vergilius,* quum ait:

Procul o procul este profani.

Quare, quum arcanus homo significari vellet, qui quæ audit, tacet, & continet optime, hujusmodi dictum Ἀττικοὶ τὰ Ἐλευσίνια, *Athenienses Eleusinia* in proverbium abjerat. Pausanias sane non uno in loco de mysteriis agens, somnio se monitum ait, ne secreta proderet. Verba ejus sunt hujusmodi*: Τὰ δὲ ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ ἱεροῦ, τότε ὄνειρον ἀπεῖπε γράφειν, καὶ τοῖς οὐ τελεσθεῖσιν ὅπως ὧν θέας ἔργονται, δῆλα δή που μηδὲ πυθέσθαι μετεῖναι σφίσιν: *Atquæ intra sacrum parietem servantur, scribere somnio probibemur; iis enim, qui initiati non fuerunt, non tantum eorum aspectu interdictum est, verum etiam ne percontari quidem, aut audire fas quicquam est*. Pausaniæ somnio respondet somnium Numenii Philosophi, qui Pyrrhonis Heliensis discipulus fuit, de quo Macrobius: * *Numenio*, inquit ille, *inter Philosophos occultorum curiosiori, offensam Numinum, quod Eleusina sacra interpetrando vulgaverit, somnia prodi-*

* Lib. de Nat. Deor. cap. 28. cui titulus de Cerere, & Vesta.

* In Atticis cap. 39. & Corinthiaca cap. 14

* Bibliothec. sive de Diis lib. 2. edit. Salmurii 1661. pag. m. 130.

* Æneid. 6. ver. 258.

* In Atticis cap. 38. in fin.

* Lib. 1. in Somn. Scip. cap. 2.

prodiderunt : viso sibi , ipsas Eleusinas Deas habitu meretricio ante apertum lupanar videre prostrantes : admirantique , & causas non convenientis numinibus turpitudinis consulenti , respondisse iratas : ab se adyto pudicitiæ suæ vi abstractas , & passim adeuntibus prostitutas . Illa denique adeo turpia , & lutulenta fuisse narrantur , ut S. Gregorium Nazianzenum de iis verbum facere pudeat , sic enim ait: * Αἰσχύνομαι γὰρ ἡμέρᾳ δοῦναι τὴν νυκτὸς τελετὴν , καὶ ποιεῖν τὴν ἀσχημοσύνην μυστηρίων · οἶδεν Ἐλευσὶς ταῦτα , καὶ οἱ τῶν σιωπωμένων , καὶ σιωπῆς ὄντως ἀξίων ἐπόπται . *Pudet enim me nocturnum sacrum in lucem proferre , ac turpitudinem mysterium facere . Novit hæc Eleusis , atque illi tacitorum , ac profecto silentio dignorum sacrorum spectatores .*

* In Orat. 39. edit. Colon. p. m. 625.

Johannis Baptistæ Marinelli , qui in veterum monumentis internoscendis plurimum studii atque operæ summa cum laude posuit , ea fuit opinio , ut hisce Tabulis , hac nempe , & proxima , Cereris , seu Proserpinæ Eleusinia mysteria nobis exhiberi crederet: quas quidem Tabulas in Exquiliis pariter repertas , quodam in hortulo septem Aulis finitimo , præterita ætas in lucem protulit . Ipse itaque tanti viri judicium sequi præcipuæ mihi gloriæ duco .

Cererem profecto frumenta invenisse , quum antea homines glande vescerentur , atque ob id Deam fuisse judicatam , Plinius * tradit . * Eleusinii itaque tanti beneficii memores , hæc sacra in ejusdem honorem instituerunt . Lucretius tamen eorumdem auctores Athenienses fuisse scribit , dum ait : *

* Lib. 7. Natur. Hist. cap. 56. sect. 57.

* Lib. 6. initio.

Primæ frugiferos foetus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ ,
Et recreaverunt vitam , legesque rogarunt :

Verum cum Athenienses Legum latores principes fuisse docet , eosdem Thesmophoria sacra instituisse videtur innuere : Θεσμοφόρια enim *a legum latione* dicta fuere ; Hinc Θεσμοφόρος , nempe *Legifera* , Ceres quoque appellata est ; Ovidius * :

* Lib 5. Metamor. v. 341.

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro ,
Prima dedit fruges , alimentaque mitia terris ,
Prima dedit leges , Cereris sunt omnia munus .

Ægyptii vero Isin suam triticum & hordeum primam invenisse sibi persuaserant . Hinc Diodorus * Isidem Cererem esse interpretatur . Herodotus insuper : *Isis* , inquit , * *est ea , quæ Græca lingua dicitur* Δημήτηρ , *Ceres* . Quocirca Sacra Cereris Eleusinæ non esse dissimilia Isidos accepimus . Jam vero ipsum Deæ simulacrum hac in Tabula omnium primum nobis sese offert conspiciendum , *n.* 1. quæ sane Dea velato capite , cæterarum more Dearum , frondeo redimita serto , & quarumdam manipulum herbarum manu gerens , inter omnes media sedet : quæ quidem herbæ Verno tempore eidem in sacrificium offerri consueverunt , uti docet Cornutus . * Περὶ δὲ τὸ ἔαρ , inquit , Δήμητρι χλόην θύουσι , μετὰ παιδιᾶς καὶ χαρᾶς . ἰδόντες χλοά-

* Lib. 1. cap. 2. edit. Basil. pag. m. 8

* Histor. lib. 2. qui inscribitur Euterpe , cap. 59.

* Lib. de Nat. Deor. cap. 28. cui tit. de Cerere , & Vesta .

χλοάζοντα, καὶ ἀφθονίας αὐτοῖς ἐλπίδα ἐπιδεικνύντα; *At Verno tempore Cereri virentem herbam cum lusu & gaudio sacrificant; videntes illam vigorem emittere segeti, ac abundantiæ spem protendere*. Hinc etiam apud Romanorum veteres sacra ei Vere novo fieri solita literis proditum est: atque A. d. V. Idus Aprilis Cereales ludi in ejusdem honorem exhibebantur; qui Circenses etiam dicuntur, eo quod Cereales ludi in Circo quoque haberentur. Eadem insuper Dea flava induitur stola, scilicet, ut flavum aristarum colorem nobis repræsentaret; quare illam sæpe apud Poetas *flavam* appellatam legere est: Ovidius *,

Flava Ceres tenues spicis redimita capillos.

* Lib.3. Amor. eleg.10. ver. 3.

Proxime vero stantem conspicimus adolescentulam, *n.2.*, quæ pariter frondibus redimita, cœrulea palla, ac puniceo induitur amictu, dextraque Lancem gestat, novarum frugum primitiis fortasse repletam, quas veteres numinibus offerre consueverunt; orantis autem speciem habet, ut Dea munus oblatum benigne, & non gravate accipiat. Aliger præterea Genius *num.3.* viridi indutus talari tunica, dextera virgulam gerit, lævamque colloquenti similis attollit. Color sane viridis Veris tempus indicat, quod fortasse hujusmodi imago nobis exhibet, sicuti & quæ proxima cernitur viridis fascia; neque abs re, hujusmodi namque Eleusinia sacra Veris tempore peragi in more positum fuit. Fortasse quoque hujusmodi simulacro Iridem exhiberi, quam aligeram esse decet, eique proximam arcuati Circuli partem, Cœlesti arcui haud absimilem esse, facile mihi persuaderem; dummodo illius color ab eis, quos nobis depingunt Poetæ, adeo non discreparet; eoque magis hoc mihi in animum inducerem, quod adventante Veris tempore Iridem ferme in nubibus expressam cospicimus. Hujusmodi quidem cœlestis arcus a Tibullo * *Imbrifer* dictus est; quumque ejus humiditate segetes uberius succrescant, a Cereris mysteriis minime abhorret. Iridem insuper Thaumantis, nempe *admirationis*, ex Electra filiam esse veteres commenti sunt; cujus rei rationem affert Cicero: * *Cur autem*, inquit, *arcus species non in Deorum numero reponatur? Est enim pulcher, & ob eam causam, quia speciem habet admirabilem, Thaumante dicitur esse nata*. Nempe a Græco verbo θαυμάζειν, *admirari*: hinc *Thaumantias* ab Ovidio appellatur: *

* Lib.1. Eleg.4. ver.44.

* Lib. 3. de Nat. Deor.

* Lib. 4. Metamor. v.479.

Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.

Vergilius sexcentis illam exornatam coloribus nobis depingit *:

* Lib.4. Æneid. ver.700.

Ergo Iris croceis *per cœlum roscida pennis,*
Mille trahens varios adverso Sole colores,
Devolat.

In quo quidem Vergilii loco *croceum* inter cæteros colorem Iridi illum concessisse animadvertendum est. Verum omnes, quos innuimus

nuimus, colores, cum hujuſmodi Iridis imagine minime faciunt, cui viridem dumtaxat tunicam eſſe conſpicimus; ex quo perſpicuum fit, haud plurimum ſtudii Poetas in Phyſicen adhibuiſſe, longeque illis melius hujus auctorem Tabulæ rerum phyſicarum ſcientiam tenuiſſe patet. Siquidem tres præcipuos in Iride expreſſos colores agnoſcit Ariſtoteles, quibus ipſe & quartum addit; qui quidem colores a lumine Solis oppoſiti refracto in nube aquoſa, concava, & in pluviam reſolvi parata, oriuntur. Illius autem verba adſcribere operæ pretium ducimus: Τούτων δέ, *inquit ille* * τρίχρως μὲν ἑκατέρα, καὶ τὰ χρώματα ταὐτὰ καὶ ἴσα τὸν ἀριθμὸν ἔχουσιν ἀλλήλαις· ἀμυδρότερα δ' ἐν τῇ ἐκτός, καὶ ἐξ ἐναντίας κείμενα κατὰ τὴν θέσιν. ἡ μὲν γὰρ ἐντός, τὴν πρώτην ἔχει περιφέρειαν τὴν μεγίστην, φοινικίαν· ἡ δ' ἔξωθεν, τὴν ἐλαχίστην μέν, ἐγγύτατα δὲ πρὸς ταύτην, καὶ τὰς ἄλλας ἀνάλογον. ἔστι δὲ τὰ χρώματα ταῦτα ἅπερ μόνα σχεδὸν οὐ δύνανται ποιεῖν οἱ γραφεῖς· ἔνια γὰρ αὐτοὶ κεραννύουσι· τὸ δὲ φοινικοῦν, καὶ πράσινον, καὶ ἁλουργόν, οὐ γίνεται κεραννύμενον· ἡ δὲ ἶρις ταῦτ' ἔχει τὰ χρώματα· τὸ δὲ μεταξὺ τοῦ φοινικοῦ καὶ πρασίνου, φαίνεται πολλάκις ξανθόν. * *Horum autem quamvis uterque tricolor ſit*, (ſcilicet arcus) *atque eoſdem parique numero, ac reliquus, colores habeat, tamen qui in exteriore ſunt, obſcuriores habentur, atque ordine contrario poſiti. Nam interior primam, quæ maxima eſt, circumferentiam*, puniceam *geſtat: exterior ultimam, quæ minima eſt, ſed illi proxima, atque reliquas proportionabiliter. Cæterum colores hi ſunt, quos fere ſolos facere pictores nequeunt. Hi enim quoſdam aliorum miſtura faciunt; at* puniceus, viridis & purpureus, *nequaquam hoc pacto fiunt; hos autem colores arcus habet: Qui autem* puniceum & viridem interjacet, *is plerunque* flavus *apparet*. Et paulo poſt hoc pacto diſſerit: * Δῆλον τοίνυν ὅτι ἡ ὄψις, ὥσπερ καὶ τὸ μέλαν, κλωμένη δι' ἀσθένειαν, μελάντερον ποιεῖ φαίνεσθαι, καὶ τὸ λευκὸν ἧττον λευκόν, καὶ προσάγει πρὸς τὸ μέλαν. ἡ μὲν οὖν ἰσχυροτέρα ὄψις, εἰς φοινικοῦν χρῶμα μετέβαλεν· ἡ δ' ἐχομένη, εἰς τὸ πράσινον. ἡ δ' ἔτι ἀσθενεστέρα εἰς τὸ ἁλουργόν· ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον οὐκ ἔτι φαίνεται, ἀλλ' ἐν τοῖς τρισίν, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων τὰ πλεῖστα, καὶ τούτων ἴσχει τέλος. τῶν δὲ ἄλλων ἀναίσθητος ἡ μεταβολή; διὸ καὶ ἡ ἶρις τρίχρως φαίνεται, ἑκατέρα μέν, ἐναντίως δέ. ἡ μὲν οὖν ἡ πρώτη, τὴν ἔξω φοινικῆν ἔχει· ἀπὸ μεγίστης γὰρ περιφερείας πλείστη προσπίπτει ἡ ὄψις πρὸς τὸν ἥλιον· μεγίστη δ', ἡ ἔξω, ἡ δ' ἐχομένη, καὶ ἡ τρίτη, ἀνάλογον ὥστ' εἰ τὰ περὶ τῶν χρωμάτων τῆς φαντασίας εἴρηται καλῶς, ἀνάγκη τρίχρων τε εἶναι αὐτήν, καὶ τούτοις τοῖς χρώμασι κεχρῶσθαι μόνοις. τὸ δὲ ξανθὸν φαίνεται, διὰ τὸ παρ' ἄλληλα φαίνεσθαι. τὸ φοινικοῦν γὰρ παρὰ τὸ πράσινον, λευκὸν φαίνεται· σημεῖον δὲ τούτου. ἐν γὰρ τῷ μελαντάτῳ νέφει μάλιστα ἄκρατος γίνεται ἡ ἶρις. συμβαίνει δὲ τότε ξανθότερον εἶναι δοκεῖν τὸ φοινικοῦν. ἔστι δὲ τὸ ξανθὸν ἐν τῇ ἴριδι χρῶμα μεταξὺ τοῦ τε φοινικοῦ καὶ πρασίνου χρώματος. διὰ τὴν μελανίαν οὖν τοῦ κύκλῳ νέφους, ὅλον αὐτοῦ φαίνεται τὸ φοινικοῦν, λευκόν: ἔστι γὰρ πρὸς ἐκεῖνα λευκόν· καὶ πάλιν ἀπομαραινομένης τῆς ἴριδος ἐγγυτάτω, ὅταν λύηται τὸ φοινικοῦν· ἡ γὰρ νεφέλη

* Meteorologic. lib. 3. cap. 2.

* Francisco Vatablo interprete.

* Ibidem cap. 4.

φέλη λευκὴ οὖσα, προσπίπτουσα παρὰ τὸ πράσινον, μεταπίπτει εἰς τὸ ξανθόν.* *Patet igitur, quod conspectus fractus, ut præ imbecillitate, quod nigrum est, magis nigrum, ita quod album est, minus album apparere facit, atque ad nigrorem adducit. Validior igitur aspectus, colorem album* in puniceum, *proximus ab illo* in viridem, *qui præterea imbecillior est*, in purpureum *mutare assolet. Ultra hos autem colores nullus præterea apparet; sed plurima quoque alia, ita & hi ternario definiti sunt. Aliorum autem colorum mutatio insensibilis est. Quocirca &* arcus tricolor, *uterque quidem, sed opposito modo apparet. Primus igitur extimam supremamque circumferentiam* puniceam *habet; nam aspectus a maxima circumferentia Soli plurimus incurrit: extima autem, maxima est. Proxima vero & tertia, juxta proportionem sese habent. Quare si quæ de colorum apparitione disseruimus, probe dicta sunt,* Irin & tricolorem *esse, & hisce solis coloribus tingi necesse est.* Flavus *autem color iccirco apparet, quia juxta positi colores spectantur. Nam color* puniceus *juxta* viridem *albus apparet. Cujus rei signum est: Nam in nube nigerrima Iris maxime pura sinceraque fieri solet: tunc enim accidit ut color* puniceus flavior *esse videatur.* Flavum autem illud, quod in arcu apparet, color est inter puniceum & viridem medius. *Igitur ob nubis circumstantis nigrorem, quicquid ejus* puniceum *est, album apparet: nam puniceum ad illa, album est. Et rursum emarcescente proxime terram Iride, quum dissolvitur* puniceum, *nebula alba* juxta viridem *sese applicans*, in flavum *transire solet*. Viridis itaque color, quem hujusce tabulæ imago, eique proximus cœlestis arcus, præferunt, inter cæteros Iridis colores recensetur. Virgam præterea Iris manu gestat, sui muneris insigne, illam enim Junonis nunciam, sicuti Mercurium Jovis, Poetæ finxerunt; cui pariter virgam quamdam, caduceum dictam, fuisse fertur. Hujusmodi autem cœlestis Arcus [cujus eximiam pulchritudinem nobis ob oculos ponit liber Ecclesiastici,* *Vide Arcum,* inquit, *& benedic eum, qui fecit illum: valde speciosus est in splendore suo. Gyravit Cælum in circuitu gloriæ suæ, manus excelsi aperuerunt eum.*] aliud olim Judæis fuit, de quo Deus ipse hæc protulit:* *Arcum meum*, inquit, *ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & inter terram. Quumque obduxero nubibus Cælum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiscum, & cum omni anima vivente, quæ carnem vegetat: & non erunt ultra aquæ diluvii ad delendum universam terram.* Mulier denique, (*n.* 4.) quam tunica punicei coloris tegit, agreste baculum dextera tenet, gestatque capiti impositum, herbis frondibusque repletum calathum, quem de more Cereri offerat.

Præterea gravem senem, (*n.* 5.) globo quodam insidentem, nunc præstat intueri: huic frondeum sertum capitis verticem præcingit; & cœruleus amictus utraque brachia, caputque fronte tenus obnubit. Dextera insuper virgam ipse gerit; ex qua fa-

N sciola

* *Eodem interprete.*

* *Cap. 43. vers. 12. & seq.*

* *Gen. cap. 9. vers. 13. ad 15.*

ſciola quædam dependet, tunicæ fortaſſe reliquiæ cujuſdam ex initiatis, quibus in more poſitum fuit, ut veſtem, in qua fuerant initiati, Cereri, & Proſerpinæ conſecrarent; qua de re proxima in Tabula verba facturi ſumus. Læva puellulam quamdam (*n. 6.*) ſinu fovet; quam ut excipiat, utraſque manus mulier quædam (*n. 7.*) abmovet: quæ ſane æque ac reliquæ frondibus redimita, cœrulea induitur tunica, & puniceo amictu, quo dorſum ac utrumque latus cingitur. Laudatum quidem ſenem Deæ ſacerdotem eſſe, in puellula vero Proſerpinam nobis exiberi, haud abſurdum eſſet affirmare: *Myſteria enim Cereris aliud nihil erant, quam inceſtuoſi Jovis cum Cerere matre congreſſus*, (uti docet Clemens Alexandrinus, quem refert Euſebius: *) ex quibus in lucem prodiit Proſerpina, quam Pherſephonem quoque appellatam eſſe ab Heſychio didicimus; dum ait * : φερσεφόνεια, ἡ τῆς Δήμητρος θυγάτηρ, ἡ φέρουσα τὸ ἄφενος, τουτέστι τὸν πλοῦτον, διὰ τὸν καρπὸν, ἀπὸ τοῦ φέρειν ὄνησιν: *Pherſephonia*, (ſcilicet Proſerpina) *Cereris filia, quæ annuos reditus affert, hoc eſt divitias propter fructum, a* verbo φερεῖν, *ferre & ὄνησιν, utilitatem*. Ex Cerere autem illam progenitam eſſe dixerunt, ex terra ſcilicet, aut frugifera illa virtute, quæ ex Luna in terram illabitur; ex qua, quum illam exceperit, naſcuntur fruges, quibus Proſerpina ſignificatur. Cererem namque unam eamdemque cum Luna agnovit Apulejus *; Alii vero illam non aliam a terra eſſe pronuntiarunt, uti docet Arnobius*: quod ille, cui ſenex inſidet, globus fortaſſe indicat. In puero pariter Bacchum, Jovis & Proſerpinæ filium, licet agnoſcere, qui Zagreus dictus, a Titanibus dilaceratus eſt, de quo Nonnus verba facit: * quem inter & alium Bacchum, Semeles filium, nil in Orgiis intererat; atque alius pro alio viciſſim ſumebatur. Etenim Bacchum hunc alterum, Jovis ex Semele filium, ex corde Zagrei procreatum fuiſſe; vel hunc eundem Zagreum, poſtquam a Titanibus fuerit diſcerptus, in Bacchum tranſmigraſſe, commenti ſunt. Hinc in Eleuſiniis, licet Cereri ſacris, Bacchi quoque mentio fiebat; quum utriſque myſteria communia eſſent. Strabo ſane hæc de Baccho ſcriptum reliquit: * Ἰακχόν τε καὶ τὸν Διόνυσον καλοῦσι, καὶ τὸν ἀρχηγέτην τῶν μυστηρίων, τῆς Δήμητρος δαίμονα: *Et Bacchum Jacchum appellant, ac principem myſteriorum, genium Cereris*. Pauſanias quoque quibuſdam in locis Cereris & Bacchi ſimulacra una ſimul erecta fuiſſe narrat: * nempe ut principes vini & frugum inventores indicarent; quorum beneficio gens humana a glandium & aquæ uſu ad mitiorem frumenti & vini victum traducta eſt. Hinc Vergilius utroſque invocat: *

Vos, o clariſſima mundi
Lumina, labentem Cœlo quæ ducitis annum:
Liber & Alma Ceres, veſtro ſi munere tellus

Chao-

* Præparat. Euang. lib. 2. Edit. Colon. cap. 3. pag. 63.

* In Lexic. ad vocem Φερσεφόνεια.

* Lib. 11. Metamor. initio.

* Lib. 3. adv. Gent. edit. Pariſ. pag. m. 150.

* Lib. 6. Dionyſ. verſ. 167.

* Lib. 10. edit. Amſt. pag. m. 468.

* In Corinthiaca ſive Lib. 2. cap. 35. & 37.

* Lib. 1. Georg. verſ. 5.

Chaoniam pingui glandem mutavit arista :
Poculaque inventis Acheloja miscuit uvis.

Bacchum insuper Cereris filium, & Proserpinæ germanum fratrem nonnulli crediderunt; quare Liber ille, hæc Libera dicta est: de qua hæc Arnobius refert: * *Parit*, inquit ille, *mensem post decimum luculenti filiam corporis, quam ætas mortalium consequens modo Liberam, modo Proserpinam nominavit*. Ac de utrisque Tacitus quoque facit mentionem, dum ait: * *Libero, Liberæque, & Cereri juxta Circum Maximum*. Hinc mirum non est, quod Cereris sacra, Baccho etiam communia fuisse, Ovidius docet: *

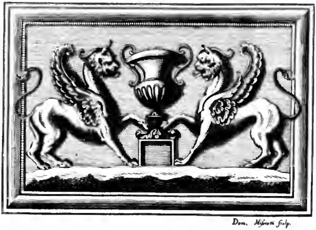
Luce sua ludos uvæ commentor habebat,
Quos cum tædifera nunc habet ipse Dea.

Demum imago, (*n.* 8.) quam in hujus Tabulæ angulo conspicimus, adeo edaci tempore exesa nobis exhibetur, ut, quid indicet discerni, non queat; ex illius tamen veluti corporis motione atque gestu conjecturam capere possumus, id illi esse muneris, ut suetis de more verbis, *procul procul quisque impurus*, populum a mysteriis arceat. Sublimis quoque Senex, (*n.* 9.) corona pariter redimitus, rubram vestem indutus, lævoque brachio elato, carmina, aut certe preces fundenti similis, Deæ laudes canere videtur.

* *Lib. 5. adv. Gent. Edit. Paris. pag. mihi 214.*

* *Annal. lib. 2. cap. 49.*

* *Lib. 3. Fastor. vers. 785.*

Dom. Misrotti sculp.

TA-

TABULA·XII

TABULA XII.

Altera Tabula, æque ac proxima in Exquiliis reperta, in qua Eleusinia Parva exhibentur.

IN hac Tabula binæ primum conſpiciuntur mulieres, quarum altera (*n.* 1.) croceam pallam, & cœruleum amictum; altera (*n.* 2.) puniceam dumtaxat induit ſtolam: ambæ tamen frondibus caput præcinctæ, ciſtellulam quandam, (*n.* 3.) croceo colore illitam, manibus ſuſtinent, in qua religionis arcana, & ſacrificio neceſſaria recondita jacent; quæque puniceo velamine tegitur; & frondeo de more redimitur ſerto; ex quo faſciola quædam dependet, quam ipſarum altera elatam læva detinet. Iſtiuſmodi autem virgines Κανηφόροι, nempe caniſtrum gerentes, & *Ciſtophoræ*, ſeu *Ciſtiferæ* dictæ fuere; eo quod ipſarum munus eſſet, caniſtra, quibus ſacra incluſa, in Cereris myſteriis deferre. In hiſce porro ciſtulis quid potiſſimum aſſervaretur ex Clemente Alexandrino addiſcere libet; hic enim profanæ ſuperſtitionis tenebris depulſis, quum ad Chriſti ovile ſeſe recepiſſet; ut Populos ab errore, & fallaciis ad veritatis cognitionem traduceret, hujuſmodi ſacrorum nugas, & deliria enunciandas cenſuit. Hæc itaque ſcripta reliquit.* Οἷαι δὲ καὶ αἱ κίσται αἱ μυστικαί· δεῖ γὰρ ἀπογυμνῶσαι τὰ ἅγια αὐτῶν, καὶ τὰ ἄῤῥητα ἐξειπεῖν. οὐ σησαμαῖ ταῦτα, καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα, χόνδροί τε ἁλῶν, καὶ δράκων ὄργιον Διονύσου βασσάρου; οὐχὶ δὲ ῥοιαὶ πρὸς τοῖσδε, καὶ καρδίαι, νάρθηκές τε, καὶ κιττοί; πρὸς δὲ καὶ φθοῖς, καὶ μήκωνες. *Quales autem ſunt ciſtæ eorum myſticæ? oportet enim Sancta eorum revelare, & arcana enunciare. An non ea ſunt ſeſamides, & pyramides; & lana bene laborata, libaque multis diſtincta umbilicis, ſaliſque pugilli, & draco Orgium Bacchi Baſſari? An non mala punica, atque etiam corda, ferulæ, & hederæ, & præterea placenta, & papavera?* Hac de re Theodoretus* quoque verba facit: Ἐν δὲ ταύταις, *inquit ille*, ταῖς ὁμηγύρεσι, πᾶν εἶδος ἀκολασίας ἀδεῶς ἐτολμᾶτο· καὶ γὰρ αἱ τελεταὶ, καὶ τὰ ὄργια, τὰ τούτων εἶχεν αἰνίγματα· τὸν κτένα μὲν ἡ Ἐλευσὶς, ἡ φαλλαγωγία δὲ τὸν φαλλόν. ἅπερ δὴ καὶ δίχα τῶν αἰνιγμάτων, τὰ παρὰ τῶν ὀργιαστῶν δρώμενα, εἰς πᾶν εἶδος ἀσελγείας τοὺς ὁρῶντας ἠρέθιζε. *In his autem conventiculis omne flagitiorum genus intrepide patrabatur: Initia enim Cereris, & Liberi Patris Orgia horum ſcelerum involucra prætendebant: Eleuſis quidem pectinem, veretrum autem Phallagogia. Sed & citra ænigmatum involucra, ea, quæ ab Orgia celebrantibus fiebant, ad omne flagitiorum genus ſpectantes incitabant:* & alibi:* Οὕτω πάλιν τὸν τοῦ Διονύσου φαλλόν· τὸ δὲ ἀνδρεῖον οὕτω καλοῦσι μόριον οἱ τοῦ γέλωτος ποιηταί: καὶ ἐκαλεῖτο δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησι φαλλαγωγία ἡ τοῦ φαλλοῦ ἑορτή· καὶ προσεκύνουν μὲν τοῦτον, καὶ κατεφίλουν οἱ ὀργιάζοντες ἅπαντες. *Eodem modo Dionyſi quoque phallum [ſic enim virile membrum ridiculi homines nuncuparunt : &* Phallagogia *phalli feſtum apud Græ-*

* *In Admoniti ad Gent. Edit. Lugd. pag. m. 10.*

* *Sermon. 7. de Sacrificiis, Edit Lutet. Pariſ. Tom. 4. p. 181*

* *Serm. 1. de Fide ibid. p. 48.*

cos dicebatur] *& adorabant miseri, & basiabantur cuncti, qui Orgia celebrabant*. Nec prætereundus Athenæus, qui hæc habet: * Ἡρακλείδης Συρακούσιος ἐν τῷ Περὶ θεσμῶν, ἐν Συρακούσαις φησὶ τοῖς παντελείοις τῶν θεσμοφορίων ἐκ σησάμου καὶ μέλιτος κατασκευάζεσθαι ἐφήβαια γυναικεῖα, ἃ καλεῖσθαι κατὰ πᾶσαν Σικελίαν μυλλοὺς, καὶ περιφέρεσθαι ταῖς θεαῖς: *Heraclides Syracusius libro de vetustis & sancitis moribus, scribit, apud Syracusios in perfectis Tesmophoriis, ex sesamo & melle fingi pudenda muliebria, quæ per Ludos & spectacula circumferebantur, & in tota Sicilia vocabantur Mylli*. Siciliam autem Baccho, Cereri, & Proserpinæ sacram fuisse testatur Cicero. * Id porro quum in Parvis mysteriis factitari consueverit, superiori in Tabula Tesmophoria seu Eleusinia Majora, in hac vero Minora fortasse exhibentur.

* Deipnosoph. lib. 14. cap. 14. Edit. Lugd. pag. m. 647. in voce Mylli.

* Orat. 6. in Verr.

In Adolescentulo insuper, (*n.* 4.) quem sub cistula stantem conspicimus, punicea tunica indutum, quam veteres *subuculam* appellarunt; recens mysteriis initiatum agnoscimus. Qui enim initiabantur, vestem novam ac puram induebant, (uti in hoc adolescentulo videre est, qui recenti & nitido tegitur indusio:) quam deinde nunquam exuebant, quoad tandem lacera gestari non amplius posset. Quin etiam à quibusdam ad fascias infantum reservabatur; haud illi absimiles, quam proxima in Tabula ex Sacerdotis virga dependentem innuimus. Formulas autem certis quibusdam verbis conceptas, quibus veteres, quum initiarentur, uti consueverunt, affert Arnobius: * *Ipsa denique symbola*, inquit ille, *quæ rogati sacrorum in acceptionibus respondetis: Jejunavi, atque ebibi cyceonem, ex cista sumsi, & in calathum misi, accepi, rursus in cistulam transtuli*. Neque his absimiles apud Clementem Alexandrinum occurrunt: * Τὸ σύνθημα Ἐλευσινίων μυστηρίων, ἐνήστευσα. ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης. ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην: *Eleusiniorum mysteriorum signum est; Jejunavi, potum confectum bibi, ex cista accepi, postquam feci, deposui in calathum, & ex calatho in cistam*.

* L. 5. adv. Gen. edit. Paris. pag. m. 220.

* Admonit. ad Gen. Edit. Lug. pag. m. 10.

Binæ præterea, quæ proxime adstant, coronis pariter redimitæ adolescentulæ; quarum altera (*n.* 5.) crocei coloris tunicam induta, herbarum fasciculum quadam in cistula repositum digito indicat: altera vero, (*n.* 6.) quam viridis tunica pariter tegit, lævo tamen exerto usque ad papillam brachio, arbusculæ cujusdam agrestem baculum dextera attollit; inter initiatas, ac hujusmodi mysteriorum administras recensendæ videntur. Herbarum sane fasciculo Veris; croceo autem colore Æstatis tempora significari palam est. Quod ad agrestem baculum attinet, hæc Eusebius ex Clemente Alexandrino scribit: * Βουκολικὸν, οἶμαι, κέντρον τὸν νάρθηκα ἐπικαλῶν, ὃν δὴ κάλλει ἀναστρέφουσιν οἱ Βάκχοι. *Bubulci, opinor, stimulum scuticam nominans, quam lignis quibusdam homines Bacchico furore correpti circumagunt*. Idem quoque baculus, seu virga quorumdam Sacerdotum morem fortasse refert, qui mysteriorum inspectores quibusdam diebus hujusmodi

* Præparat. Evang. lib. 2. cap. 3. Edit. Paris. pag. m. 64.

di ferulis cædere consueverunt; non aliter ac in Lupercalibus sacris factitatum accepimus; quæ mense Februario, scilicet A.D. XV. Kal. Martias, quotannis fiebant; eorumque Sacerdotes Luperci nudi per urbem cursitabant, prægnantiumque mulierum palmas, uterosque caprina pelle ferientes; qua re & fœcunditatem, & facilem partum fieri putabant. Qua quidem de re verba faciunt Plutarchus:* & Ovidius; dum ait;*

* In Romulo Edit. Basil. pag. 11.
* Lib. 2. Fast. ver. 424.

Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis,
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ,
Jam socer optati nomen habebit avi,

Et paulo post:*

* Ibid. ver. 444

Ille Caprum mactat, jussæ sua terga puellæ
Pellibus exectis percutienda dabant.

Totidem pariter adolescentulæ; quarum unam [*n*.7.] saxo quodam insidentem, quam vestis cœrulea tegit, alteram stantem, [*n*.8.] punicea tunica indutam, & sociæ humeris hærentem; utrasque vero iis, quæ peraguntur, intentas conspicimus: mysteriis jamdiu initiatæ videntur; ex eorum nempe numero, qui Ἐπόπται, *inspectores*, appellabantur. Qui enim parvis mysteriis dumtaxat initiati erant, Mystæ; ad magna recepti, Epoptæ nominabantur. Epoptæ autem erant inspectores; hoc est, quibus anno, postquam initiati primum fuerant, inspicere occultiores sacrorum ritus & cæremonias concedebatur. Neque enim a parvis initiis illico patebat aditus ad majora: sed annus experimenti causa interponendus erat.

Erant autem quasi quidam gradus, ut homines hujusmodi mysteriorum participes fierent, observandi: quos Theon Smyrnæus recenset; sic enim ait:* Καὶ γὰρ αὖ τὴν φιλοσοφίαν μύησιν φαίητις ἂν ἀληθοῦς τελετῆς, καὶ τῶν ὄντως ὡς ἀληθῶς μυστηρίων παράδοσιν· μυήσεως δὲ μέρη πέντε. τὸ μὲν προηγούμενον καθαρμός. οὔτε γὰρ ἅπασι τοῖς βουλομένοις μετουσία μυστηρίων ἐστὶν, ἀλλ' εἰσὶν οὓς αὐτῶν εἴργεσθαι προαγορεύεται. οἷαι τοὺς χεῖρας μὴ καθαράς, καὶ φωνὴν ἀξύνετον ἔχοντας. καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς μὴ εἰργομένους ἀνάγκη καθαρμοῦ τινὸς πρότερον τυχεῖν. μετὰ δὲ τὴν κάθαρσιν, δευτέρα ἐστὶν ἡ τῆς τελετῆς παράδοσις, τρίτη δὲ ἐπονομαζομένη ἐποπτεία. τετάρτη δὲ, ὃ δὴ καὶ τέλος τῆς ἐποπτείας ἀνάδεσις, καὶ στεμμάτων ἐπίθεσις. ὥστε καὶ ἑτέροις ἅς τις παρέλαβε τελετὰς παραδοῦναι δύνασθαι, δαδουχίας τυχόντα, ἢ ἱεροφαντίας, ἢ τινὸς ἄλλης ἱερωσύνης. ἡ δὲ πέμπτη ἐξ αὐτῶν περιγινομένη κατὰ τὸ Θεοφιλὲς, καὶ θεοῖς συνδίαιτον, εὐδαιμονίαν.* *Philosophiam rursus comparare possumus cum initiatione verorum sacrorum, & traditione mysteriorum non fictorum. Initiationis vero quinque sunt partes; prima,* Purgatio prævia; *neque enim omnibus etiam optantibus mysteria impertiri fas est; sed sunt qui præconis voce submoventur: quales illi, qui manus impuras, vocemque inarticulatam habent;* [Quod causæ fuit, cur Nero ab iis abstinendum putavit: Antoninus vero, ut suam

* In Mathematicis cap. 1. Edit Lutet. Paris. pag. 18. & seq.
* Ismaele Bullialdo interprete.

suam morum integritatem omnibus testatam faceret, eisdem sacris adesse voluit.] *illos vero, qui mysteriis non arcentur, necesse est purgationibus quibusdam ablui. Purgationem sequitur* Sacrorum traditio; *idest initiatio. Tertia est, quæ dicitur* Inspectio. *Quarta vero, quæ finis est, & scopus inspectionis*, capitis religatio, & coronarum impositio; *ita ut quæ quis sacra acceperit, ea tradendi aliis capax reddatur*; *sive* Daduchiam, *idest* facium gestationem; Hierophantiam, *idest*, sacrorum interpretationem; *aliudve quodlibet Sacerdotium. Quinta vero, quæ ex istis exurgit Deo charum esse, &* potiri felicitate, *quæ continetur consortio familiaris cum illo vitæ*. Quinque sane gradus hujusmodi hisce in Tabulis clare exhibentur: in adolescente namque, qui initiatur, primum purificationis gradum agnoscimus: mulierem insuper, quæ, ut puerulum e senis gremio excipiat, dexteram protendit; quippe quæ sacrorum particeps fieri incipiat; secundi esse ordinis patet; quemadmodum & virgines, quæ detectas cistas herbis onustas gerunt. In duabus vero adolescentulis, quæ sacrorum cœremonias intentæ spectant, tertii ordinis Epoptas quis neget exhiberi? Binas præterea mulieres, quæ mysticam cistam imposita corona sustinent, quartum jam gradum attigisse, & Sacerdotio præditas esse aperte liquet; quippe quæ adolescentulum eadem sub cistula stantem initiant. Sublimis tandem Senex, frondeo serto redimitus, ad summam illam animi tranquillitatem, vitæque felicitatem, omnibus jam pervenisse gradibus videtur; qua de re ipsemet fortasse verba facit, ut alios quoque ad hujusmodi felicitatem sibi comparandam suo exemplo excitet.

Franciscus Blanchinus Romanæ Urbis Prælatus in ea fuit sententia, ut proxima in Tabula XI. mysticam Bacchi educationem nobis ob oculos poni, sibi persuaderet; de qua plura apud Nonnum * leguntur. Atque in Sene quidem, (*n. 5.*) sub Phanetis imagine; quem solis filium, ejusdemque ævi cum Saturno, & Mundi ortu fuisse perhibent; Mercurium agnovit, qui puerulum Bacchum (*n. 6.*) Rheæ, sive Eupetali [*n. 7.*] ejusdem nutrici porrigit: quamvis ipsemet Nymphis, Lami filiabus, quæ Hyades dictæ fuere; atque Ino Marinæ Deæ, Semeles sorori, ejusdemque materteræ, illum prius alendum tradidisset. Fasciolam insuper, quæ virgæ in Senis dextera agglutinatur, atque Corybantum clypeum, cui Senex idem insidet, ad Bacchi Orgia spectasse constat. Mercurius vero ut Cœlum repetat, denuo [*n. 8.*] pristinam suam induit imaginem. Iris præterea [*n. 3.*] futuras Bacchi res gestas, veluti venturi præscia, quasque apud Indos reportaturus esset victorias, Rheæ præcinit; quæ [*n. 1.*] exadversum ei sedet: Cui binæ Adolescentulæ [*n. 2. & 4.*] frugum primitias, de more veterum, oblatum afferunt. Quidam denique Poeta, (*n. 9.*) ipsemet fortasse Nonnus, laurea præcinctus corona, Bacchi laudes persequitur, ejusque arcana

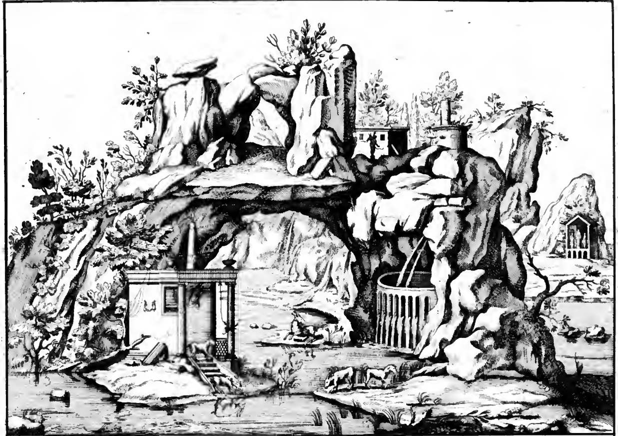
* *Lib. 9. Dionys.*

sacra

ſacra explicat. Quod ad hanc Tabulam XII. attinet, ea laudati Blanchini fuit opinio, ut in illa, quas innuimus cœremonias, exhiberi putaret, quibus, quum myſteriis initiarentur, veteres uti conſueverunt. Quæ quidem ſententia quum ab iis, quæ diximus, minime abhorreat; nihil eſt cauſæ, cur in ea exponenda plurimum operæ inſumam: illud tantum dicam, ex laudati auctoris, quoad vixit, ore ac ſtylo perennem eruditionis fontem emanaſſe.

Dom. Miſerotti ſculp.

TABULA · XIII ·

TABULA XIII.

Vetus hujusmodi Pictura, quam & lineamentis, & colorum artificio visendam hac in Tabula exhibemus, in hortis Barberinis, quum terra circa novas ædes altius effoderetur, in antiquæ sepultæque cellulæ pariete se aperuit. In quam sane Lucas Holstenius Vaticanæ Bibliothecæ custos; vir profecto de literaria Republica optime meritus, quique in veterum monumentis pervestigandis nemini ævi sui judicii perspicacitate secundus extitit; Commentariolum edidit. * Hic itaque, postquam illam vivis eloquentiæ coloribus depinxisset, hoc pacto differit.

** Nymphæum in hortis Barberinis repertum.*

** Extat in Grævii Thes. Rom. Antiq. edit. Venet. Tom. 4. pag. 1700.*

Sed nostra hæc (*scilicet Pictura*) simul atque in lucem proposita fuit, mirifice exercuit curiositatem eorum, qui veteribus hujusmodi monumentis pervestigandis, explicandisque incumbunt. In his familiam tunc ducebat Alexander Donatus, qui post plurimos ejusdem generis & argumenti Scriptores, veterem recentemque Romam commentario perquam erudito illustravit. Hic persuasissimum sibi habebat, eo loci, ubi ædes Barberinæ non ita pridem surrexerunt, Capitolium vetus a Numa rege olim conditum fuisse; sive ædem Jovi, Minervæ, Junoni; & prope additam eis Regis domum, cujus locus adhuc Plutarchi tempore ostendebatur. His quum alia suffragari, tum aliquid argumenti capi putabat ab effossa pictura. Nam Jupiter, inquit, *αἰγίοχος*, si poetæ audiuntur, idest, *a capra nutritus*, suam illam Amalthæam unice dilexit, Cœloque donatam, ortu occasuque imbribus fluentem fecit. Hæc vero pictæ ad Jovis ædem pascentes, otiantesque, vel ad aquationem descendentes capræ, labentibus circum, & stagnantibus aquis, significare poterunt. Numa autem nonne delectatus Aventino fonte, multa ferebatur ibi ab Egeria didicisse? Hæc vir doctus ad picturæ hujus explicationem tunc afferebat, quæ altius repetita & arcessita longius videntur. Quis enim, urbis facie toties mutata, casca ista monumenta, aut verius ænigmata, usque ad excidium ejus perdurasse credat?

Sed nobis quoque divinare liceat: quandoquidem, ut vetus Græciæ verbum est, *qui vera coniicit, ille vates optimus*. Etenim nisi me animus oculique egregie fallunt, Nymphæum, sive sacrum aquarum fontiumque locum in hac Tabula mihi perspicere videor. Omnia enim Nymphis conveniunt: antrum nativis tophis lapidibusque lacunatum, & arcuata in cameræ formam rupes; tum scaturientes passim uberrimis fontibus, & exceptæ diffusæque castellis aquæ; ad hæc ædicula ostio antri apposita, & eminentes in ejus fastigio crateres; pascentes quoque circa eandem capellæ. Accedunt & varia *ἐνοδίων*, sive *Compitalium* Deorum simulacra, quæ loci religio-

ligionem confirmant. Ad singula eorum, quæ dixi, stabilienda; argumenta, veterumque testimonia conquiri necessum non est. Quis enim vel leviter Poetarum sacris initiatus antra Nymphis dedicata dubitet? præsertim qui Porphyrii Philosophi luculentam dissertationem legerit, * qua Homericum illud Nympharum antrum, obscuræ & reconditissimæ sapientiæ plenum, illustravit. Unde ab Orpheo inter alia Nymphæ ἀντροχαρεῖς πήλυγξι κεχαρμέναι, hoc est, *antricolæ & specu gaudentes* indigitantur.* Nec temere quævis antra colunt, sed fontium & aquarum scatebris irrigua: hinc idem Orpheus: * ὑγροπόροις γαίης ὑπὸ κευθεσιν οἰκί', ἔχουσαι. *Quæ liquidas habitant sub terræ anfractibus ædes*. Et Vergilius, * Lybicum illud *scopulis pendentibus antrum*, quod intus aquæ dulces scaturirent, *Nympharum domum* appellat: eam enim ob causam Hydriades & Ephydriades vocatæ. Pagæas quoque, & Najadas a scaturiginibus fontibusque, quibus præsunt, nomen adeptas testatur Porphyrius; *neque aliunde Crenææ appellatæ; sed nec Oreadas & Napæas hoc loco excluserim: ἅτε κατ' αἰγίλιπος πέτρης στείβουσι κάρηνα. *Qua petræ per celsa abruptaque tesqua vagantur*: ut Homerus * cecinit. Montium enim prærupta, & cavernosa, quæ Græcis sunt νάπαι, Orestiades & Nepææ frequentare credebantur. Ædiculas autem Nymphis ad aquarum capita fontesque positas, vel unum hoc nos docet Epigramma Uticense apud Gruterum: *

Sextus Pompejus primus cognomine Pardus,
Quojus & hoc ab avis contigit esse solum;
Ædiculam hanc Nymphis posuit, quia sæpius usus
Hoc sum fonte senex tam bene, quam juvenis.

Talem hic expressam quis non videt? Nam tholus in pyramidem acuminatus, summoque fastigio in florem sese aperiens, sacellum hoc, sive Deorum Ædem esse, ex Vitruvii * doctrina satis superque ostendit. Crateres autem zophori angularibus acroteriis impositi Nymphis eam indubitate vindicant. Symbola enim Nympharum Hydriadum esse crateres lapideos Porphyrius diserte affirmat: * quibus & Poetarum princeps Ithacense antrum adornavit. * Arcanos autem veteris theologiæ sensus, fontium & craterum symbolis involutos, si quis altius rimari velit, præter Porphyrium, Procli theologiam Platonicam consulat: * & Scholia in Cratylum, * quæ in Barberina bibliotheca typis nondum vulgata servantur.

Cæterum nec Apes a Nympharum æde arcendos pictor eruditus censuit, Homerum hac quoque parte religiose sequutus. Quum enim Nympharum sacra non aliter constare sciret, ædis vestibulo apiculam appinxit, velut Nympharum Flaminicam, sive ædituam, ad templi fores observantem. Quomdo enim Nymphæ apiculas aversentur, quarum nomen ultro ambiunt; eoque,

* De antro Nympharum G. L. cũ interpretatione Lucæ Holstenii. Contabrigiæ typis Academiæ 1655 in 8.
* Hymno in honorem earundẽ consecrato.
* Ibidem.
* Lib. 1. Æneid. v. 170.
* Loco superius citato.
* Hymno in Pana vers. 4.
* Tom. 1. pag. XCIII. 9.
* Lib. 4. Cap. 7. edit. Elzev. 1649. p. m. 76.
* Loco laudato.
* Odyss. N. ver. 105.
* Lib. 5. cap. 31 & seq.
* Cap. 141. & 143.

que, ſi Porphyrio* credimus, peculiariter appellari gaudent? idque vel puritatis cauſa, (apibus enim Eucherius, Albertus Magnus, Petrus Damianus, Quintilianus, Vergilius, aliique ſcriptores virginitatem ſignificari docent,) vel ob communem utriuſque dulcedinem. Seu verius, Mnaſeæ Patarenſis ſententia, ut apud Pindari Scholiaſten* legimus, quod Meliſſa Nympha repertum abs ſe mellis uſum tradiderit mortalibus, eoque a cultu victuque inhumano ad humanitatem eoſdem traduxerit. Sane apem, qua puritatem, qua induſtriam, ita Deorum ſacris convenire exiſtimavit antiquitas, ut non unam dumtaxat Flaminicam Cereris, ſed & alias quorumcumque Deorum Dearumque Sacerdotes, Meliſſas appellarit; quod poſt Porphyrium, & Pindari Scholiaſten, veterum teſtimoniis comprobare ſuperfluum eſſet.

* *Loco ſæpius citato.*

* *Pythia. Δ ad verſ. 86. in Scholiis Græcis edit. Oxonii 1697. col. 2. lin. 7. p. m. 119.*

Quod vero ad Capellas attinet, quas errantes in hac eadem Tabula conſpicimus: Ego vero, inquit laudatus Holſtenius, eodem jure, quo apes, ad Nympharum adyta eas admittendas cenſeo. Nam Meliſſam & Amalthæam ſorores germanas fuiſſe, Lactantius* ex Didymo in libris ἐξηγήσεως Πινδαρικῆς, *expoſitionis Pindaricæ* prodidit, *quæ Jovem puerum caprino lacte, ac melle nutriverunt*. Orpheo * quoque Nymphæ αἰγολικαί & νόμιαι, ſive *caprotinæ* & *paſtorales* dicuntur, quia paſtoribus & capellis gaudent. Unde & Homerus* Fauno Capripedi Nymphas comites dedit, eo, quem ſupra laudavi hymno; nec aliam ob cauſam capras hædoſque Nymphis & fontibus Veteres immolabant. Ad hæc ſi teſqua aſpera, & ſaxa confragoſa ſpectes, quid aptius pictor illis appingere potuit, quam capras ὀρεσκῴους, ὀρεινομοὺς, & ὀρειάδας, ideſt *montanas* Homero, aliiſque propterea dictas, quia arduas præcipiteſque rupes pendulo veſtigio perreptare amant?

* *De Falſa relig. L. b. 1. cap. 22.*
* *Hymno ſuperius laudato.*

* *Hymno in Pana.*

Cætera ornamenta ædiculæ, ſive anathemata haud facile quis diſpexerit, ita evanidi fugienteſque colores viſum eludunt; paſtoralia tamen, aut piſcatoria fuiſſe arma, indicant retia, & alia ejus generis, ut videtur; qualium dedicationes in Græcorum Epigrammatum collectione leguntur. Numquid vero & hic ſub filis reticulatim implexis, pepliſque juxta ædiculam ſuſpenſis, Nympharum ſtamina, ac telæ, & tota illa myſtica Deorum ἱσουργία, ſive *textura*, latet? quam Ithacæ in antro deſcribit Homerus; * & Porphyrius in ejuſdem declaratione luculenter explicat. Sane quam frugi & pudicæ matrisfamilias laudem præcipuam duxerunt Romani, ut optima eſſet lanifica, & colum fuſumque amaret, eam in ſuis Deabus vetuſtiſſima Græcorum theologia agnovit. Quoad Romanorum matresfamilias hæc apud Auſonium * leguntur.

* *Odyſſ. N. verſ. 108.*

* *Parental. epi 3. v. 3.*

Morigeræ uxoris virtus cui contigit omnis:
Fama pudicitiæ, lanificæque manus;

Unde non ſolum Nymphæ Ithacenſes in ſtaminibus telas purpureas detexunt; ſed ipſam quoque Minervam, *ἀθανάτων προφερεστάτην ἁπασέων*, *omnium immortalium præſtantiſſimam*, texentem induxit Orpheus, cujus hac de re verſus nobis ſervavit, & egregia interpretatione illuſtravit Proclus * in Cratylum. Sed quid clarius, quid illuſtrius inſtituto cum Arachne texendi certamine; ut eſt apud Naſonem * ?

* Cap. 52.

* Lib. 6. Metamor. verſ. 6.

Quam ſibi lanificæ non cedere laudibus artis
Audierat Pallas; *&c.*

Ejuſmodi vero ædiculas incuſtoditas olim ipſa loci religio tutas præſtabat; ut oſtendit *L.6.D.ad Leg. Jul. pecul.* quæ depeculantibus pœnam ſtatuit.

Hactenus Nympharum ſacra irriguo ſub antro perluſtravimus. Si collem antro imminentem ſpectemus, & adjacentem colli planitiem, hìc quoque omnia tam præſentibus plena ſunt Numinibus, ut facilius poſſis Deum, quam hominem invenire. Alia enim parte Hermas, ſive Faunos videre eſt ithyphallos; nam teſte Herodoto * etiam Mercurii ſtatuas cum rigido & porrecto veretro fingebant veteres, eumdemque in biviis & compitis ponebant, quod viis præeſſe crederetur; unde Enodios, ſive Viarius, vulgo dictus.* Quin etiam ante ædes ad januam, & portarum cardines colebatur, ut furtorum artifex fures ab ædibus arceret, indeque Strophæum dixere; cujus numen idem creditum cum Apolline Agyæo & Thyræo, a vicis, portiſque ſic dicto: perinde ut Romani ſuos illos oſtiorum Deos, Forculum a foribus, & Limentinum a limine, & ipſum Janum a Janua vocaverunt, teſte Tertulliano. * Verum enim vero Hermæ iſti viarii ſaxo aut ſtipite quadrato ſine brachiis manibuſque ut plurimum fingebantur: hoc autem, quod in rupis ſupercilio ſtat ſignum, non brachiis tantum, ſed cornibus quoque inſtructum videtur & cauda; niſi ea potius incurva falx, qua Silvanum, Priapum, & reliquum hoc numinum genus armabat antiquitas.

* In Euterpe, ſive Lib. 2. cap. 51. edit. Lugd. Bat. 1716. p. m. 108.

* Ut & nos ſupra innuimus Tab. X.

* Lib. de Idolat. cap. 15.

Parte alia ad montis crepidinem Dearum triga uno ſacello dedicata apparet; hanc triformem illam tergeminamque Hecatem, *tria virginis ora Dianæ*, affirmare haud dubitaverim. Diana enim, ut ait Varro, * ab eo dicta eſt Trivia, *quod in Trivio ponitur*; unde & *τριόδων ἐπόπτις*, hoc eſt, *triviorum præſes* dicitur Phurnuto *: Triformis autem, teſte Servio, quia trium poteſtatum numen eſt, ipſa enim eſt Luna, Diana, Proſerpina. Sed nos interim alteram Cœlo, alteram Erebo potentem mittamus. Sane *Diana*, ut auctor eſt Feſtus, * *viarum putabatur Dea*, & quod ad earumdem divortia, itidem ac Mercurius, poneretur, ipſa quoque Enodiæ cognomen habuit. Cæterum hæc de vicinis Deorum ſignis & ſacellis ad Nymphæi religionem confirmandam attuli: quod ve-

* Lib. 6. de Ling. Lat. edit. Amſt. 1623. p. m. 69.

* De Nat. Deor. cap. 34. cui tit. ſeorſim quædam de Diana.

* De verb. ſignif. ad voc. Juvenalia edit. Ven. 1560. p. m. 135.

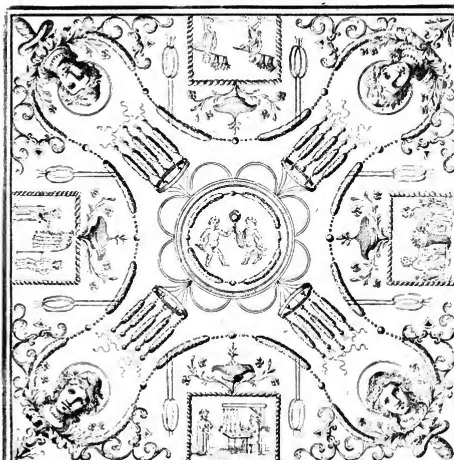
veteres ea plerumque conjunxisse, vel uno Strabonis testimonio compertum habeam. Ille * enim Alphei fluminis, quasi in Arethusæ amplexum properantis, ostia, & imminentem e proximo Dianæ Alpheioniæ, sive Alphiusæ lucum commemorans, totum istud solum, propter aquarum copiam, Dianæ, Veneris, & Nympharum lucis, donariisque refertum scribit; eique crebras Mercurii in viis statuas, & Neptuni in litore ædiculas adjungit. Atque hæc Holstenius ad hujusce Tabulæ declarationem.

* Lib. 8. Edit. Amstel. 1707. p. mihi 528.

Dom. Misrotti sculp.

TA:

TABULA· XIV·

TABULA XIV.

PErelegans hujusmodi Tabella, in cujusdam conclavis fornice depicta, (quod sane conclave apud S. Stephani in Cœlio monte templum, quod a forma Rotundum appellant, sub terra diu latitans præterita ætas in apricum protulit:) nos admonet, ut in proximam S. Mariæ in Dominica ædem oculos conjiciamus; quam juxta Castra Peregrina extitisse docet Panvinius: * quod ut sibi persuaderet, duo veterum monumenta ibidem effossa, quæ de Peregrinis mentionem facerent, illum forsitan impulerunt; uti observat Nardinus: * Quibus & aliud nos adjungimus, quamvis non integrum; quod eodem in loco, quo hujusmodi depicta Tabula, repertum Franciscus Bartoli nobis impertitus est: ex quo pariter clarius ostendatur, eorumdem Peregrinorum domicilium haud longe illinc absuisse.

Pictura in fornice Tabernæ Numulariæ, ubi Peregrinis militibus stipendium numerabatur, in Cælio monte reperta.

* *Ex Marliano in Topogr. Ant. Vrb. Cap. 10. Tab. 2. nec nô Onp. 143.*
* *Lib. 3. cap. 9.*

ENIO SANTO
CASTRORUM
PEREGRINORUM
AUR. ALEXANDER
ANALIO LARIUS
QUOD PEREGRE
OSNII TUTUS VOVIT
EDIL. CASTRORUM
VII BENSOLVIT.

Licet sint nonnulli, qui ibidem Mansiones Albanas collocant: quæ sane minime referri suspicor ad veteres illos Albanos, quibus civitate donatis Rex Hostilius Montem Cœlium ad habitandum tradidit; verum ad quosdam *milites, quibus Cæsarum principatu, quum in Albano Castra, & familiæ essent, necesseque haberent sæpe, accitu Imperatorum, aliisque de causis Romam ventitare, mansiones quoque in eadem, domosque paratas habere debuerunt*: uti commode notat Donatus. *

* *De urbe Roma Lib. 3. cap. 12.*

Quoquo pacto res sese habeat, hujusmodi conclave tabernam numulariam fuisse, ubi hisce militibus stipendium numerabatur, facile affirmaverim; præsertim quum ex allata Tabella in ejusdem fornice depicta id facillime colligi posse videatur. In ea namque præter cætera, quæ adsunt, ornamenta, binos videre est puerulos; quorum alter cuidam mensæ assidet, in qua nummi jacent; alter vero adstat; ambo tamen calculos quosdam manu detinent, quibus veteres in subducendis rationibus uti consueverunt.

TABULA XV.

TABULA XV.

INter historicas observationes ad quædam veterum maximi moduli numismata Cl. V. Senatoris Buonarroti, qui hac in re quantum excelluerit, nemo profecto est, quem lateat, hoc idem, quod præsens exhibet Tabula, anaglyphum marmoreum extat, * ex Cardinalis Carpinei Museo desumtum. In hoc itaque Vir ille ad res hujusmodi perspicacissimus, M. Antonium, Bacchi vestibus de more indutum, * ex vultus lineamentis agnoscit; caput enim hederacea redimitur corona: humeros, pectusque pellis obtegit; quod pariter floreum sertum lævo ab humero ad dexterum latus demissum, revincit, crepidæ denique seu cothurni acu picti pedibus sunt ornamento. * Manuleatam præterea tunicam gestat, stolaque superinduitur, quam sane ex rubri coloris reliquiis, quæ adhuc variis in locis dispiciuntur, purpurisso infectam esse licet agnoscere. Nec mirum, Bacchi enim nonnulla simulacra pigmentis inficere mos fuit, uti Pausanias docet. * Atque hinc est, quod Anaglyphum opus hujusmodi huic veterum Tabularum collectioni addere minime alienum visum est; quum partim depictum, partim exculptum appareat.

Anaglyphum marmoreum in quo M. Antonius, Bacchi vestibus de more indutus, exhibetur, ex Museo Cardinalis Carpinei.

** In descript. Triumph. Tab. lap. inc. sub fin.*

** Vid. Vellejus lib. 2. Plutarch. in ejus vita: Dio Lib. 48. & 50. Athen. lib. 4. cap. 12.*

** Vid. Pausan. lib. 8. pag. 506.*

** Lib. 7. p. 452. & lib. 9. pag. 590.*

** Lib. 7. p. 452. & Lib. 9. p. 590.*

Jam vero hedera Libero quondam patri sacra, ejusque celebre coronamentum fuit; quin apud Ægyptios in Osiridis tutela esse putabatur; necnon Bacchæ in Orgiis, Bacchi sacris, eadem fuere redimitæ: quæ insuper variis Cervorum, Damarum, Caprearum, Leporum, Tygrium, Pantherarum, Leonum, similiumque pellibus amiciebantur; quas quidem pelles omnes uno dumtaxat verbo Græci νεβρίδα vocabant; licet eo nomine hinnuli, seu cervi anniculi pellis designaretur, qui νεβρός a Græcis, *hinnulus* a Latinis appellabatur. Verum eos, qui Bacchi sacris initiabantur, hinnuli pelliculam induere consuevisse docet Clemens Alexandrinus. In Bacchicis autem sacris ideo veteres hujusmodi belluarum pellibus sese cooperiebant, ut eo pacto incedentes, iis, qui occurrebant, terrorem fortasse incuterent. Sane hac de re hujus Numinis simulacrum graphice nobis depingit Claudianus *.

Lib. 1. de rapt. Proserp. v. 16.

...... *Lenisque simul procedit Iacchus*
Crinali florens hedera, quem Parthica velat
Tygris, & auratos in nodum colligit ungues.

Veteres præterea, florum fasciculis coronisque capita revincti, in conviviis potare soliti erant; ac præsertim e rosis, quæ & gravitatem capitis sedant, & potione æstuantes refrigerant. Nec vero crinibus solum rosas implicabant prisci, sed & mensas ad convivia structas rosarum foliis contexere, & epularum ea ferculis inspergere solebant. Hinc Horatius: *

** Lib. 1. Od. 36. v. 15.*

Neu

Neu desint epulis rosæ.

* Lib. 2. Eleg. 6. v. 59.

Necnon Tibullus: *

Aut e veste sacris tendent umbracula sertis
Vincta, coronatus stabit & ipse calix.

Quod ad crepidas seu cothurnos attinet, eos purpura, auro, gemmisque distinguere mos fuit, apud molles præsertim & effoeminatos viros; quos inter recensendus Heliogabalus; quem eosdem summo elaboratos artificio gestare consuevisse memoriæ proditum est.

Puerulum insuper quemdam, ex Faunorum fortasse familia, ad lævam prædicti simulacri videre est, tibias inflantem; quæ in primis in Bacchanaliis olim magni usus fuerunt, uti ex Ovidio * discimus:

* Lib. 3. Metamor. ver. 528.

Liber adest, festisque fremunt ululatibus agri:
Turba ruit, mistæque viris matresque, nurusque,
Et vulgus, proceresque ignota ad sacra feruntur.
Quis furor Anguigenæ proles Mavortia vestras
Attollit mentes? Pentheus ait: Ærane tantum
Æra repulsa valent, & adunco tibia cornu?

Ad dexteram vero mulieris cujusdam imago, quam stantem, superne tamen abscissam, conspicimus; ex Bacchis aliquam fortasse exhibebat; quæ crepitaculum, sive tympanum, aliudve instrumentum in Bacchi Orgiis solemne, pulsabat. In angulo denique stylobatem quemdam eleganti elaboratum artificio minime præterire debemus, quo super simulacrum quoddam erectum apparet; cujus tamen vel exiguam partem temporum injuria nobis reliquam fecit; quodque Cleopatram sub Isidis, aut Lunæ imagine fortasse exhibebat; ipsa enim hujusmodi Dearum, sicuti M. Antonius Osiridis & Bacchi ornamentis, sese induere consueverunt; quemadmodum Dion, de ambobus verba faciens, scriptum reliquit; * sic enim ait: Συνεγράφετό τε αὐτῇ, καὶ συνεπλάττετο, αὐτὸς μὲν Ὄσιρις καὶ Διόνυσος, ἐκείνη δὲ, Σελήνη τε καὶ Ἶσις, λέγοντες εἶναι. ἐξ οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἐκφρων ὑπ' αὐτῆς ἐκ μαγγανείας τινὸς γεγονέναι ἔδοξεν. *Osiridem se & Dionysium, ipsam se Lunam & Isidem, scribebant ac fingebant, quo magis præstigiis quibusdam ad insaniam ab ea adactus videbatur.*

* Lib. 50 Hist. Rom. Edit. Hanoviæ 1606. p. 421. E.

TA-

TABULA·XVI

TABULA XVI.

PUlcherrima ſane teſſellata lithoſtrata, albi nigrique colorum diverſitate imagines exprimentia, digna videntur, quæ inter ſelectas hujuſmodi veterum Tabulas, tum delineationis, tum artificii elegantia, recenſeantur. Præſens profecto emblema, quod hac in Tabula exhibemus, quum in Tranſtyberina regione ædificia inter S. Callixti & S. Franciſci ædes excitarentur, detectum apparuit; quod ego reliquias eſſe pavimenti cujuſdam Naumachiæ Auguſti, affirmare auſim; quo ab eodem Alſietina aqua deducta eſt, quæ deinceps, mutuato ab onomine, Auguſta cœpit appellari, uti Frontinus ſcriptum reliquit. * Hoc autem emblema ex coagmentatis teſſellis Neptuni imaginem, veluti penicillo depictam, repræſentat, qui quidem Neptunus ſiniſtra tridentem de more retinet; dextera vero apprenſum Delphinum manu ſtringit; non aliter ac in nummis paſſim occurrit; interque alios in quibuſdam M. Agrippæ, in quibus ex averſo latere Neptu-

Pavimenti cujuſdam reliquiæ in quo teſſellato opere Neptuni imago exprimitur; in Tranſtyberina regione inventa.

** Lib. 1. de aquæduct. Urb. Rom. Extat inter ejus opera Edit. Amſtel. 1661. pag. m. 221.*

S nus

nus ſtat medius cum pallio Divinitatis, dextera Delphinum ſuſtinens, ſiniſtra tridentem *. Hinc ad rem de Delphino ejus Dei ſymbolo hæc Hyginus *; *Qui Neptuno ſimulacrum faciunt, Delphinum aut in manu, aut ſub pedibus ejus conſtituere videmus, quod Neptuno gratiſſimum eſſe arbitrantur*. Idque ea præcipue de cauſa, quod Amphitriten, vel maxime a nuptiis abhorrentem, pellexerit, ut eidem Neptuno nuberet.

* Apud Vaillant in fam. Vipſania, numiſm. 7, 8, & 9.

* Lib. 2. Aſtronom. 6, 17. Extat inter Mythogr. Lat. edit. Amſtel. 1681. p. m. 388.

Quod ad tridentem attinet, ejuſdem pariter Neptuni ſymbolum fuit, triplicem aquæ naturam denotans ex Phornuto *: de quo hæc habet Fulgentius: * *Tridentem vero ob hanc cauſam ferre fingitur, quod aquarum natura triplici virtute fungatur, ideſt, ſit liquida, fœcunda, potabilis*. Sive, [quemadmodum Alexander Maffejus erudite innuit in ſuis animadverſionibus ad veteres recentioreſque Romanorum ſtatuas, quas Dominicus-de-Rubeis in lucem edidit,] ut omnibus palam fieret, triplicem penes Neptunum poteſtatem eſſe: eumque poſſe, & maris æſtus temperare; idemque, quum libeat, ab imo uſque procellis agitare, ac miſcere; ac denique *motos componere fluctus*. *

* Libell. de Nat. Deor. cap. 22. de Neptuno: extat inter opera Higyni edit. Baſil 1570. p. m. 155.

* Mythol. lib. 1. §. 3. Extat inter Mythog. Lat. Tom. 2. edit. Amſtel. 1681. p. m. 37.

* Verg. Æneid. 1. v. 139.

TABULA XVII.

TABULA XVII.

IN altero vero tessellis pariter strato pavimento ejusdem Naumachiæ Augusti, Amphitriten, sive aliquam ex Nereidum familia, marino vectam equo, expressam conspicimus; quæ superne denudata, velum quoddam utrisque manibus retinet, quod tamen aura leniter inflatum per aerem sese explicat. Hoc propemodum pacto Nereides feris marinis vectas nobis depinxit Claudianus*.

Pavimentum alterum, tessellis pariter stratum, in quo Amphitrites conspicitur.

Necnon & variis vectæ Nereides ibant,
Audito Tritone, feris: hanc pisce volutam
Sublevat Oceani monstrum Tartessia Tygris:
Hanc timor Ægæi rupturus fronte carinas
Trux Aries: hæc cæruleæ suspensa Leenæ
Innatat: hæc viridem trahitur complexa Juvencum.

Extant adhuc nonnullæ cælatæ veterum gemmæ, necnon anaglypha quædam, in quibus non tantum Amphitrites, verum etiam Venus ipsa, Tritonibus vecta exhibetur; nempe, ut humorem rerum omnium principium esse innuerent.*

* *De Nupt. Hon. & Mar. ver. 181.*

* *Vid. Michael Angel. Caus. Mus. Rom. Sect. 1. Gem. 41.*

TA-

TABULA XVIII

TABULA XVIII.

Aliud haud absimile Pavimentum, ad Portam Capenam effossum in quo Neptunus, Nereides &c. exibentur.

BIna, quæ hac, & ſequenti Tabula exhibentur pavimenta, vermiculato pariter emblemate elaborata, ad Portam Capenam effoſſa fuiſſe conſtat: quin nonnullis perſuaſum eſt, eadem ad proximam Piſcinam publicam ſpectaſſe, quæ haud illinc longe extructa eſt, Appia aqua id ſuadente, quæ paſſuum amplius undecim millibus derivata: prope Portam Capenam effundebatur. Quæ quidem Piſcina, quo loci extaret, docet Cicero * ad Q. Fratrem hæc ſcribens, *Romæ, & maxime Appia ad Martis mira proluvies. Craſſipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ, magna vis aquæ uſque ad Piſcinam publicam.*

* Lib. 3. Ep. 7.

In horum autem pavimentorum altero, quod hac in Tabula exhibetur, Neptunum quadriga per æquora vectum conſpicimus, qui læva habenas retinet, dextera vero tridentem. Venuſtæ præterea Nereides, ac jocoſi cupidines, qui tridentes, vel ſagittas manibus gerunt; ac Delphinis, aliiſque marinis feris per undas circumvehuntur. Piſcatores etiam nonnulli in cymbis apparent; quorum quidam retia piſcibus onuſta contrahunt; quidam vero cymbulam remis agunt. Varii inſuper piſces, monſtroſæque maris pecudes liberis undis vagantur: omnia denique, ut ita dicam, aquatilia ob Amphitrites nuptias gaudio geſtire videntur; quæ ſane Amphitrite, quo facilius a cæteris Nymphis dignoſceretur, Delphino vehitur, quodam volitante palliolo amicta; non ſecus ac vir ejus Neptunus, de quo hæc Apollodorus: * *Neptunus Amphitriten Oceani filiam ſibi conjugio copulavit.* Necnon Claudianus: *

Neptunum gremio complectitur Amphitrite.

Cujus rei cauſam affert Fulgentius: * *Neptuno Amphitriten in conjugium deputant; ἀμφὶ enim Græce circumcirca dicimus, eo quod omnibus tribus elementis aqua concluſa ſit.*

* Lib. 1 Biblioth. ſive de Diis: Edit. Salmurii 1661. p. m. 14.
* Lib. 1. de Rap. Proſ. ver. 104.
* Lib. 1. Mythol. c. 3. de Neptuno. Extat inter Mythogr. Lat. edit Amſtel. 1681. T. 2, p. m. 37.

TABULA XIX

TABULA XIX.

EOrumdem pavimentorum alterum hac in Tabula delineatum apparet, in quo ſane eamdem in primis Amphitriten, velo pariter, quod ventis inflatur, exornatam videre eſt; tres inſuper Nereides, quæ marinis vehuntur monſtris; quoſdam præterea aligeros puerulos, qui manibus tridentes præferunt; delphinos quoque, atque piſces complures; quatuor denique majores tridentes, qui pavimentum quadrifariam diſpertiuntur. Tum vero Tabulæ in medio circulus quadrato ineſt, in quo ſane quædam ſtellæ effigies, octo diſtincta radiis, conſpicitur; quibus profecto radiis totidem ventorum genera ſignificari videtur.

Pavimentum aliud repertum pariter ad Portam Capenam, in quo Amphitrites, Nereides &c. delineata apparent.

Hujuſmodi autem Piſcina publica cui fuerit uſui; docet Feſtus: * *Piſcinæ publicæ*, inquit, *hodieque nomen manet, ipſa non extat; ad quam & natatum, & exercitationis alioqui cauſa veniebat populus*. Ut eorum incolumitati fortaſſe proſpiceretur, qui natandi non ſatis periti, Tyberis undis ſeſe committere non auderent; quemadmodum animadvertit Nardinus *.

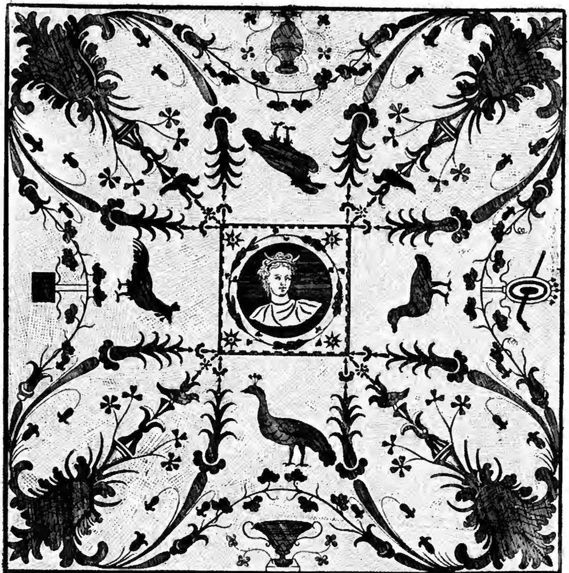
* *De verbor. ſignif. in verb. Piſcinæ.*

* *Rom. ant. Lib. 7. cap. 6.*

Dom. Miſerotti ſculp.

TA-

TABULA · XX ·

TABULA XX.

HVjusmodi ſane pavimenti decor & elegantia ad Numinis, cui dicatum eſt, ſuavitatem, ac feſtivitatem apte quadrare videtur: pampineus quidem ac floreus ornatus, tum perſonæ in angulis; atque hinc vaſculum, illinc cantharus; tintinnabula præterea, aliaque Bacchanalium inſtrumenta, nobis in animum inducunt, ut Bacchi ſimulacrum in medio delineatum agnoſcamus: qui juvenili ſpecie fingitur, & corpore adeo tenero, ac delicato, ita ut virginem referat; ea fortaſſe de cauſa, quod quidam duplicem illi formam tributam volunt; maſculam nempe, & fœmineam: quoniam ebrietas corpus animumque virilem effœminat: quamobrem ſimulacrum ejus muliebri ſtola, quæ ad imos uſque pedes demiſſa erat, veteres induere conſueverunt.

Pavimentum alterum, ſingulari elaboratum elegantia, ad Ædes S. Stephani vulgo Rotundi, una cum duobus proximis, quæ ſequuntur, repertum, in cujus medio Bacchi ſimulacrum agnoſcimus.

Præterea Bacchum cum cornibus priſcos homines finxiſſe Diodorus * memoriæ prodit: cornuaque proprium illius, ac peculiare fuiſſe ornamentum, indicat Ovidius: *

Accedant capiti cornua; Bacchus eris.

Sive quod Ammonis filius ſit habitus, quem ſane quidam aſſerunt, ingenita in utriſque temporibus parvula habuiſſe cornua; ac propterea filium ejus Bacchum eodem fuiſſe aſpectu; poſteriſque traditum, Deum hunc cornua geſtaſſe; uti animadvertit laudatus Diodorus.* Sive quod illum cum Sole & Oſiride eundem eſſe Ægyptiorum opinio fuerit, uti Plutarchus * narrat. Idem inſuper Bacchus apud Memphim, aliaſque Ægypti urbes ſub tauri imagine colebatur; neque abs re: illius enim ſimulacra haud plurimum a tauri forma diſcrepare videbantur: qua quidem de re Macrobius verba facit. * Hoc autem ideo ab illis factitatum crediderim, ut innuerent Bacchum primum omnium boves ad jugum junxiſſe; eorumque opera frugem jacta ſemina reddidiſſe; ſicuti Tibullus cecinit: *

Illi etiam tauros primi docuiſſe feruntur
Servitium, & plauſtro ſuppoſuiſſe rotam.

Sive ut boum cornibus bibendi conſuetudinem indicarent, quam apud priſcos invaluiſſe fama eſt, ut refert Athenæus *. Sive denique quo clarius oſtenderent, eam hominum menti vim inferre vinum, ut ad violentiam temulentos concitet, nec non ad iracundiam atque inſaniam eos adigat, de ejuſdem Athenæi * ſententia; ideoque a veteribus Bacchum tauro fuiſſe comparatum. A Nicandro ſane & Strabone hujuſmodi numen κεϱασφέϱοσ θεὸς, *corniger Deus* appellatur; necnon ab Orpheo * ταυϱομέτωπος, atque ταυϱόκεϱος indigitatur, nempe *cui facies eſt, & cornua tauri*. Carolus denique Paſchalis * Bacchi mitram huic ſimillimam innuit: *Bacchica mitra fuit nivea, & cornuta*. Neque ſolum ejuſdem ſimulacro cornua appinxit vetuſtas; ſed

* *Rer. antiq. Lib. 4. Cap. 2. edit. Baſil. 1559. p. m. 100.*
* *Heroid. Ep. 15. verſ. 24.*
* *Rer. antiq. Lib. 3. cap. 53 p. m. 98.*
* *De Iſid. & Oſirid. edit. Lutet. Pariſ. 1624. p. m. 362. T. 2.*
* *Lib. 1. Saturnal. cap. 21.*
* *Lib. 2. Eleg. 1. verſ. 41.*
* *Deipnoſoph. lib. 11. cap. 8. edit. Lugd. 1657. p. m. 476.*
* *Ibid. lib. 2. c. 2. p. m. 38.*
* *Hymno in Baſſ. Patr. ver. 1. edit. Trajecti 1689. p. m. 42. Necnon Hymno in Trien. Patr. ver. 2. p. 148.*
* *Lib. 4. Coronar. cap. 21.*

sed ipsemet etiam ταυροφάγος a Sophocle* appellatus est, scilicet *tauri-edax*; *quod bos daretur dithyrambicis Poetis in victoriæ præmium*; uti ad hanc rem animadvertit Aristophonis scholiastes;* atque sub hujusce pecudis imagine Cyzici colebatur.

* ἐν Τυροῖ

Bacchum præterea unum, eumdemque cum Apolline Deum olim habitum fuisse, docet Macrobius*: quod quidem vel ex eo intelligi licet, quod Bacchi caput hac in Tabula laureo serto redimitur: laurum autem Apollini sacram esse nemo est, quem lateat. Quoniam autem a Sole, qui astrorum obtinet principatum, stellæ reliquæ lucem mutuantur; hinc in quatuor hujusce tabellæ angulis totidem pariter stellæ conspiciuntur: nisi credere mavis ad Ariadnæ coronam, quam novem stellis ornatam Bacchus astris intulit, eas esse referendas; de qua hæc apud Aratum*:

* In Ranis: ver 360. Nec non apud Suidam legere est, in voce Ταυροφάγον

* Lib. 1. Saturnal. cap. 18.

* In Phænom. ver. 71. Extat inter opera Hygini edit. Basil. 1570. p. m. 203.

Α'υτȣ̃ κἀκεῖνος ϛέφανος, τὸν ἀγαυὸν ἔθηκε
Σῆμ' ἔμεναι Διόνυσος ἀποιχομένης Ἀριάδνης.
Ibidem & illa corona, quam lucidum posuit
Signum esse Bacchus morientis Ariadnæ.

Quatuor denique aves, Pavo scilicet, Gallus, Aquila, & Anas, quas in hujusmodi tessellato opere dispositas videre est, quatuor pariter indicant elementa, ex quibus reliqua omnia corpora componuntur; quibus ingenerandis, de Aristotelis sententia, vim sol ipse suam pariter exhibet. Atque in primis Pavo quidem, quam poetæ Junonis tutelæ assignarunt, [Junonem autem unam eandemque cum Terra fuisse habitam, docet Macrobius*] hujusmodi indicat elementum. Gallus præterea, *venturæ lucis prænuntius*, quem Soli veteres sacrasse innuit Pausanias,* dum ait: *Gallinaceum Soli sacram avem celebrant, quod cantu Solis reditum nunciet*: quum calidum & igneum animal esse appareat, igneum pariter Solis globum, seu verius ipsum ignis elementum præseferre videtur. Aerem præterea in Aquila quis neget exhiberi? hæc enim avium omnium una adeo sese attollit, ut aerem ipsum prætervolare videatur; hinc ad rem Bartholomæus Anglicus*: *Levat se Aquila plusquam alia volatilia*. In Anate denique aquatili volucre omnes aquæ elementum agnoscunt.

* Lib. 1. Satur. cap. 4.

* Eliacor. prior. sive Lib. 5. cap. 25.

* De propriet. rer. Lib. 12. cap. 1.

Columba sane, quam Æneas apud Vergilium,* *Maternam* appellat *avem*, Venerem designari, nemo est quem lateat; quæ quidem Dea una eademque cum natura omnium parente, rerumque opifice, habita fuit; quam veteres sibi persuaserant divinam illam esse vim genitricem, seu ingenitam virtutem, ac potentiam, quæ rerum omnium procreationem eorundem elementorum mistura perficiat, secundum Lucretii*, atque Orphei* sententiam. Vel illud denique affirmare ausim, album nigrumque hujusce pavimenti colorem eo valere, ut duodecim lucidas horas, totidemque tenebrosas indicet, in quas naturalem diem dividere olim placuit.

* Lib. 6. Æneid. v. 193.

* De rer. nat. Lib. 1.

* Hymno in Div. Vener. Edit. Traject. 1689. p. m. 150.

TA-

TABULA·XXI.

TABULA XXI.

Alterum ex tribus in Cælio monte repertis pavimentum, in quo Hercules cum Centauro spectatur.

ET in hoc altero, emblemate pariter elaborato, pavimento est quod spectemus: inter pinnata itaque folia, atque encharpos, qui miro artificio, atque elegantia inter se innexi, atque impliciti, Tabulæ sunt ornamento: stat medius Hercules, qui Centaurum quendam, barba arreptum, elata in eum clava, jam jam letho daturus est. Hinc vero, indeque quatuor aves videre est; Noctuam scilicet, Columbam, Gallum, & Aquilam.

Quod ad Herculis pugnas cum Centauris attinet videndi Mythologi: Hyginus * quidem hæc habet: *Hercules quum in hospitium ad Dexamenum regem venisset*, (Oeneus est aliis) *ejusque filiam Dejaniram deverginasset, fidemque dedisset, se eam uxorem ducturum; post discessum ejus Eurytion, Ixionis & Nubis filius, Centaurus,*

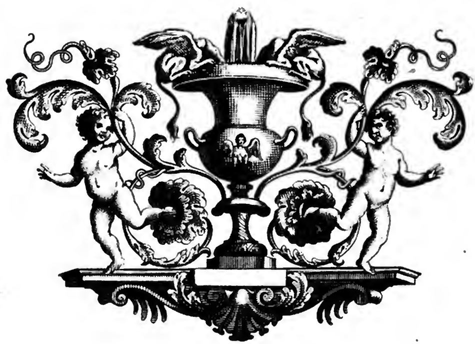
* *In Lib. Fab. Cap. 33. qui extat in Mythograph. Lat. edit. Amst. 1681. Tom 1. p. m. 80.*

taurus, petit Dejaniram uxorem: cujus pater vim timens, pollicitus est se daturum. Die constituto venit cum fratribus ad Nuptias. Hercules intervenit, & Centaurum interfecit, suam speratam abduxit. Etsi hæc alii aliter narrant, uti apud Lactantium Placidum * videre est. Albricus vero Philosophus * aliud ejusdem Herculis illustre in Centauros facinus memoriæ prodit: *Prima igitur ejus* (nempe Herculis) *victoria notabilis fuit; quando in nuptiis* (scilicet Pirithoi) *Centauros ibidem existentes, & inebriatos, qui dominas invitatas* (uxores Lapitharum) *volebant violenter opprimere, clava pro majori parte mactavit, unde reliqui timore perculsi fugierunt.*

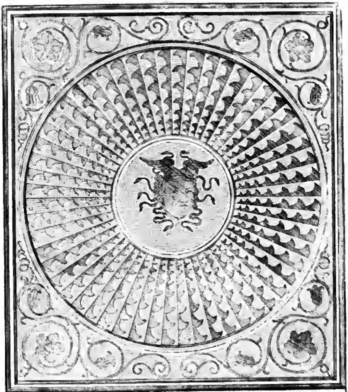
* In narrat. fab. Lib. 9. fab. 1. extat ibid. Tom. 2. pag. m. 253.

* In Libello de Deor. imag., qui extat ibid. cap. 22. p. 324.

Centaurorum sane nomine vitium veteres intellexerunt, quod virtus una, quam Hercules designat, debellare ac profligare valet: quatuor vero, quæ circumstant, aves, præcipuas nobis innuunt virtutes, quarum opera vitia potissimum delentur. Noctua siquidem sapientiam indicat, ac prudentiam: morum vero integritatem, simplicitatem, amorem, animique candorem Columba designat: Gallus insuper, nocturnus vigil, quem excitandis a somno in opera mortalibus genuisse providentia divina videtur; quid aliud nos admonet, nisi vigilantiam? Robur denique Aquila nobis innuit; non illud quidem corporis, sed animi; qui illo sane munitus humana quæque despicit, ac pro nihilo ducit; omnesque ad virtutem comparandam vires intendit.

TA-

TABULA XXII.

TABULA XXII.

Tertium ex allatis Pavimentum, in quo Gorgonis, sive Medusæ caput abscissum cernitur.

HAud absimile allatis est, quod hac in Tabula exhibemus, pavimentum, tessellato pariter emblemate stratum: quod sane una cum duobus proximis ad Ædes S. Stephani vulgo *Rotundi*, paucis ante annis, investigantibus sese aperuit. Gorgonis sive Medusæ caput abscissum hic effictum cernere licet, quod quidem prosperum amuletum esse, sibi veteres persuaserant; eoque Minervam thoracem clypeumque exornare consuevisse omnibus patet: Hinc est, quod passim cum Ægide illa nobis occurrit, ejus peculiari clypeo; in cujus medio

Medusæ Gorgonis caput, serpentibus vice crinium terribile, quod qui intuebantur, mox in lapides vertebantur. Hinc etiam est, quod ab Orpheo * γοργοφόνε, scilicet *Gorgonitrucida*, appellata est. Qua ex re hujusmodi subterraneum conclave huic Deæ, sicuti ex proximis alterum Baccho, alterum Herculi fuisse dicatum, haud absurdum esset affirmare.

* *Hymno in Minervam vers. 8. Edit. Trajecti 1689. p. m. 128.*

Jam vero Medusam *Providentiæ* titulo fuisse donatam, patet ex aureo quodam Septimii Severi numismate, minime obvio; quod inter Petri Seguini * selecta numismata extat: fortasse, ut ille observat, quod Pallas, prudentiæ, & providentiæ numen, gestet in pectore Medusam cum Ægide. Verum præter illum, & alio *Salutis* titulo gavisa est, quam alæ, serpentesque designant: alæ namque celeritatem indicant in agendo, impartiendoque mortalibus vitam, cujus serpentes symbolum esse, neminem latet: ex qua sane salus omnis, incolumitasque in homines derivatur: isthoc pol, quod faustum omnibus, felixque esset, Medusæ caput hoc in pavimento ex coagmentatis tessellis constructum dixerim.

* *In Sel. numis. Imp. n. 19.*

TA-

TABULA XXIII.

Teſſellatum aliud pavimentum, Mevaniæ, quæ Umbriæ civitas eſt, repertum, cum Sirenis, Delphinis &c.

NEque hoc prætereundum teſſellatum pariter pavimentum, quod quodam in conclavi, quum terra effoderetur, Mevaniæ, quæ Umbriæ civitas eſt, repertum accepimus: in quo ſane præter alteram ex Sirenibus, ac Delphinos nonnullos, quaſdam conſpicimus Locuſtas. Sirenas autem Poetæ tres fuiſſe fabulantur, Acheloi fluminis, & Melpomenes, ſive Calliopes filias, quorum nomina fuerunt Parthenope, Ligia, & Leucoſia; ſurſum quidem verſum virginea forma, poſtrema corporis parte piſces; voce, cithara, ac tibiis tam blande canentes, ut cantus dulcedine nautas ſopirent, ſopitos demergerent, demerſos etiam devorarent. Servius * de illis hæc habet; *Sirenes ſecundum ſabulam parte virgines fuerunt, & parte volucres, Acheloi fluminis, ac Calliopes Muſæ filiæ: harum una voce, altera*

* Ad verſ. 864. Lib. V. Æneid:

tera tibiis, altera lyra canebat. Neque Servius dumtaxat, sed quam plurimi in ea fuerunt sententia, uti Sirenas superne quidem formosas virgines, inferne vero volucres crederent; & revera Euripides, Claudianus, Plinius, & Hyginus ea prorsus forma præditas nobis depingunt. Quibuscum facit Ovidius, dum ait: * [* Met. Lib.5. v.552.]

> *. . . . . Vobis, Acheloides, unde*
> *Pluma, pedesque avium, quum virginis ora geratis?*

Licet alias Ovidius idem ab hujus pavimenti auctore minime discrepare videtur; quum illas inter maris monstra recenset; hæc enim habet: * [* Lib.3. de art. aman. v.311.]

> *Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canora*
> *Quaslibet admissas detinuere rates.*

Hujusce porro Sirenis caput herbacea redimitum corona apparet, ipsa vero juncum quendam dextera gerit, lævamque admiranti similis expandit. Sirenem præterea Apollini sacram fuisse de Apollonii Tyanei sententia Philostratus * memoriæ prodidit. Quin Pausanias * auctor est, apud veteres, Poematum sermonumque quorumvis efficacem ad suadendum venustatem assimulatam Sirenibus; indeque Sophoclem appellatum *Sirena*. Quemadmodum & Val. Cato propter suavitatem carminum a veteri Poeta *Latina Siren* dictus est, ut Svetonius * refert. [* In ejusd. Apollonii vita.] [* In Atticis sive Lib.1. c.21.] [* De illust. Gramm. cap.11]

> *Cato Grammaticus Latina Siren.*

Hinc in Isocratis sepulchro Siren posita fuit, tanquam perfectæ; & efficacissimæ eloquentiæ symbolum, de quo laudatus Philostratus. * [* In Sophistis in Vita Isocratis.]

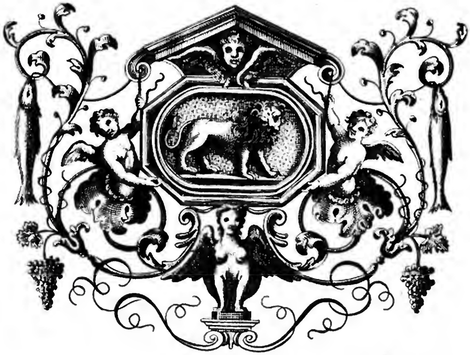
Delphinus pariter, qui velocissimum est omnium animal, velocitatem, marisque imperium apud veteres innuebat; qui & illum non tantum Neptuno, sed Baccho etiam, atque Apollini sacrum esse arbitrabantur. Apollini quidem, quod se aliquando in Delphinum induerit; Baccho vero, quo palam omnibus fieret, maris aqua vinum veteres condire consuevisse; quemadmodum Plinius, * Dioscorides, Columella, atque Athenæus literis prodiderunt: quorum postremus illam Bacchi fabulam, Gigantum timore ad mare aufugientis, hoc pacto interpretatur * ἔνιοι δὲ καὶ τὴν Διονύσου φυγὴν εἰς τὴν θάλασσαν οἰνοποιΐαν σημαίνειν φασὶ, πάλαι γνωριζομένην· ἡδὺν γὰρ εἶναι τὸν οἶνον παρεγχεομένης θαλάσσης. *Fugientis ad mare Bacchi fabula quidam vini condituram significari putant, jam olim cognitam, quoniam affusa maris aqua vinum suavius est.* [* Natur. hist. lib. 4. cap. 7. & 8.] [* Deipnos. lib.1 cap. 20. edit. Lugd. 1657. p. m.16.]

Quod autem ad Locustas & Polypos attinet, hæc animadvertit Valerianus *: *Quod si hominem Ægyptii municipii sui longe principem, sed tyrannica in cives potestate utentem, notare vellent, Polypum, & Locustam adpingebant: Locustæ siquidem dominationem videntur in Polypos exercere, primasque inter eos obtinere partes; ut apud Horum* * *legitur*. Licet Aristoteles aliam tueatur sententiam. [* Hieroglyphic. lib.23. cap.10.] [* In Select. hieroglyphic. 101.]

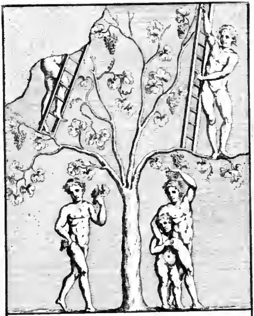
tiam *. *Locuſtas*, præterea, *veris principio ſeneƈtutem*, *anguium more*, *exuere*, *renovatione tergorum*, docet Plinius * Itaque eas una cum Delphino ac Sirene, inter ſalutis, atque Apollinis ſymbola recenſere haud eſſet abſurdum; licet reƈtius ad Neptunum ſpeƈtare videantur.

Foramen denique illud in medio pavimenti, erivandis de conclavi aquis patefaƈtum apparet.

* *Lib.8. hiſtor. animal. cap. 23.*
* *Natur. hiſt. lib. 9. cap. 30. ſect. 50.*

Dom. Miſſiroli ſculp.

TABULA ·XXIV·

TABULA XXIV.

IN ipsis Decii Imperatoris ædibus, vetustate jam funditus collapsis, ad templum S. Laurentii in Panisperna, hujusmodi, quod omnium novissimum exhibemus, pavimentum repertum constat; cui e marmore insculptos adolescentes quosdam conspicimus; quorum alios vitem quandam scalis jam inscendisse apparet; alios sub ipsa stantes videre est; manu uvarum racemos gerentes; quorum alteri puer quidam sese manibus implicat. Hujusmodi autem pictura quum vindemias aperte præseferat, nihil est quod in ea explicanda plurimum elaborem.

Novissimum omnium Pavimentum ad templum S. Laurentii in Panisperna, cui e marmore insculpti adolescentes, qui vindemias agunt.

Atque hæc de quibusdam Veterum Tabulis habuit quæ diceret Michael Angelus Causeus *De-la-Chausse* Parisinus; nunc vero ad Picturas antiquas Sepulchri Nasoniorum explicandas gradum facimus.

Explicit Pars I.

IN-

INDEX
TABULARUM.

VETERUM PICTURÆ SEPULCRI NASONIORUM

Explicatæ, atque animadverſionibus illuſtratæ

A

JOHANNE PETRO BELLORIO.

VETERUM PICTURÆ
SEPULCRI NASONIORUM

Explicatæ, atque animadverſionibus illuſtratæ

A

JOHANNE PETRO BELLORIO.

OPERIS PRÆFATIO.

HAUD levis ſane jactura ducenda eſt, quod ad ætatem noſtram non æque Pictorum ac Sculptorum & Statuariorum eximia pervenerint opera; neque contingat nobis hodie videre Apellem, Zeuxim, Parrhaſium, & Timanthem; ut Apollonium, Agaſiam, Glyconem, Cleomenem ſumma animi admiratione Romæ conſpicimus, plurimoſque alios, qui ex illuſtrioribus Athenarum & Græciæ ſcholis prodierunt. Nimirum tot incendiis & ruinis ita prorſus interierunt, & abſumta ſunt præclara illa Picturæ decora & ornamenta, ut nihil præter ſui deſiderium nobis reliquerint; eorumque dumtaxat memoria in Veterum ſcriptis & monumentis ſuperſtes exiſtat, quam certe nulla unquam delebit oblivio. Quare, ſi quis de Veterum Picturæ præſtantia judicium ferre voluerit, illarum ſane ſtatuarum, quæ noſtro adhuc tempore ſuperſunt, artificio eam metiatur, oportet; quæ quidem priſcorum artificum ſummam induſtriam, ingeniumque ſummum abunde declarant. Pictura enim & Sculptura, quum utrique primam illam & rudem formam delineatio inducat, tam arcto quaſi neceſſitudinis vinculo, quod ad ſtudium, judicium, & ingenii vim attinet, colliganeur, ut, ſi ſolam marmoris & coloris differentiam tollas, in reliquis omnibus amiciſſime conſpirent, & copulentur, atque una tantum ars videantur, eodem quaſi ingenii humani partu editæ, & ad eumdem finem omnia referentes, nimirum ut naturam imitentur artificioſe. Hinc mirum non eſt, duas has artes, ſive illarum ortum, ſive interitum ſpectes, ſive denique, quum in lucem redierunt, eadem fata eaſdemque viciſſitudines ſemper expertas eſſe pro temporum ac morum ratione; ita ut ab utraque eadem exempla, & ſimilia prorſus documenta peti poſſint. Quamvis autem Veterum Picturæ ne reliquiæ quidem noſtra memoria ſuperſint, quæ priſcorum Sculptorum operibus conferri queant; non tamen credendum eſt, ita omnia oblivionis tenebris involuta & quaſi ſepulta jacere, ut ne ulla quidem priſtinæ lucis ſcintillula nobis relicta fuerit. Certum enim eſt, Raphaelem Urbinatem, hodiernæ Picturæ reſtitutorem & principem, nonnullas hujus generis reliquias, in ruderibus & ruinis inventas, in lucem revocaſſe,

Non æque Pictorum ac Sculptorum veterum opera ad noſtram ætatem pervenerunt.

Pictura, & Sculptura arcto quaſi neceſſitudinis vinculo colligantur.

Aliquæ veteris Picturæ adhuc ſuperſunt reliquiæ.

Laus Raphaelis Urbinatis.

caſſe; ad quarum imitationem cum in pingendo ſtudioſe ſe componeret, artem hanc ad ſummam elegantiam & perfectionem, ad quam veteres Græci eam perduxerant, & a qua ante ipſius ætatem longe aberat, excoluit. Is primus oculos ſuos conjecit in veſtigia picturarum antiquarum, quæ Romæ in Titi ac Trajani thermis, necnon in celeberrima Hadriani villa, quæ Tibure eſt, uti & in Neapolitanis & Puteolanis Cryptis ad ipſius uſque ætatem permanſerant. Imo fama eſt, eum in Græciam miſiſſe homines pingendi peritos, qui illorum operum reliquias colligerent, quæ Græcis immortalem gloriam pepererunt. His pariter veſtigiis inhærentes Julius Romanus, Polydorus, & Johannes Utinenſis, magnum ſibi hac in arte nomen compararunt, quorum poſtremus in Vaticanas Porticus rariſſima quæque Tiburtinæ Villæ ornamenta tranſtulit; eodemque pacto reliqui Diſcipuli egregium prorſus & laudabile magiſtri ſui Raphaelis exemplum ſectati ſunt, qui ſane in Vaticanis Ædibus æternitate digna exempla eximiæ Picturæ, qua Veteres excelluerunt, nobis reliquit; &, ſive coloris præſtantiam ſive ipſum efformandi artificium ſpectes, admirabilem illam Zeuxis, Parrhaſii, & Apellis artem veluti in lucem denuo revocaſſe videtur.

Pictura in Thermis.

Quid cauſæ ſit, cur pauca reperiantur veteris picturæ veſtigia.

*Ceterum perſuaſus ſum, ſi in eruendis ex humo Veterum picturis eadem, quæ in quærendis ſtatuis & marmoribus, poneretur opera & ſtudium, nos plura ſane hujus generis reperturos eſſe monumenta, ex quibus priſcorum hominum in hac arte præſtantia multo clarius perſpici poſſet. At vero, quod nunc ejuſmodi monumentis careamus, id inertiæ noſtræ ac negligentiæ, necnon foſſorum vitio adſcribi poteſt, qui dum avidius, minus tamen conſiderate lapides aliaque fragmenta e terra extrahunt, optimas antiquitatis reliquias in fruſta aliquando comminuunt. Qui ſane abuſus ne longius ſerperet, peculiari cavit edicto * Clemens XI. quod Johannes Baptiſta Spinula, S. R. E. Cardinalis Camerarius, veterum monumentorum ſtudioſiſſimus, promulgandum curavit prid. Kal. Oct. MDCCIV. Quo quidem edicto, ne Veterum picturæ ac emblemata, necnon anaglypha, marmorata pavimenta, inſcriptiones, aliaque hujuſmodi in peſſum eant, eorumdem conſervationi optime proſpicitur; quin dominis fundorum, in quibus illa fuerint reperta, aliiſque interdicitur, ne eadem omnia lædi aut demoliri audeant inſcio atque inconſulto Inſpectore, qui hiſce rebus præerit. Atque hoc ſane pacto Veterum monumenta ſarta tecta ſe poſſe præſtare ſibi perſuaſerat Pontifex Optimus Maximus, quibus urbs Roma exornata priſtinam dignitatem aliqua ratione recuperaret; atque exteri, qui in diem veterum Romanorum ſuperba monumenta ſpectatum in Urbem ſe ſe conferunt, in ipſis terræ viſceribus priſcæ magnificentiæ reliquias paſſim offendant, atque in admirationem excitentur. Verum inſtituti noſtri memores, ad Sepulcrum Naſoniorum tandem accedamus, quod illuſtrare & explicare nobis eſt propoſitum.*

** Extat inter ejus opera edit. Rom. 1729. Tom. 1. pag. 741.*

ANI-

ANIMADVERSIONES
AD
VETERUM PICTURAS SEPULCRI
NASONIORUM.
TABULA I. II. III. IV.

QUI Romam triumphantem, ac florentem quondam viderunt, merito Urbis amplitudinem & magnificentiam admirati sunt; quippe quæ Urbs Deorum, Templum, & mundi Miraculum jure appellata est. Nos enim, qui ejus ruinas contemplamur, in admirationem adhuc rapiunt cineres & rudera; dum ne in ipsius quidem Bustis & Sepulcris illius memoriam deleri posse animadvertimus, cui *Æternæ* & *Immortalis* cognomen inditum accepimus. Verum inter ejus Busta ac Sepulcra omnium celeberrimum elucet *Nasoniorum Sepulcrum*; si sepulcrum appellandum videatur adeo illustre monumentum, & non Museum potius, ac veluti Deorum Manium Parnassus. Sive enim in picturæ elegantiam, sive in ipsas imagines penicillo expressas, sive in ejus Poetæ memoriam oculos intendas, qui Apollini & Musis adeo cordi fuit, funestum hoc antrum, horrore discusso, non atra & ferali cypresso inumbrari, sed immortalis lauri frondibus efflorescere, & lætis potius cantibus, quam querulis vocibus personare videtur. Nimirum hoc in monumento Sulmonensis Poeta Ovidius Naso exhibetur, quem suavissima ejus Erato comitatur, quæ sane jucundo citharæ cantu illorum carminum suavitatem præseferre videtur, quæ vel ferocissimos Tomitanos, & maxime barbaros Ponti accolas demulcere valuerunt. Verum ad celeberrimi hujusce Monumenti imagines, quæ his in paginis delineatæ apparent, ordine explicandas, aliquando properemus; & Musas ipsas ad Vatis sui exequias vocemus.

Sepulcri Nasoniorum Præstantia.

Veteres sepulcra & monumenta suorum non solum privatis in locis, sed etiam in viis publicis extruere consueverunt, ut transeuntibus, & iter facientibus, quos legerent, defunctorum tituli, & elogia in promtu essent; iidemque mortuis quietem, terramque levem, quæ illorum cineres tegebat, benepreçarentur. Harum autem viarum celebriores exstiterunt Aurelia, Ostiensis, Appia, Latina, Lavicana, Prænestina, & Salaria, in quibus adhuc exstant lacera sepulcrorum antiquorum vestigia & rudera. Inter eas autem omnes vel maxime conspicuam fuisse viam Flaminiam,

Veteres in viis publicis sepulcra extruebant.

neminem latet; nam, præterquamquod plurimæ adhuc inſcriptiones, ac ſepulcrorum reliquiæ in ea ſuperſunt, paſſim hoc idem innuunt Auctores. Atque in primis Juvenalis *, vitia hominum tunc temporis viventium perſtringere timens, ſtylum in mortuos acuit; ſibique, quos inſequatur, Romanos in via Flaminia ac Latina ſepultos proponit:

* Sat. 1. Lib. 1. in fin.

...... Experiar, quid concedatur in illos,
Quorum Flaminià tegitur Cinis, atque Latinà.

Apud Martialem præterea Paridis Pantomimi, Neronis liberti, Epigramma legere eſt; * cujus quidem ſepulcrum non ſecus ac Glauciæ pueri, cujus acerbo interitu Roma univerſa mœrore effecta eſt, in eadem via Flaminia extructum ſcimus; atque hujuſce ſane rei idem Poeta *, utì & Statius * mentionem faciunt:

Lib. 11. Epig. 12.

* Lib. 6. Epig. 28.

* Sylv. Lib. 2. in Glauc. verſ. 176.

...... Plebs cuncta, nefas, & prævia flerunt
Agmina, Flaminio quæ limite Milvius agger
Tranſvehit, immeritus flammis dum triſtibus infans
Traditur.

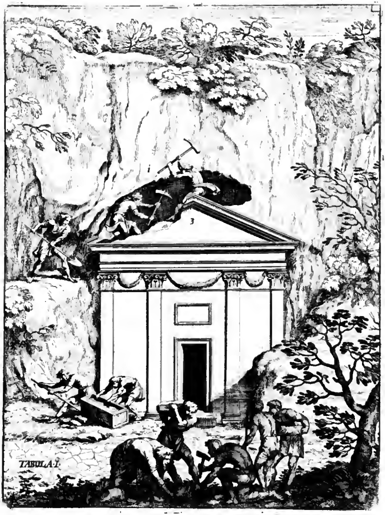
In Via Flaminia trans Milvium Pontem hujuſmodi ſepulcrum repertum.

In eadem itaque Via Flaminia trans Pontem Milvium in bivium ſeſe via pandit, cujus quidem pars altera, eaque ſiniſtra, eſt Via Claudia, quæ ibi a Via Flaminia deflectere incipit: altera eſt ipſa Flaminia, quæ primo aſcendens, deinde deſcendens ad prata Turris Quintiæ, & ad Aquæ Tranſverſæ Rivum; haud illinc longius ad rupem, vulgo *Cryptam Rubram*, olim *ad Rubras*, deducit; quæ ſane rupes ibi initium habet, circiter milliare & dimidium a ponte diſtans, & læva ex parte Viam eamdem objectu ſuo tegens. Hic vero quædam Veteris ergaſtuli veſtigia agnoſcere cuique licet, in plures cavernas in topho excifi. Quum autem anno MDCLXXIV. Via Flaminia reficeretur, ut iis, qui Romam de more tenderent, commodiori uterentur itinere, (anno enim proximo ſecularis annus Chriſtianus Romæ celebrandus erat) contigit, ut ineunte ſequentis anni vere, ſive menſe Martio, cæmentarii latus rupis, quæ haud procul aberat, cædentes, ut inde ſaxa aliamque materiam muniendæ viæ idoneam deportarent, de improviſo ſonitum ex rupe redditum exaudirent; nihilo tamen ſecius ab opere ceſſantes, foramen in cameræ cujuſdam fornice aperuerunt, in quam quum illico deſcendiſſent, domum quamdam ſubterraneam offenderunt, opere tectorio picturiſque pulchre exornatam, adeo ut illi admiratione ſpectaculi obſtupuerint, in quod præter omnem opinionem inciderant. Id *in Tabula I. n. 1.* videre eſt, quæ exteriorem rupis faciem, & quonam pacto hujuſſcemodi monumentum fuerit repertum, delineatum exhibet. Invenerunt autem ibi duos ſarcophagos ſive arcas ſepulcrales ex marmore Tiburtino, magnitudini & menſuræ corporis humani reſ-

Quadam Veteris ergaſtuli veſtigia.

Quonam pacto ſepulcrum hoc fuerit detectum.

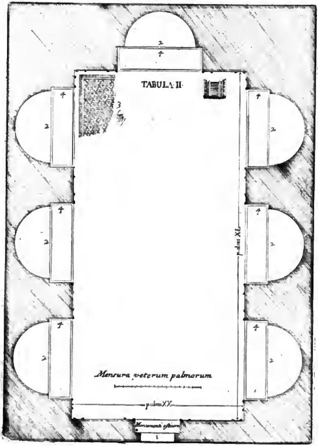
respondentes; sed adeo terra obrutas, limoque coopertas, ut dignosci vix possent; idque ea de caussa, quod ex aquis, paulatim per rimas & poros tophi penetrantibus, lutum fuerat collectum, quod tandem diuturnitate temporis duritiem contraxerat, & eò altitudinis excreverat. Arcæ præterea plumbo erant obductæ, & ferreis laminis occlusæ de more veterum, qui defunctorum ossa cineresque in sarcophagis & urnis religiose custodire consueverunt. Cæmentarii autem thesauros intus abditos esse, pene pro certo habentes, illico auri cupiditate cæci, plumbi ferrique laminas, necnon arcæ operculum ex marmore confregerunt; quo facto, quum nihil ibi præter terram & laceras ossium reliquias invenissent, egregie se delusos intellexerunt. *Quid in illo inventum.*

1
3
TABULA·I.

In hoc insuper monumentum ad rupis radices aditus patet, supraque Viæ Flaminiæ latus, ubi antiqua illius janua sita est; uti ex eadem Tabula I. *n.* 2. atque ex Tabula II. Ichnographiæ *n.* 1. apparet. Janua Orientem spectat quadrata forma, in solido saxo excisa, postibusque e Tiburtino marmore firmata, septem palmos alta, quinque & dimidium lata; quæ quidem postes etiamnum ibi conspiciuntur. Præterea sepulcri frontem quatuor ex Corinthio ordine columnæ parastaticæ atque encarpi (quoddam ornamenti genus est) in eodem saxo excisi exornabant; quarum sane columnarum vestigia adhuc supersunt; Columnas autem ipsas unà cum reliquis ornamentis cæmentariorum incuria evertit, quum ab illis terra, qua ipsæ obrutæ & opertæ erant, effoderetur. Eadem vero Sepulcri frons ea propemodum forma, qua olim, *Tab. I. n.* 3. exhibetur. Ceterum superum januæ limen nonnihil altiùs subductum fuit, quum ibi clathratam fenestram, quæ monumento lumen daret, patefacere decretum est. Ex quo facile intelligi potest, quum hujusmodi subterranea Domus tenebris offusa, & luci diurnæ inaccessa fuerit, imagines ejus ad lucernam, ut ita dicam, fuisse lucubratas.

Ichnographia Sepulcri.

Tota insuper monumenti capacitas, unà cum fornice, instrumento fabrili excavata est in hoc saxo, eique tectoria ex gypso inducta. Longitudinem ejus quadraginta fere palmorum, latitudinem vero viginti, Ichnographia (Tab. II.) declarat. Testudo vero ejus est altitudinis, quæ a longitudine & latitudine minime discrepet.

TABULA II
Mensura veterum palmorum
palmi XX
palmi XL

Quid existat in eiusdem lateribus.

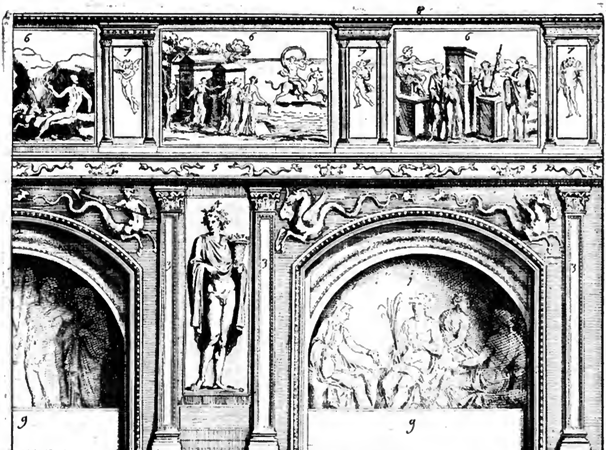
Jam vero in singulis hujus sepulcralis domus lateribus dextera & sinistra ternos videre est loculos, in quibus apud Veteres defunctorum cadavera condere in more positum fuit, ut ex Ichnographia patet, *Tab. II. n.* 2., & *Tab. III. n.* 1. in qua pars parietis alterius lateris sepulcri exhibetur. Quibus sane loculis variæ depictæ fabulæ peculiari sunt ornamento. Aliusque loculus præter eos in hujusce monumenti capite, atque e regione januæ sese offert conspiciendum. (*Tab. IV.*)

Quid in Capite.

Divisiones, & Picturæ, quæ in Sepulcri lateribus existunt.

Quisque autem loculus, septem palmorum longitudine solido in saxo excisus, ad quatuor supra decem palmorum altitudinem, novem vero palmorum latitudinem extructus est; omnibusque superiori in parte gypsea ejusdem generis ornamenta, atque encarpi additi apparent. [*ut in eadem Tab. III. n.* 2.] Eosdem denique quadrata fere forma constructos dixerim; nisi quod superior pars in arcum curvatur. Neque inter se contingunt loculi, sed paribus sunt intermissi spatiis; quin binos inter loculos binæ interjectæ parastaticæ columnæ assurgunt, capitula corinthia gerentes ex gypso, cærulea in area, flavo autem colore distinctæ. [*n.* 3.]

Qui-

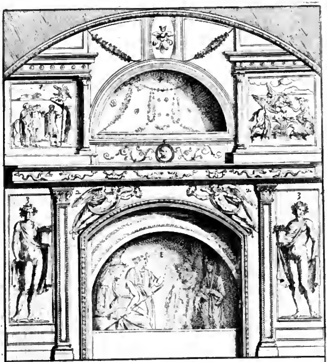

TABULA·III·

Latera Sepulcri quibus decoretur ornamentis .

Quibus ſane intermedius Juvenis quidam, ſive Genius, integræ ſtaturæ, florum calathum læva detinens, rubra in area depictus conſpicitur. (*n*. 4.) Stat ille, ſtatuæ cujuſdam inſtar, quadrilatero in ſpatio veluti erectus: frondibus illius caput redimitur: corpus vero una dumtaxat chlamis, variis diſtincta coloribus, ſuperne obtegit. Primum hunc loculorum ordinem, ea, qua dictum eſt, ratione diſpoſitum, coronis ex gypſo ſuperiori in parte exornat; in exiguæ Monſtrorum marinorum ac Sirenum figuræ exhibentur, quæ caudas, quibus piſces imitantur, ſibi invicem obvertunt. (*n*. 5.) Quem ſane ordinem ſuperior alter excipit, non loculis, ſed ſpatiis minoribus, quæ varias depictas exhibent fabulas, diſtinctus. Singulis in lateribus quinque inſunt fabulæ, (*n*. 6.) interjectis pariter paraſtaticis columnis corinthiis, cum aligeris Cupidinibus rubra in area, qui manibus patinas & calathos florum geſtant, ut in eadem Tabula videre eſt; (*n*.7.) in qua pariter ornamentum illud ſuperius cernitur, quod ad aliam coronidem pertingit, a qua curvatio teſtudinis initium capit. (*n*. 8.) Candidum denique teſſellati pavimenti emblema nigris diſtinctum eſt lineis, ita teſſellas percurrentibus ac ſecantibus, ut rhomborum geometricorum formam effingant; quorum ſingulis floſculus perbelle inſertus eſt itidem niger candida in area, ut eadem Ichnographiæ Tabula II. (*n*. 3.) adumbrat. *Pavimentum ejuſdem.*

Cc An-

TABULA IV.

Quæ picturæ, et ornamenta adsint in monumenti capite.

Antequam vero ſuperiorem cameræ teſtudinem, quibuſque exornatur, imagines exponere aggrediamur, in loculorum depictas fabulas oculos intendere abs re non videtur. Atque in primis Sepulcri Titulum, nomenque Patrisfamilias, cui illud erectum fuit, expendere operæ pretium ducimus; quum inſcriptio, ſive lapis ſepulcralis marmoreus, & loculi primarii pictura egregiam hac de re differendi materiam nobis præbeat. Quem ſane loculum, in ſepulcri capite, ſive e regione januæ exciſum, exhibet Tabula IV. & V. [*n. 1. & ſeqq.*] In eis itaque Ovidii nomen & imago ab oblivionis tenebris incolumis conſervatur; quæ ſane, tamquam præcipuum monumenti hujus ornamentum, omnium prima in ipſo hujus monumenti aditu ſpectantibus ſeſe offert. Subjecta vero Inſcriptio eodem in loculo ſub ipſa pictura effoſſa eſt; atque, ut omnibus patet, Quinti Naſonii Ambroſii, & Naſoniæ Urbicæ, uxoris ejus, mentionem facit. Quo ſemper magis, quæ diximus, quæque attulimus, majoris apud omnes ponderis eſſe deberent.

De Sepulcri titulo.

D. M.
Q. NASONIUS. AMBROSI
US. SIBI. ET. SUIS. FECIT. LI
BERTIS. LIBERTABUSQUE
NASONIÆ. URBICÆ
CONIUGI. SUAE. ET. COL
LIBERTIS. SUIS. ET
POSTERISQUE. EOR

Lapis Sepulcralis sub pictura in capite ſepulcri effoſſus.

TA-

TABULA·V·

TABULA V.

IN interiori loculi parte Poetæ cujusdam imago laureata conspicitur, (*n.* 2.) qui sane in Mercurium oculos intendens, colloquenti similis, porrecto indice, ad eum lævam protendit, speciemque præbet preces vel carmen recitantis, quò deum hunc propitium sibi reddere valeat. Veteres enim, imperium & potestatem in umbras, sive defunctorum animas Mercurio datam esse, sibi persuaserant. Ei exadverso stat Mercurius, (*n.* 3.) ac dextera caducœum detinens, lævam paululum expandit; & vatem intuens, ad ejus verba & carmina animum advertere videtur. Caput ejus de more alatum est: corpus nudum, cui tamen chlamys cærulea injecta est, quo quidem habitu Deus iste depingi consuevit; ut aerea ejus natura, e cœlo ad terræ centrum, sive a Superis ad Inferos frequenter commeantis, adumbretur. Poetæ vero caput lauro redimitur; & coloris flavi pallio amictus, quod circa sinum complicatur, manum & brachium dimidia parte nudum extendit; cætera enim tunica violacea operit. Dextrorsum sedet Musa, (*n.* 4.) quæ dextera citharæ imposita, lævaque in femur reclinata, tibiam seu tubam longam, tres claviculas habentem, detinet. [*n.* 5.] Cujus quidem tempora laureis frondibus ornantur; quumque reliquum corpus vestis rubra operiat, brachia tamen detecta apparent, armillis aureis præcincta, pallio flavo supra femur & crura expanso. Ponè Mercurium stat mulier quædam, (*n.* 6.) quæ violaceo amictu corpus caputque obnubit, sola facie, & altera manu exceptis.

Loculus depictus in ipso Sepulcri capite, sive e regione janua, in quo Ovidii imago, und cum Mercurio, & Musa Erato, & conjuge Perilla.

Jam vero, si inscriptionem eodem in loculo inventam spectemus, Poetam Ovidium in omnium prima, quam innuimus, imagine agnoscimus. Cujus quidem facies dimidia, ac penitus rasa repræsentatur, de more sæculi Augusti, quo barba radi solebat; ipseque togatus aspicitur. Quæ vero propter adstat Musa, Erato ipsi charissima esse videtur, cujus opem ita implorat *:

Nunc mihi, si quando Puer, & Cytherea favete
Nunc Erato; nam tu nomen amoris habes.

Metamorphoses Ovidianæ amatoriæ etiam dici possunt, quoniam de Fabulis amatoriis plerumque agunt. Plato * insuper eamdem Erato amantibus favere tradidit. Papinius Statius quoque Musam hanc ad colloquia nuptialia invitat *:

Hic Erato jucunda doce, vacat apta movere
Colloquia, & docti norunt audire Penates.

Tibia longa præterea, tribus claviculis prædita, [*n.* 5.] quam læva detinet, haud dissimilis ei est, quæ in Caii Cestii pyramide depicta est; quamque ad funebria spectasse accepimus.

* *Lib. 2. de Arte amandi, Vers. 16.*

* *In Phædro Edit. Henr. Step. 1578. p. mihi 253. T. 3.*

* *Sylvar. lib. 1. In Epithal. Stellæ, & Violantillæ. Vers. 50.*

 Quod

Quod ad Mercurium inferum attinet, ejusque potestatem, quam in defunctorum animas illum habere veteres commenti sunt; eam nobis innuit Horatius *:

Lib. 1. Carmin. Od. 10:

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus; virgaque levem coerces
Aurea turbam, superis Deorum
Gratus, & imis.

Et sane Mercurius facilem sese Ovidio præbere videtur, eumque vel deduxisse, vel ad Elysia jam jam deducturus; in quibus Poetarum animæ, quum ex corpore migrassent, de piscorum hominum sententia vitam agebant beatissimam, omnique gaudiorum & voluptatum genere affluentem. Sicuti Vergilius de Orpheo, Musæo, aliisque Poetis scriptum reliquit *; quos Æneas, quum Inferos adiisset, cantibus & choreis vacantes, plectrumque & lyram pulsantes offendit:

Lib. 6. Æneid. Vers. 639.

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Necnon Threjicius longa cum veste Sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum;
Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.

Reliquum nunc est, ut de Mulieris alterius effigie, [*n.* 4.] quæ amictu violaceo cooperata est, verbum faciam. Eam Ovidii conjugem Perillam dixerim, quam ille mirifice dilexit, quamque ipsemet, singularis in eam benevolentiæ indicio, Poesin docuit, ut suavius & conjunctius cum ea, eisdem studiis dedita, viveret. Illius vero habitus atque amictus is est, qui consuetum animæ ornatum post mortem aperte indicet; sic enim pingi consueverunt; quemadmodum proxima in Tabula animadvertere licebit.

Quæ fuerit civium frequentia, hujusmodi monumento invento.

Quum, monumento hoc invento, veterum hjusmodi Picturarum fama atque imaginis Poetæ, (quæ sane imago cujus esset, Nasoniorum inscriptio indicare videbatur) Romam esset perlata; rumorque illico de Ovidio percrebuisset; haud secus, ac si Archimedis sepulcrum Syracusis esset inventum; plurimi eo tum nobiles tum plebeii, tum cives tum peregrini confluxerunt; plurimosque dies Via Flaminia magna hominum frequentia celebrata est; quum pene omnes, ut ipsis tanti Poetæ imaginem & sepulcrum oculis usurpandi fieret copia, illuc se conferrent. Tanta est vis atque amor virtutis, tantoque omnes virorum, fama illustrium, monumenta videndi, ac titulos & nomina legendi desiderio incendimur. Sic vel nostra tempestate Neapoli Vergilii sepulcrum peregrini invisere solent; ad quod Silius Italicus tamquam ad templum olim ventitare consuevit *. Et Patavii T. Livii monumentum maxima frequentia celebrari scimus. Sicuti & plurimorum aliorum similia exempla possent afferri, quæ brevitati consulendo hic præterire liceat. Quam-

Quod observat Plinius secund. lib. 3. ep. 7. Item innuit Mart. lib. 11. ep. 49.

Quamvis autem prior hujus monumenti imago Poetam Ovidium fortasse exhibeat, non tamen ideo quisquam hic illius cineres conditos fuisse sibi persuadeat; namque in terris longissime inde remotis, Tomis nempe urbe Ponti, diem ille obiit supremum. Qua de re occasione arrepta epitaphium Ovidii, prout illud ab Antonio Possevino * literis mandatum est, huc lubet adscribere. Hic itaque scriptor, quum Poloni aliquando excursiones ad Pontum Euxinum usque fecissent, eos inter antiquæ & celebris urbis rudera ingens Saxum reperisse tradit, in quo subjectum inscriptum epigramma:

Hic situs est Vates, quem Divi Cæsaris ira
Augusti, patria cedere jussit humo.
Sæpe miser voluit patriis occumbere terris,
Sed frustra: hunc illi fata dedere locum.

Idem præterea auctor, Polonos, hujusmodi saxum reliquam inter prædam haud parvi ducentes, illud sex bobus avexisse narrat, (tantæ erat magnitudinis); seque id vidisse Gnesnæ, unde Cracoviam deportandum erat, nisi mox insecutus Regis Stephani obitus susceptum consilium frustrasset. Ea autem horum versuum sententia est, quæ eosdem alio sane tempore ab eo, quum Ovidius e vita excessit, illius monumento appositos fuisse ostendat.

Ceterum quoddam hic sese offert dubium, quod omnia, quæ de Ovidii Poetæ imagine hactenus dicta sunt, evertere videtur. *Familia* enim *Nasonia*, quam Quinti Nasonii Ambrosii lapis sepulcralis indicat, quem supra attulimus, cum hujusce Poetæ *Familia Ovidia* minime facere videtur; qui sane *Publius* Ovidius *Naso*, non familiæ nomine, sed peculiari cognomine appellatus est. Quæ quidem refellere in promtu est; etenim nominum *familiæ Ovidiæ & Nasoniæ* varietas minime nobis scrupulum injicere debet; quippe quæ varietas ex nominum mutatione facile potuerit oriri; quin factum sæpe fuerit, ut, ob claritatem amplitudinemque eorum, qui cognomine aliquo insigniti essent, vel aliis de causis, cognomina peculiaria in nomina gentilitia mutarentur. Quod adeo abunde probat Macrobius, de *Prætextati* cognomine verba faciens *, quod a Senatu Romano primum Papyrio honoris causa tributum, postea in nomen Familiæ *Prætextatorum* abiit; ut apud eumdem Macrobium quidam ex eadem gente ortus docet: *Hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit*. Et paulo inferius: *Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina*. Eodem prorsus pacto *Nasonis* cognomen, Ovidio olim proprium, viri tamen fama id suadente, derivatum fortasse fuit ad ejus posteros, qui prisco *Ovidiorum* nomine deposito, *Nasoniorum* nomen usurpare maluerunt; quorum unus fuit Nasonius Ambrosius, cujus in lapidis inscriptione fit mentio. Hæc vero omnia ut in animum inducam,

Differitur de Nominibus Familiæ Ovidiæ, & Nasoniæ.

* *In Hist. Famil. Gonzagæ. Lib. 8. ad An.* 1581.

* *Saturnal. Lib. 1. cap. 6.*

cam, nonnihil apud me ponderis habet Poetæ unà cum sua Musa imago, quæ magis magisque opinionem Ovidii ejusque memoriæ, ad posteros in hoc monumento propagatæ, confirmat, ut deinceps clarius docebimus. Ad hanc autem opinionem amplectendam, probabiles tantum nobis rationes sufficiunt, quibus effugiamus reprehensionem illorum, qui diversis fortasse argumentis sententiam nostram labefactare conabuntur. Quam sane plurimum quoque Hortorum Ovidii situs corroborare posset, in quibus monumentum hoc extructum fuisse nonnulli crediderunt; idque de more Veterum, qui gentilitia sepulcra in hortis suis extra Urbem condere consueverunt. Nihilominus Cluverii * & Bossii hac de re sententia præferenda mihi videtur, qui Ovidii hortos sitos fuisse existimant trans Milvium Pontem in colle, ubi Via Claudia & Flaminia, ut initio diximus, alia aliò divertere incipiunt: sive, utì Nardino * videtur, alio in colle, qui Ponti propior est, sinistrorsum in Via Claudia, cui hodie taberna subjecta est: quæ quidem loca a Sepulcro nimis abesse, patet. Profecto Ovidius ipse hortorum suorum situm hisce versibus innuit *:

De Ovidii hortis.

** In Ital. Antiq. Lib. 2. edit. Lugd. Patav. 1624. pag. m. 525.*

** Rom. Ant. Lib. 7. cap. 11. in fin.*

** Lib. 1. de Ponto Epist. 8. ver. 45.*

** Alias, pomiferis.*

> *Nec quos * piniferis positos in collibus hortos*
> *Spectat Flaminiæ Claudia juncta viæ.*
> *Quos ego nescio cui colui, quibus ipse solebam*
> *Ad sata fontanas, nec pudet, addere aquas.*

Verum, ut ad sepulcralem Ovidii imaginem tandem redeamus, unde divertimus, ex ea in primis morem priscum agnoscimus, quo illustri & nobili familia oriundi, Majorum suorum imagines & clypeos, eorumque præcipue, qui præ ceteris inclaruissent, in funerum apparatu omnium oculis exponere solebant; quod, præter alia exempla, hujus etiam Poetæ figura testatur. Quod ad hujus monumenti vetustatem attinet, ex literarum forma, quibus Nasonii Ambrosii Inscriptio exarata est, colligi potest, illud primorum Antoninorum sæculo, Pii nempe, vel Marci, paulo post florentissima Trajani tempora, fuisse extructum. Idem sane ex pictura conjicere possumus, quæ infimæ Imperii ætati minime convenit; quamvis id quidam putent ex eo, quod quibusdam figuris nonnihil artis desit. Tabulæ profecto, ut ex eisdem his in paginis delineatis patet, eleganter satis depictæ sunt, sive imaginum inventionem ac dispositionem, sive earumdem actiones, habitum, cultumque spectes; qui sane cum melioris sæculi sculpturis, & cum veterum Romanorum more optime convenit. Equidem haud abnuo, harum imaginum quasdam a summa elegantia & perfectione artis plurimum abesse; nonnullas tamen esse inter eas contendo, in quibus peritus pictor vix quicquam desiderare queat; cujusmodi sunt imagines ad Ovidii memoriam spectantes: necnon illæ, quæ depictæ in superiore parte loculi, ubi

De hujus monumenti vetustate.

Quæ Picturæ ceteris sint excellentiores in hujusmodi monumento.

ubi in arcum curvatur, victoriæ insigne deferunt; ac Genii denique in fornice monumenti, quorum deinceps mentionem faciemus. Hoc autem vel ex eo profectum crediderim, quod ad quasdam imagines pingendas adhibiti fortasse minime fuerint Pictores illi, qui vel florentissimo illo sæculo inter reliquos excellebant. Et sane figuras illas, quæ in hujus monumenti centro conspiciuntur, a diversis auctoribus profectas, negligentiusque & exiguo cum studio pictas esse apparet. Ferenda igitur non est quorumdam nostræ ætatis Aristarchorum audacia & ignorantia, qui non animadvertentes, quid in hisce picturis boni inesset, nec considerantes satis dotes, quibus præcipue commendantur imagines, eas spernere omnino non dubitabant, ut Veterum gloriæ notam inurerent. Ceterum hisce Picturis plurimum insuetæ aeris injuria nocuit, qua factum est, ut colores antea vividi, nunc languidi & evanidi pristinum decorem amiserint; quin tectorium gypseum, quo fornix obducta est, humore corruptum & dissolutum undique deciderit, adeo ut imaginum reliquorumque ornamentorum vix tenuia hodie supersint vestigia. Opportune tamen evenit, ut Excellentissimus D. Gasparus Alterius, laudabili ductus studio, quo erga literas ac vetera Patriæ suæ monumenta flagrat, tria frusta ex topho sive saxo, in quo excavatum est monumentum, jusserit excidi: quorum unum integram OEdipi & Sphingis fabulam complectitur: alterum tigridum exhibet venationem, in qua ad feras deludendas specula adhibentur: tertium fragmentum est, quod equum dumtaxat continet. Quæ quidem hujus monumenti reliquiæ curiosorum oculis expositæ sunt in pinacotheca Villæ Alteriæ, quam laudatus D. Gasparus ad viam S.Crucis in Hierusalem in Colle Esquilino magnifice ædificari curavit. Quisquis autem videndi cupidus exstiterit, non solum ut hic exhibentur, figuras hasce delineatas, sed etiam ipsas imagines coloribus suis vestitas, librum de Picturis antiquis, a Cardinali Camillo Maximo collectis, adeat; quem qui inspexerit, Petri Sancti Bartoli diligentiam, & eximiam artem profecto commendabit, qui non solum figuras has delineavit, atque æri incidit, sed etiam imaginibus illis perficiendis operam dedit, quæ laudato in libro coloribus aqua dilutis ad antiquorum exemplarium imitationem pictæ cernuntur. Has etiam picturas qui contemplatus fuerit, Cl. Viri illius magnificentiam, & ingenium vere heroicum non poterit non admirari, cujus morte factum est, ut clarissimum Cœli Latini Sydus extinctum sit.

Quædam hujusmodi sepulcri picturæ alio deportatæ.

Quoniam autem hoc in monumento ossium dumtaxat reliquias inventas fuisse constat, sine ullo combustionis vel cinerum vestigio, unde colligere quis forte posset posteriorum temporum morem, quibus, sublata rogi consuetudine, cadavera humari so-

 le-

lebant; nos quæstionem de combustionis & humationis antiquitate intactam relinquentes, pergemus ad exponenda ea, quæ hucusque distulimus.

Sepulcrum hoc a familia Nasonia ad aliam pervenit.

Quamvis monumentum hoc a Nasonio Ambrosio, ut supra dictum est, fuerit extructum, facile tamen intelligimus fieri potuisse, ut longo temporis intervallo, sicuti omnia mutantur, ita quoque Sepulcrum hoc a familia Nasonia ad aliam gentem pervenerit, titulumque & nomen mutaverit; etsi lege cautum esset, ne loca sepulturæ destinata, utpote religiosa, a quoquam alienarentur. Manifestum hujus rei indicium est, quod iidem loculi ad duorum palmorum & dimidii altitudinem ossibus repleti essent; & quilibet loculus ossium receptaculum haberet, opere cæmentitio structum, & tegulis interstinctum, quod crura figurarum in sabulis depictis occultabat; ut Tabula II. Ichnographiæ (*n.* 4.) Tabula III. (*n.* 9.) Tabula IV. (*n.* 8.) ac Tabula V. videre est; in qua Poetæ & Mercurii aliarumque figurarum partes inferiores ad genua usque, non sine gravi damno, desiderantur. Sic aliæ quoque aliis in loculis reperiuntur figuræ, eodem partium inferiorum defectu laborantes; idque ex eo, quod calx colorem ibi consumserit & exederit. Neque nos defectum illum supplevimus, melius fore rati, figuras ob oculos omnium subjicere, quales in monumento fuerint inventæ. Cujusque autem loculi receptaculum, opere cæmentitio, ut diximus, structum, quadratum erat, in quo ossium reliquiæ, aliæ super alias, ita jacebant, ut singulorum cadaverum ossa, interpositis tegulis calce interlitis, a reliquis sejuncta essent. Insuper, præter duas arcas e rudi marmore Tiburtino, quæ posteriorum sunt temporum, quatuor literati lapides effossi fuere, præter alium Nasonii Ambrosii, quem supra attulimus; qui sane lapides omnes diversarum familiarum notam præseferebant; iisque exarati erant characteribus, ut ætatem sæculo Antoninorum recentiorem facile proderent. Ex his vero alter præ ceteris barbare descriptus apparet, syllabas in medio vocum punctis interstinctas habens, & rudibus exaratus characteribus; quique ætatis longe recentioris, ejusque temporis, quo bonarum artium studia penitus jam extincta erant, notas præferebat. Quos quidem lapides hìc subtus exhibemus. Unde hujusmodi sepulcrum a Nasonio Ambrosio, uno ex Ovidii posteris, extructum, longo post tempore, deficiente tandem familia Nasonia, ad alias familias pervenisse intelligimus.

Quot ibidem lapides sepulcrales inventi.

D.M.

D. M.
AELIO. COGITATO. VETERANO. AVGG. NN
QVI. VIX. ANN. XXXX. MENSIB. X. DIEB. VIIII
ET. MILITAB. ANNIS. XVIII. AVREL. IOVIN
VETERANVS. ET. LOLLIVS. COSTANTIN
MILES. COH. II. PRAETORIAE. ET. VLPIVS
MARCELLIANVS. EQVES. SINGVLARIS. AVGG. N
BENEMERENTI. FECERVNT

Inscriptiones hoc in monumento repertae.

L. VOVSIO. VALENTINO
FECIT. SCADRIA. FOR
TVNATA. COIVX. QVAE
VIXIT. CVMIVM. ANN.
ISX. M III. COIVGI. BEN
EMERENT. QVI. VIXIT
ANN. X. M. III. DIEBVS
V. BENEMERENTI
FECIT.

P. O M. S B.
RO. MA. NI. AE. VI. TA. LI.
FI. LE. TI. FILI. A
CONIV. GI. ME. REN. TI.
CAE. SONIVS PRO. BVS FEC.

TABULA·VI·

TABULA VI.

UT igitur in loculorum & imaginum ordine exponendo a dextro latere initium faciamus, primo in loculo picturæ ab humore corruptæ occurrunt, eam fortasse ob causam, quod prope rupis introitum sitæ sint. Ex illis tamen princeps adhuc figura conspicitur, (*n.* 1.) Juvenis nimirum stans, & quercea redimitus corona; qui altera manu pilum vel hastam stringit: alteram verò mirabundo similis aperit. Pallium violaceum, quod gemmata fibula humero subnectit, pectori nudo transversum sese implicat, laciniis inferiorem corporis partem tegentibus. Pone binæ adstant mulieres, (*n.*2.) sed quæ pectore tenus dignosci tantum possint; unà enim cum tectorio & pictura decidit, adeo ut illarum effigies delineari non potuerit. *De Loculis dextero in latere existentibus, in quorum primo, quem hac in Tabula inspicimus, Heroes in campis Elysiis exhibentur.*

Jam vero Juvenis ille, hujusmodi ornatus corona, hastamque manu tenens, veterum Heroum speciem præbere videtur, quos profecto beatam in Campis Elysiis vitam agere prisci commenti sunt; similesque huic describit Vergilius*, eos præcipue, qui Æneæ nepotes & successores futuri erant, quos eidem pater Anchises apud inferos singillatim ostendit. * *Lib.6.Æneid. vers. 755.*

Ille (vides?) pura Juvenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca; primus ad auras
Æthereas, Italo commistus sanguine, surget
Sylvius.

Deinceps vero idem Vergilius alios quosdam enumerans, qui Urbium & Populorum conditores futuri erant, eosdem quercea exornat corona*: *Ibid.vers.767.*

At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces.

Eadem prorsus ratione Plato*, ex Musæi sententia, justorum animabus coronas tribuit; hæc enim habet: Μουσαῖος δὲ τούτων νεανικώτερα τἀγαθὰ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, παρὰ θεῶν διδόασι τοῖς δικαίοις. εἰς ᾅδου γὰρ ἀγαγόντες τῷ λόγῳ, καὶ κατακλίναντες, καὶ συμπόσιον τῶν ὅσιον κατασκευάσαντες, ἐστεφανωμένους ποιοῦσι τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας. *Musæus item, atque ejus filius excellentiora etiam bona justis ab ipsis Diis tribui voluerunt. Apud inferos enim agentes, ipsosque in sanctorum conviviis collocantes, coronatos faciunt magna semper in voluptate ebrios vivere.* Tibullus quoque de Elysiis verba faciens, Amantes, cantibus & choreis indulgentes, myrtea serta, Veneri sacra, gerere indicat:* * *De Republ. Lib. 2. Edit. Francfur.1602. p. m. 595.*

* *Lib. 1. El. 3. vers. 65.*

Illic est cuicumque rapax mors venit amanti,
Et gerit insigni myrtea serta coma.

Huc accedit, quod ſupra hujuſce loculi peripheriam, qui dextrorſum primus eſt, uti & in altero, qui huic e regione oppoſitus eſt, arma & militaria trophæa depicta videantur; nimirum vexilla, dracones, tubæ, pharetræ, & clypea. Ex quibus etiam priſcorum morem haud obſcure colligimus, qui ſuorum monumentis ea inſculpere ſolebant inſignia, quæ vitæ genus, quod in ſepulcro jacens ſectatus eſſet, ſignificarent; cujus quidem moris diverſis in ſtudiis atque artibus ſexcenta inveniuntur exempla. Nos tamen de bellicis armis hic loquentes, Æneæ exemplum tantùm adducemus, qui arma Deiphobi ad ejus tumulum ſuſpendit *:

Tunc egomet tumulum Rheteo in littore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant.

Ad hanc rem elegans profecto eſt, quod narrat Seneca * de quodam milite, qui amiſſis in acie armis, de viri fortis tumulo ea ſibi deſumit; ac deinde, hoſtibus profligatis, eodem loco, unde abſtulerat, illa repoſuit. *Vir fortis*, inquit ille, *in acie amiſſis armis, de ſepulcro Viri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnavit, & repoſuit.* Plurima ſane trophæa, ac victoriæ inſignia, & arma ſarchophagis marmoreis inſculpta videmus, quæ Defuncti in re militari ſtudium aperte indicant.

* *Apud Vergil. Lib. 6. Æneid. verſ. 500.*

* *In Excerpt. Controverſ. Lib. 4. Contr. 4.*

Dom. Miſson ſculp.

TA-

TABULA VII.

TABULA VII

Alter dextero in latere loculus in quo mutua Animarum in Elysiis agnitio.

NUNC de altero, qui ſequitur, loculo pauca dicenda ſunt. In hoc itaque Juvenem quemdam videre eſt, (*n.* 1.) qui obviam factus Virgini, junctaque læva dexteram protendit eam amplexurus, ut quanta ex illius agnitione lætitia affectus fuerit, ei declarare valeat. Virgo viciſſim (*n.* 2.) adoleſcentis amplexu minime ſe ſubtrahit; quin juncta pariter læva, dexteram ei porrigit, ut illum complexu ſuo recipiat; cujus quidem pectore brachiiſque denudatis, ab humeris cœruleum dependet pallium, collectis in ſinum laciniis. Juvenis quoque corpus violaceum pallium denudat, quod ab humeris utrinque decidit. Hunc binæ ſequuntur mulieres, quarum altera [*n.* 3.] patinam cibis repletam manibus gerit, quæ pariter rubro amictu pectus nudata conſpicitur; qui tamen ſubter ſinum pendulus reliqua obtegit. Hujuſmodi ſane pictura mutuam animarum agnitionem in Campis Elyſiis adumbrare videtur. Veteres enim ſibi perſuaſerant, defunctorum animas, deletis vitiorum maculis in hac vita ſuſceptis, in fortunata hæc loca migrare, ut ibi

ibi felici ævo fruerentur. Hinc eos, qui in hac vita amoris & necessitudinis vinculo juncti fuissent, ibi sese mutuo agnoscere & amplexari putabant. Sic Anchises apud Vergilium Æneam filium suum, qui vivus ad inferos descenderat, ad sese venientem prospiciens, protensa dextera, gaudium suum testatur *:

* Lib. 6. Æneid. vers. 679.

Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas utrasque tetendit.

Æneas deinde hoc pacto patrem alloquitur, eum rogans, ut in amplexus suos veniat *:

* Ibid. vers. 691.

.... Da jungere dextram:
Da genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro.

Verum quidem est, Æneam brachia ad amplectendum patrem ter frustra extendisse, ut idem apud eumdem Vergilium * narrat:

* Ibid. vers. 695.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

Poeta enim, quamvis animabus corpore cassis corporeas tribuat actiones & motus, re tamen vera eas vanis tantum umbris, somno, & ventis similes esse fatetur. In quo sane Vergilius Homericum Ulyssem imitatus est, quem umbra matris Anticleæ, quum eam amplecti vellet, ter itidem frustrata est *. Verum Dantes magis poetice in suo Inferno, de Vergilii umbra verba faciens, eum verè & absque vana rei imagine suas tetigisse manus narrat *:

* Apud. Hom. Odyss. 11.

* In Infer. Can. 3. v. 19.

Et poiche la sua mano a la mia porse.
Post ubi jam Vates dexteram complexus euntis.

Ceterum, adeo firma & constans erat persuasio veterum, se eos, quos in hac vita dilexissent, iterum visuros, & cum iisdem versaturos, vitamque beatam acturos esse in Campis Elysiis, ut referente Platone * nonnulli spe ducti, se eorum, quos hìc caros habuissent, jucundo aspectu post fata fruituros, sponte mortem obire decreverit, Πολλοὶ δὴ, inquit ille, ἑκόντες ἠθέλησαν εἰς ᾅδου ἐλθεῖν ὑπὸ ταύτης ἀγόμενοι τῆς ἐλπίδος, τῆς τοῦ ὄψεσθαί τι ἐκεῖ ὧν ἐπεθύμουν, καὶ ξυνέσεσθαι. *Multi sponte voluerunt ad Inferos proficisci, sperantes eos ibi videre, eum eisque versari, quos amaverant.*

* In Phadone Edit. Francofur. 1602. p.m. 51. E.

Quod vero ad juvenem attinet, cibum in patina ferentem, is nos admonet moris, defunctis epulas apponendi, Deosque Manes placandi; ex quo sane more, nimirum a ferendis ad tumulum epulis, nomen mutuarunt feriæ illæ Romanorum, Diis Manibus dicatæ, *Feralia* dictæ; ut docet Varro hisce verbis: *Feralia ab Inferis, & a ferendo, quod ferunt tunc epulas ad sepulcrum, quibus jus ibi parentare.* Necnon Ovidius *:

* Lib. 2. Fast. vers. 569.

Hanc, quia justa ferunt, dixere Feralia *lucem,*
Ultima placandis Manibus illa dies.

Quin

Quin ab hujusmodi Parentum officio *Parentalia* quoque appellata fuere convivia illa, quæ in parentum aut propinquorum funeribus fieri consueverunt; & *Parentales dies*, quibus solemnes epulæ ad mortuorum sepulcra solent afferri. Illas nimirum epulas defunctis suis gratas fore credebant, quippe quibus illi vescerentur & uterentur, quamvis adeo procul a nobis vitam degerent. Quos tamen salse deridet Lucianus, a quo filius mortuus patrem suum reprehendere fingitur, quòd aram sepulcralem ornaret coronis, eique infunderet vinum & delicatissimos cibos, odoresque flammis adoleret. Τί δὲ ὁ ὑπὲρ τοῦ τάφου λίθος ἐστεφανωμένος [*inquit ille* *] τί ὑμῖν δύναται τὸν ἄκρατον ἐπιχεῖν; ἢ νομίζετε καταστάξειν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς, καὶ μέχρι τοῦ Ἅδου διίξεσθαι, τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν καταγισμῶν καὶ αὐτοὶ ὁρᾶτε, οἶμαι, ὡς τὸ μὲν νοστιμώτατον τῶν παρεσκευασμένων, ὁ καπνὸς παραλαβὼν, ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν οἴχεται, μηδέν τι ἡμᾶς ὀνήσας τοὺς κάτω. τὸ δὲ καταλειπόμενον, ἡ κόνις, ἀχρεῖον, ἐκτὸς εἰ μὴ τὴν σποδὸν ἡμᾶς σιτεῖσθαι πεπιστεύκατε. οὐχ οὕτος ἄσπορος, οὐδὲ ἄκαρπος ἡ τοῦ Πλούτωνος ἀρχὴ, οὐδ' ἐπιλέλοιπεν ἡμᾶς ὁ ἀσφόδελος, ἵνα παρ' ὑμῶν τὰ σιτία μεταστελλώμεθα. Id est: *Quid autem saxum, quod sepulcro imponitur* *, *coronis ornatum? Aut quid valet, quod* * *merum infunditis? Num putatis illud ad nos distillaturum, & ad Orcum usque permeaturum? Nam de parentalibus ipsi quoque, ni fallor, videtis, quod ex apparatu potissimum ad nos redire debuerat, id fumo correptum, sursum in cœlum abire; neque quicquam juvare nos, qui inferne agimus. Porro quod superest, pulvis est inutilis, nisi creditis nos cinere vesci. Non est usque adeo sterile Plutonis regnum; neque nos destitui asphodelus, ut a nobis cibos huc deportemus*. Asphodeli autem nomine Lucianus intelligit herbam plebejam ac vilem, ut ex hoc aliisque locis colligere licet; eaque innuit victitare manes, apud quos nullus luxus, nulla sit ambitio *, quò melius hanc consuetudinem irrideat.

* De Luctu Edit Basil. Tom. 1. pag. 793.

* Olim monumenta Defunctorum cipo coronabantur. Hinc τὰ [illegible] proverbio dictum ab antiquis, quoties morbum capitalem innuebant, aut vitæ periculum imminere.

* Vinum in rogum fudisse veteres, sunt testes Homer. Iliad. ψ. & ω. Virg. 6 Æneid.

* Ut ad hunc locum annotat Gilbert. Cognat.

TABULA VIII

TABULA VIII.

Plutonis & Proserpinæ imaginem tertius exhibet loculus. Pluto itaque (*n.* 1.) sedens, dextera regale sceptrum detinet, eique est caput fere fronte tenus pallio violaceo opertum: superiore corporis parte nudata, & vultu ad severitatem composito, ut Jovem Stygium agnoscas, quo nomine eum veteres donarunt, quod regnum Inferorum obtineret. Quem propter sedet Proserpina, (*n.* 2.) violaceo amictu superinduta, cujus caput aureo diademate ornatur, quod Junonem Stygiam atque Umbrarum Reginam deceat, quo sane nomine a veteribus insignata est. Stat contra Mercurius, (*n.* 3.) dextraque præferens caduceum, puellam quamdam (*n.* 4.) ad Numina infernalia deducit; lævaque in illius humeros rejecta, eam veluti adire timentem a tergo impellit. Proxime mulier quædam adstat, (*n.* 5.) corpus caputque pallio cœruleo obvoluta, altera tantùm manu & facie nudatis.

Tertius ejusdem lateris loculus, in quo Plutonis & Proserpinæ imagines, ad quos Mercurius inferus Animam deducit.

Quo autem clarius, quæ de Plutonis imagine dicta sunt a nobis, verisimilia esse pateat, quosdam ex Claudiano versus adducemus, quibus Poeta Plutonem in solio sedentem, & sceptrum manu tenentem eleganter describit.*

Ipse rudi fultus solio, nigraque verendus
Majestate sedet. Squallent immania fœdo
Sceptra situ, sublime caput mæstissima nubes
Asperat, &c.

Licèt in nostra pictura aliter res sese habet; verùm loco nubis, Plutonis caput velum inumbrat. Pindarus * in Plutonis sceptro ejusdem potentiam, qua mortuos sub suum redigit imperium, agnoscit. Sic enim cecinit:

.... Ουδ' Αΐδας ἀκινήταν ἔχε ῥάβδον,
Βρότεα σώμαδ' ᾧ κατάγει
Κοίλαν πρὸς ἀγυιὰν
Θνασκόντων. Id est:
Neque Pluto immotam habuisset virgam;
Mortalia corpora qua deducit
Cavum ad vicum
Mortalium.

Eadem sane potentia Proserpinæ fuit, quæ cum marito divisum in mortuorum animas habebat imperium. Hinc Vergilius Deos hosce Infernales simul invocans, ita inquit:*

Dii, quibus imperium est animarum.

Et Æneas apud eumdem *, ingressurus Infernum, utrique Numini, Homericum * Ulyssem imitatus, sacrificat, ut ea sibi propitia reddat.

* Lib. 1. de Rapt Proserp. vers. 79.

* Olymp. Od. 9. vers. 50.

* Lib. 6. Æneid. vers. 264.

* Ibid. a vers. 242. ad 254.

* Odyss. λ.

dat. Tibullus tamen Proserpinæ imperium in vitam humanam clarius hisce verbis designat*:

* Lib. 3. Eleg. 5. vers. 5.

At mihi Persephone nigram denunciat horam.

Illi nimirum vitæ mortisque arbitrium commissum fuit; quoniam non solùm Juno Lucina a veteribus indigitabatur, quippe quæ nascentibus vitam daret; sed etiam Juno Infera, utpote quæ lucis usuram morientibus adimeret. Hujus autem imperii consortem eam fecit Pluto vir ejus, qui apud Claudianum a se raptam Proserpinam his verbis delinit & consolatur*:

* Lib. 2. de Rapt. Proserp. vers. 73. ante fini

Sub tua purpurei venient vestigia Reges,
Deposito luxu, turba cum paupere mixti.
Omnia Mors æquat. Tu damnatura nocentes:
Tu requiem latura piis.

Hinc ante eos videmus animam, quam forma puellæ adumbrat, a Mercurio deductam; quippe cujus officium erat [quod vel hac in tabula videre est] mortuorum animas ad Orcum compellere: ex quo ille a Græcis πομπαῖος, & ψυχοπομπος, scilicet *Ductor*, & *Comes-animæ*, dictus est. Vergilius quoque hanc ejus virgæ & caduceo vim & potentiam adscribit*:

* Lib. 4. Æneid. vers. 242.

Tum virgam capit, hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit:
Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.

Idem apud Horatium*, aliosque. Quæ ratio fuit, cur Mercurius a morientibus invocaretur. Apud Euripidem sane Chorus, dum animæ Alcestis pacem & incolumitatem precatur, his utitur verbis, quæ imagini nostræ apprime conveniunt*:

* Lib. 1. Carm. Od. 10.

* In Alcest. Act. 3. in fin.

Χαῖρε. πρόφρων σε χθόνιος θ' Ἑρμῆς,
Ἅιδης τε δέχοιτ'. εἰ δέ τι κᾀκεῖ
Πλέον ἔς' ἀγαθοῖς, τούτων μετέχουσ'
Ἅδου νύμφᾳ προσεδρεύοις. Id est:
Vale: benevolus te subterraneus Mercurius;
Et Pluto excipiat: si vero & illic
Plus bonorum contingit bonis, horum particeps
Plutonis conjungi assideas.

Plato quoque, de statu animarum post mortem loquens*, docet, eas a sordibus, quas e diutino corporis commercio contraxerint, defæcatas, a Mercurio ad Lethæum amnem deduci, ut ejus aqua epota, omnium, quæ in corpore passæ sunt, obliviscantur: quo facto, licere eis in vitam redire, fatali temporum orbe circumacto, nempe millenario. Platonis mentem egregie Vergilius expressit*:

* In Phædone Edit. Francof. 1602. p.m. 80.

* Lib 6. Æneid. vers. 743.

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
Scilicet immemores supera ut convexa revisant
Rursus, & incipiant in corpora velle reverti.

Cete-

Ceterum, pulcherrima eſt imago Mercurii inferi, arcæ ſepulcrali inſculpta, quæ in Pamphyliorum ædibus Romæ aſſervatur, quæque inter Viæ Appiæ monumenta inventa eſt. Ea itaque Mercurium exhibet, defuncti animam in ulnis geſtantem, quæ papilionis inſtar alata eſt, & ſimilitudine puellulam refert; qua de re plura a nobis dicta ſunt in libro *de Romanarum Antiquitatum Veſtigiis* *, in qua hujuſmodi arcam illuſtravimus, quæ variis ſuis ornamentis humanæ vitæ, mortiſque vices denotat *. Sed quam hac in tabula conſpicimus puellulam, quæ animæ imaginem exhibet, caret alis, & brachia nuda gerit, amictu rubro ceteroqui induta. Hoc enim pacto animam Poetæ & Pictores effingebant, qui eam, tamquam forma corporea præditam, cum veſtibus & coloribus, ut aſpici poſſet, exhibere voluerunt. Hæc inſuper anima, quæ a Mercurio deducitur, Infernalium Numinum aſpectum horrere & reformidare videtur. Ruber denique amictus, quo anima induitur, igneam fortaſſe naturam indicat, quam in hominum animis ineſſe veteres credebant; ob ipſarum e cœleſti ſemine originem, ut Vergilius cecinit *:

Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo.

* *Quæ Petrus Bartolus delineavit, & Jacobus de Rubeis typis edidit. in fin.*

* *Quam ſane arcam ſepulcralem in præſentiarum videre eſt in Ædibus Capitolinis, quò Clem. XII. plurima veterum monumenta hinc inde coempta contulit.*

* *Lib. 6. Æneid. verſ. 725.*

TABULA IX.

TABULA IX.

LUstrandum nobis nunc est finistrum latus; in cujus primo loculo, & quidem in medio, stat Juvenis, (*n.* 1.) cui viridis & subflavi coloris amictus ab humeris per medium pectus dependet, cetera nudus: caput ejus & comas ambit fascia aurea seu diadema; quo quidem cultu Heroes conspicui esse solent. Manuum autem altera alatum equum fræno continet, [*n.* 2.] altera verò tibiam gestat, musicum nempe instrumentum oblongum, teres, & foraminosum, quod inflari, & digitis modo adductis modo reductis temperari solet. Utrinque vero assident mulieres; quarum una (*n.* 3.) juncis sive cannis redimitur: altera (*n.* 4.) cubito innititur, dextera quidem genis admota, læva vero florum calatho imposita. Pegasi imago passim profecto in sepulcris occurrit, eamque in hisce sepulcralibus figuris semel, iterum, ac tertio offendimus, ut deinceps patebit; & quamvis illi variæ possint accommodari interpretationes, nos tamen ex omnibus duas tantum hìc proponemus, quæ minime absurdæ videbuntur.

Primus sinistri lateris Loculus, in quo Pegasus frænatus, qui Animarum in cœlum exportationem indicat.

Veteres itaque ab hujusmodi aligero Equo animas in cœlum efferri sibi persuaserant; cujus quidem rei haud obscurum nobis præbet indicium celebris Acates Tiberianus, qui in Parisiensi Sacrario * asservatur; in quo Augustus post Apotheosin a Pegaso in cœlum evehitur, Jove coram adstante, ut Cl. Tristanus in suo ad hanc gemmam commentario * interpretatur. Romæ verò in quodam Farnesiano lapide apud vineam quamdam in Clivo Cinnæ * Heros quidam paludatus conspicitur, qui ad æthera quatuor aligeris equis evehitur, relicta terra rapido cursu cœlum petentibus, ubi Juppiter illum excepturus adventum ejus expectat. Hunc autem Æneam esse, post Apotheosin ad cœlestes sedes migrantem, plerique conjectant. Neque alienum est hìc etiam mentionem facere Antinoi, in nummo Smyrnensi cum titulo Herois expressi, in cujus parte aversa Mercurius exhibetur, qui hujusce picturæ instar, Pegasum pariter fræno retinet, ut Antinoum in cœlum efferat; nisi nummus hìc aliter interpretandus videretur. Hujusmodi sane equorum officium animas in cœlum efferendi, mystice indicat Plato *, qui de animabus, atque aligero Jovis curru verba faciens, docet, eas animas, quæ minime validis utuntur equis, misere ad terram decidere; quum aliæ in cœlum perveniant. Hæc enim ait: Ἔοικε δὴ τῇ ξυμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου. θεῶν μὲν οὖν ἵπποι τε καὶ ἡνίοχοι πάντες, αὐτοί τε ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν· τὸ δὲ τῶν ἄλλων μέμικται. καὶ πρῶτον μὲν ἡμῶν ὁ ἄρχων συνωρίδος ἡνιοχεῖ, εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ καλὸς

* *La Sainte Chappelle de Paris, apud Tristan.*

* *Commentaires Historiques sur Les Medai. Comment. V. Medail. 22.*

* *Vulgo Mons Marius.*

* *In Phædro Ed. Francof. 1602. p. m. 1221. & seq.*

καλός τε καὶ ἀγαθὸς, καὶ ἐκ τοιούτων· ὁ δὲ, ἐξ ἐναντίων τε καὶ ἐναντίος. χαλεπὴ δὴ καὶ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης ἡ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις. *Similis esto cognatæ potentiæ subalati currus & aurigæ. Deorum equi & aurigæ omnes boni sunt, atque ex bonis; aliorum vero permixti. Principio quidem nostri princeps bigas habenis moderatur; deinde equorum alter bonus & pulcher, & ex talibus alter contrarius & ex contrariis. Quo fit, ut dura & difficilis necessario sit vectura nostra. Paulo vero post hæc addit:* Τὰ μὲν θεῶν ὀχήματα ἰσορρόπως εὐήνια ὄντα ῥαδίως πορεύεται. τὰ δὲ ἄλλα πορεύονται μόγις. βρίθει γὰρ ὁ τῆς κάκης ἵππος μετέχων, ἐπὶ γῆν ῥέπων τε καὶ βαρύνων ᾧ μὴ καλῶς ἦ τεθραμμένος ὑπὸ τῶν ἡνιόχων. *Deorum quidem vehicula apta habenis, æqualiter librata, facile gradiuntur; aliorum vero ægre. Gravatur enim pravitatis particeps equus ad terram vergens, atque trahens, cuicumque aurigarum equus non bonus nutritus fuerit.* Haud absurdum itaque esset, si figuram hanc, quæ aligerum frænat equum, animarum in cœlum deportationem indicare affirmarem. Ac revera de Elysiorum situ & loco discrepant Poetarum sententiæ; nonnulli enim eos globo vel circulo Lunæ proximos esse volunt, eamque Heroibus sedem assignant: quos inter recensendus Lucanus *, qui animam Pompeii Magni eo migrasse commentus est:

* *Pharsal. Lib. 9. vers. 7.*

Semidei Manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita patientes ætheris imi
Fecit.

Necnon Statius in ejusdem Lucani Genethliaco *:

* *Sylvar. Lib. 2. sub fin.*

At tu, seu rapidum poli per axem
Famæ curribus arduis levatus,
Qua surgunt animæ potentiores,
Terras despicis, & sepulcra rides.

Hinc Macrobius de Platonicorum sententia scriptum reliquit, animas justorum post corporis interitum aliam auspicari vitam in superiore Mundi immutabilis parte, quæ incipiat a sphera, dicta *Aplanes*, & globo Lunari terminetur, qui corruptionis initium est; ibique Campos Elysios, beatarum animarum sedes, esse docet; *Igitur*, inquit ille *, *sphera Martia ignis habeatur, aer Jovis, Saturni aqua, terra vero Aplanes, in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit.*

* *Lib. 1. Somn. Scip. Cap. 11.*

Hactenus quoad primam, quam innuimus, interpretationem. Jam ad alteram pergamus, quæ mihi in hujusce Loculi figuram, Pegasum frænantem, aliquo pacto quadrare posse videtur, eaque hæc est. Castorem & Pollucem tam in sepulcris, quam lucernis sepulcralibus effictos passim videmus, utrorumque manu equi fræno admota. Quod sane ipsorum immortalitatem, tamquam immortalis animæ symbolum, significare poterit. Pollucem enim, quod Jove natus esset, immortalem fuisse Poetæ fabulantur; at-

que

que ut fratrem fuum Caftorem itidem immortalem redderet, eidem immortalitatem fuam impertiviffe; itaut fingulis diebus alterni vita fruerentur. Eos tamen animæ immortalitatem indicare creditum eft; hinc eft, quod pluribus fepulcralibus lapidibus cernuntur infculpti, frænum equi manu detinentes, nudi tamen; ac tantum paludati, fimilitudinemque picturæ hujus omnino referentes. Quin in Mufeo noftro pulcherrimas hac de re lucernas affervamus, in quarum altera Plutonem cum Cerbero in medio eorum videre eft. Præterea in quodam Mexentii nummo Caftor & Pollux eodem pacto effícti funt, addito æternitatis titulo: ÆTERNITAS. AUG. N. *Æternitas Augufti noftri*. Ex quibus omnibus colligi poteft, quem hìc confpicimus adolefcentulum, ex illis fratribus alterum effe, hac fortaffe forma depictum, ut fatale & funeftum tempus denotet, quo fibi inter Umbras morandum erat, interea dum alter aura vitali fruebatur. Hujus autem fabulæ mentionem facit Vergilius*:

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties.

* Lib. 6. Æneid. verf. 121.

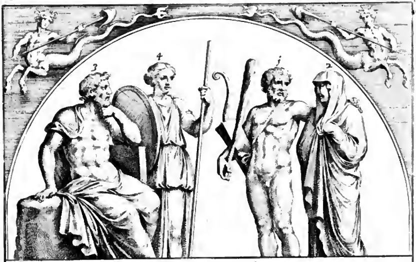
Atque hæc de Pagafo dicta fufficiant. Reliquum nunc eft, ut quæ nondum attigimus, explicemus. Tibia itaque, quam Heros ille dextera gerit, mœfta & funebris erat; quia ad cantum ejufmodi tibiarum Deos Manes placari confueviffe, omnibus patet. Illis quoque Veteres utebantur, quum jufta funebria celebrarentur, adhibitis tamen modulis phrygiis, qui lamentis & queftibus conveniebant; perfuafum enim habebant, hujufmodi cantum Diis Manibus gratum effe. Hinc Ovidius*:

Cantabat mœftis tibia funeribus.

* Lib. 6. Faftor. verf. 660.

Hæc infuper tibia, præter foramina numero digitos æquantia, quæ fpiritui five flatui exitum præbent, aliquot claviculas habet, quibus alia claudi & aperiri poffint foramina, utì in prima Ovidii & mufæ ejus Eratûs imagine vidimus, quæ haud abfimilem manu tibiam detinebat; fimilefque prorfus invenimus in fepulcro Caii Ceftii, ubi mulier quædam duas tibias longas manu tenens exhibetur; quas, quum fepulcrum illud illuftraremus, ad ritus funebres pertinere diximus.

De duabus vero fœminis, quæ affident, agetur deinceps, quum figuras alias, iis prorfus fimiles, explicabimus.

TABULA X.

TABULA X.

Alter ejuſdem ſiniſtri lateris Loculus, in quo Alceſtidis fabula, ad quem Hercules ab inferis reducit uxorem.

JAM nobis alter hujuſce ſiniſtri lateris Loculus inſpiciendus eſt, in quo pictus cernitur Hercules, [*n.* 1.] qui dextera clavam de more gerit, ac Matronam quamdam, [*n.* 2.] corpus & caput fronte tenus albo talari pallio obvolutam, deducit; ac rejecta in ejus humerum læva, illam veluti amplectitur. Hoc, inquam, habitu indutam, ad quemdam ſubtriſti vultu e regione ſedentem adducit; [*n.* 3.] qui ſane cubito innixus, & læva mento ſuppoſita, ignotam matronam intuetur. Eſt ei præterea caput regia faſcia præcinctum; ipſemet autem violaceo pallio eſt amictus, cujus laciniæ in ſinum colliguntur, ſuperiore corporis parte denudata. Hercules inſuper arcum & pharetram lateri appenſum geſtat; eumque proxime Dea ejus tutelaris Pallas, haſta & aureo clypeo armata, comitatur. [*n.* 4.] Hæc autem omnia Alceſtidis fabulam nobis exhibent, quæ ab Hercule ad vitam revocata, & ejus viro Regi Admeto reddita fingitur; ut apud Euripidem in Tragœdia, quæ *Alceſtis* inſcribitur, cuique legere licet. Fabularum ſane arcnitecti narrant, Apollinem, ut Admeto Regi Theſſaliæ vitam produceret jam jam morituro, precibus a Parcis obtinuiſſe, ut liceret ei alterum, ſponte moriturum, in locum ſuum ſufficere. Quum vero nemo eſſet, qui morte vicaria Regis Admeti vitam redimere vellet, Alceſtidem ſponte letho ſe obtuliſſe, & mariti fata, quem ſummopere deperibat, ſubire non recuſaſſe. Hoc interim tempore Hercules in Theſſaliam venit, qui hoſpitio a Rege exceptus, quum luctûs cauſam intellexiſſet, Alceſtidis ſepulcrum adiit, eamque, ſuperata Parca, ſalvam & illæſam ad virum reduxit. Herculis autem effigies ea eſt, quæ imitari videatur illa ejuſdem Herculis verba, quibus apud Euripem affatur Admetum; ab ipſo tamen non intellecta, quoniam conjugem ſuam tacentem, quæ habitum nigrum & lugubrem candido & nuptiali mutaverat, agnoſcere non poterat *: *In Alceſtid. Act. 4. verſ. 1097.*

> Ἡρ. Δέχου νῦν ἔσω τήνδε γενναίαν δόμων.
>
> *Her. Recipias ſodes in domum iſtam generoſam.*

Et paulo poſt * *Verſ. 1115.*

> Ἡρ. Τῇ σῇ πέποιθα χειρὶ δεξιᾷ μόνῃ.
>
> *Her. Commendo eam tantum tuæ dextræ.*

Renuit ſane Admetus illam recipere, quoniam, quid factum eſſet, ignorabat. De veſte candida & nuptiali Alceſtidis, necnon nigra ſive funebri, Euripides in Chori lamentatione mentionem facit *: *Act. 4. ibid. verſ. 922.*

> Νῦν δ' ὑμεναίων γόος ἀντίπαλος,
> Λευκῶν τε πέπλων μέλανες στολμοί.

Nunc

Nunc autem lamentatio Hymenæo contraria,
Et pro candidis vestibus atræ vestes.

Hæc profectò, quæ hic exhibetur, Admeti imago exprimit; quæ sane imago Admetum dubium animoque incerto Herculis verba audientem repræsentat, & venientem ad se matronam intuentem; quam tandem agnovit, & cum gaudio ac tripudiis in regiam suam deduxit. Quam quidem Alcestidis ad vitam revocatæ fabulam, immortalitatis animæ humanæ symbolum esse voluerunt, quæ virtute duce, quam Herculis figura designat, nobis est comparanda.

Dom. Misseroni sculp.

TA-

TABULA·XI·

. TABULA XI.

Tertius ac postremus sinistri pariter Lateris Loculus, in quo Najades Nymphæ Elysiæ exhibentur.

IN tertio ac postremo Loculo, quem hac in tabula exhibemus, tres Nymphas in patulo confidentes videre est; (*n.* 1.) lagenas seu hydrias manibus tenentes, prout dipingi plerumque solent. Ipsis intermedius Juvenis seminudus adsidet, (*n.* 2.) arundinem palustrem præferens. Dubium nullum est, quin hujusmodi figuræ Najades, & aquarum Genios repræsentent; sed non æque certum est, quare hoc loco depictæ sint, & annon forte sub illarum involucro fabula aliqua vel mysterium lateat, cujus tamen aliquam afferre conabimur interpretationem. Najades quoque Campos Elysios incolere, & fluvium Lethen: necnon blanditiis suis animas in amœnis illis locis exhilarare, Veteres commenti sunt; cujus rei exemplum nobis suggerit Statius *:

Aut illic per amœna silentia Lethes
Forsan Avernales alludunt undique mixtæ
Najades, obliquoque notat Proserpina vultu.

* *In Consol. ad Flav. Sylv. Lib. 2. in fin.*

Verum, ut fabulam hanc physice interpretemur, ea sane de

caussa sæpe Sarcophagis insculptas varias Nymphas, Nereides, & Deos marinos, uti & Najades & Flumina videmus, quòd nonnullis, quorum princeps Thales Milesius, ex humore & aqua omnia gigni & creari persuasum fuerit; quoniam absque humore nil generatur vel corrumpitur. Hinc Orpheus* Oceanum sive Nereum, antiquissimum Deum vocavit: Νηρέα μὲν πρώτιςα καλῶ πρέσϐυςον ἁπάντων. Quin Sallustius Philosophus* Nymphas generationi præesse autumat.

** In Argon.*

** In Libello de Diis, & Mundo.*

Quæ caussa est, cur Veteres in sepulcris Nymphas Flumina ac Deos marinos effingerent; quòd sibi persuaderent, fore, ut ex aqua ad æternam & immortalem vitam renascerentur. Qua de re plura a nobis dicta sunt in Notis, quibus arcam sepulcralem penes Ædem S. Francisci ad Ripam illustravimus, cui miro admodum artificio insculpta est Venus Aphrodites, scilicet *ex spuma maris orta*, quæ generandi instinctum & appetitum designar, addito Deorum marinorum choro; uti illam expressam videre est in nostro libello *De Fragmentis vestigii veteris Romæ**; ubi hæc annotavimus*: *Æternitatem in sepulcris Antiqui designare solebant, unde varia Marinorum Deorum emblemata, cum ex Oceano cuncta gigni creari que crederent*. Quod vel ipsi equi marini, sive Pegasi, circa Loculi ambitum aperte indicant, qui sane animas ex aqua renascentes, & sic in vitam redeuntes, designant.

Absolutis Loculorum imaginibus, de secundo imaginum ordine, qui utrinque fabulis quinque distinctus est, pauca dicenda.

Jam vero ad secundum imaginum ordinem gradum faciamus; qui ordo sane utrinque fabulis quinque, parastaticis columnis intersitis, distinctus est, ut superius (*Tab. 3. n. 6.*) innuimus. In dextero autem latere duæ priores fabulæ desiderantur, quæ unà cum tectorio deciderunt; hinc tertia quæ fuerat fabula, scilicet Raptus Proserpinæ, omnium prima sese offert conspicienda.

TA-

TABULA·XII·

TABULA XII.

RAptus Proſerpinæ eodem prorſus pacto, quo in veterum monumentis, hac in tabula exhibetur: Nimirum Pluto (*n.* 1.) Proſerpinam vel invitiſſimam ſublimem rapit, eamque amplectitur in curru, quem quatuor equi nigri, in curſum laxatis habenis effuſi, trahunt. Proſerpina lamentans vociferatur, (*n.* 2.) vultu averſo, capillis ſpaſſis, & brachiis ad cœlum protenſis, ut appoſite deſcribit Claudianus*:

In dextero Latere, quum duæ priores fabulæ deſiderentur, hæc, tertia quæ fuerat, omnium prima conſpicitur, qua quidem Raptus Proſerpinæ exhibetur.

Interea volucri fertur Proſerpina curru,
Cæſariem diffuſa Noto, planctuque lacertos
Verberat, & queſtus ad nubila fundit inanes.

Alaſtor itaque, aliique infernales equi, (*n.* 3.) rapido incitati curſu, jam jam ad Averni ſpeluncam pervenerunt. (*n.* 4.) Illum vero, qui currum præit, & equorum habenas moderatur, (*n.* 5.) Mercurium inferum dixerim, qui etiam antiquis in lapidibus, quibus eadem fabula inſculpta, paſſim conſpicitur. Hujuſmodi autem fabula deſcenſus animæ ad Inferos adumbratur, uti illam Salluſtius Philoſophus explicat. Hinc Pluto, ad infera regna populos compellens, Ἀγεσίλαος, *Doctor populi*, indigitatus eſt; quia πάντας ἀγείλαϐς, *omnes agit populos*: Omnibus enim moriendum; cui Inferiæ, ſive mortuorum ſacrificia perſolvebantur. Eodem pacto lamentationes & planctus in funeribus, Cereris luctum imi-

* *De Rapt. Proſ. verſ.* 247.

imitabantur: eamque ob caussam arcis sepulcralibus Raptus Proserpinæ*, & luctus Cereris matris ejus, insculpi consuevit, quæ quidem Draconum bigis vecta, duabus facibus prælucentibus raptam filiam inquirit, uti laudato in libello *De Vestigiis Antiquitatum Romanarum* exposuimus.

* *Uti inter veterum monumenta, quæ Clem XII coemit, & in Capitolium congessit, videre est.*

TA-

TABULA·XIII·

TABULA XIII.

Post Raptum Proserpinæ Fabula Herculis, Antæum in lucta elidentis, ordine quarta exhibetur.

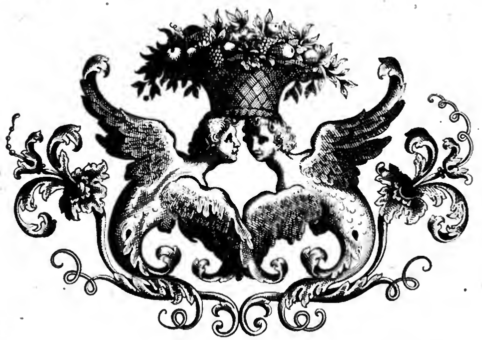
IN hac sane Tabula, quæ quarto in spatio depicta est, Herculis cum Antæo congressus exhibetur. Hercules itaque [*n.* 1.] lævo brachio illum medium arreptum premit, atque alte sublatum, Terræ contactu prohibet, ex quo fessas vires reficere consuevit, pectorique suo arctius adstrictum enecat. Confixit enim Vetustas, Antæum, (*n.* 2.) Terræ filium, quoties membra labore defecta essent, matris attactu recreari consuevisse. Qua re Palladis admonitu intellecta, Hercules eum e terra sublimem tenuit, & eousque pressit, donec spiritu eliso, hostem exanimasset, utì in hac Imagine conspicimus. Dextrorsum præterea Dea Pallas (*n.* 3.) adstat, quæ læva manu clypeum & hastam gerit, & dexteram ad Herculem protendens, ei Terram ostendit, Antæi matrem, quæ filium suum, novis semper viribus & novo robore firmatum, reddat invictum. Nimirum Pallas Heroem hunc singulari favore complectens, illi in rebus ab eo fortiter gestis præsto semper aderat; utì superius, quum Alcestidis fabulam explicaremus, innuimus *. Hinc Deam hanc Hercules apud Senecam in Tragœdia, cui nomen *Hercules furens*, postquam Lycum morti dedisset, hoc pacto invocat *:

Te, te, laborum socia & adjutrix, precor,
Belligera Pallas.

* *Tab.* 10.

* *Act.* 4. *verf.* 6.

Atque in alia pariter Tragœdia, *Hercules OEteus* inſcripta, eam *ſororem* ſuam appellat, quum uterque Jovem patrem agnoſceret. Exadverſum autem Palladi Terra mater Antæi (*n.* 4.) aſſidet triſti vultu: læva quidem manu in ſaxum reclinata, ſublata vero altera dolorem ſuum declaratura. Faciem, oculoſque avertit, ne indignum filii ſui ab Hercule eliſi ludibrium cernere cogatur, cui ipſa nec opitulari, nec ullo pacto ab inſtante nece eripere valet.

Dom. Miſirotti ſculp.

TA-

TABULA·XIV·

T A B U L A XIV.

SIcuti ſuperioribus in tabulis Heroes, in Campis Elyſiis beatam vitam agentes, contemplati ſumus; contra in hac, quæ nunc ſeſe offert, impiorum animas in beſtias immigrare agnoſcimus, pro cujuſque moribus, ac vitiorum genere, quibus in vita ſeſe polluerunt. In rupe itaque Porculus conſpicitur [*n.* 1.]; in ſtagno vero Aſinus, [*n.* 2.] & Mulus; [*n.* 3.] quorum alter bibit, alter ex aquis prodit, curſu ad Mercurium [*n.* 4.] intento, qui eum evocare videtur. Apud Platonem ſane in *Phædone*, ſive in *Dialogo de Anima*, Socrates in Pythagoræ ſententiam de humanarum animarum conditione, poſt vitam exactam, Cebetem edocet; poſt vero quam de ſecunda juſtorum fortuna verba fecit, deinceps quæ impiorum animis decretæ ſint pœnæ narrat, quibus carceris ac ſupplicii loco eas in beſtias immigrandum eſſe docet, quas moribus & vitæ turpitudine imitati fuerint. Hæc autem habet: * Οὗτοι μὲν γαστριμαργίας τε καὶ ὕβρεις καὶ φιλοποσίας μεμελετηκότας, καὶ μὴ διευλαβημένους, εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη καὶ τῶν τοιούτων θηρίων εἰκὸς ἐνδύεσθαι. Mox vero. Τοὺς δέ γε ἀδικίας τε καὶ τυραννίδας καὶ ἁρπαγὰς προτετιμηκότας, εἰς τὰ τῶν λύκων τε καὶ ἱεράκων καὶ ἰκτίνων γένη. Ac paulo poſt. Οὐκοῦν δηλαδὴ καὶ τἆλλα, ᾗ ἂν ἑκάστη ἴοι κατὰ τὰς αὐτῶν ὁμοιότητας τῆς μελέτης. *Eos quidem, qui ventri, petulantiæ, gulæ dediti, vitam egerunt; neque quicquam penſi, pudo-*

Quinta ac poſtrema dextero in latere exiſtens Fabula, in qua impiorum Animæ in beſtias immigrantes exhibentur.

* *In Phæd. Edit. Francof. 1602. pag. m. 61. & ſeq.*

pudorisque habuerunt, decens est, asinorum formas, & ejusmodi brutorum subire. Qui verò injurias, tyrannides, rapinas præ ceteris sequuti sunt, in luporum, accipitum, milvorum genera par est pertransire, similiter & in ceteris; abeunt enim & in genera qualibet, quibus in vita mores similes contraxerunt. Hinc porculum, qui hìc exhibetur, eorum symbolum dixerim, qui ventri dediti, atque obscœnis flagitiis cooperti, dum vitam degerent, impuro huic ac lutulento animali similes omnino habiti fuere. Asinus vero imperitos & rudes designat, qui virtutes, doctrinarum cognitionem, & optimas disciplinas despectui habentes, soli auro inhiant, atque insatiabili opum divitiarumque cupiditate flagrantes, suas ipsi animas in bestias induunt. Mercurii autem simulacrum hìc ideo additum conspicimus, quoniam illius munus erat, animas ad Lethen fluvium deducere; quæ, postquam mille exactis annis crimina sua expiassent, ibi tandem oblivionis aquam hauriebant; ita ut prioris vitæ prorsus oblitæ, in corpora redire cuperent; ut Vergilius, Platonem secutus, innuit *:

* Lib. 6. Æneid. vers. 743.

Has omnes, ubi mille rotam volvère per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno;
Scilicet immemores supera ut convexa revisant
Rursus, & incipiant in corpora velle reverti.

Idem insuper Plato in Dialogo περὶ Καλȣ̃, sive de *Pulchro* *, longe diuturnius tempus veterum malorum pœnis expendendis assignat, decem nempe millium annorum spatium. Quin alibi docet, insanabiles impiorum ac tyrannorum animas, quum expiari nequeant, ad Tartara illico detrudi, ubi perpetuo crucientur. Adeundus denique hac de re Dialogus X. *de Republica*, ubi Plato Heri fabulam exponit, qui in vitam rediisse fertur, ut de animarum post obitum fortuna, quoad earumdem in corpora bestiarum migrationem, testimonium perhiberet. Metempsychosis denique princeps Pythagoræ placitum seu dogma extitit, qui hominem, si vitam integram, & scelerum labe puram egisset, in novæ vitæ auspiciis in humanum corpus denuo demigrare docebat; sin autem vitiorum sordibus se inquinasset, ejus anima in efferas bestias sese induere putabat, veluti ursos, porcos, lupos, aliaque monstra deformia. Eadem ratione hac in tabula jumentorum alterum Lethæi fluminis aquam bibere conspicimus, quibus qui utuntur, præteritorum omnium oblivio eis subrepit: alterum verò ex amne prodiens ad Mercurium pergere, ut sibi, demta bruti, vitam & speciem hominis reddat. Atque in latere dextero hæc habentur.

* *Qui inscribitur Phædr. Edit. Francof. an. 1602. p. m. 1223. C.*

TABULA·XV·

TABULA XV.

Explicatis iis, quæ dextero in Latere habentur, nunc quædam de imaginibus sinistro in Latere existentibus dicuntur; in quo sane prima Fabula desideratur; altera vero pictura, quæ hic exhibetur, Tigridum venationem ob oculos ponit.

Reliquum nunc est, ut de superiori pariter fabularum ordine, sinistro in latere existentium, nonnulla dicantur; in quo sane, quum prima fabula desideretur, ad imaginem secundam pergamus, quæ Tigridum venationem ob oculos ponit. Primùm itaque bini conspiciuntur venatores, scutis longis protecti: quorum alter [*n.* 1.] catulum ex spelunca raptum alii venatori, equo insidenti, [*n.* 2.] porrigit, qui eum excepturus manum extendit. Interea rapti fœtus mater cum impetu advolat, [*n.* 3.] omnemque rabiem in equum, de industria furori ejus expositum, evomit, ipsumque dilaniat. Duo insuper conspiciuntur equites, [*n.* 4.] qui duas ferocissimas tigrides, eos insequentes, eludere student cursu ad mare directo; ubi in navicula ad litus appulsa, addito ponticulo, (*n.* 5.) duo nautæ (*n.* 6.) eos excepturi manus extendunt.

Venatorum mos est, ut tigrides, ipsos insequentes velocissimo cursu, remorentur, eis catulos raptos projicere, singulos tamen identidem, ut sese in navem recipiendi spatium nanciscantur. Qua de re hæc apud Plinium *: *Tigrin Hyrcani, & Indi ferunt, animal velocitatis tremendæ, & maxime cognitæ, dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur, equo quammaxime pernici, atque in recentem subinde transfertur. Ast ubi va-*

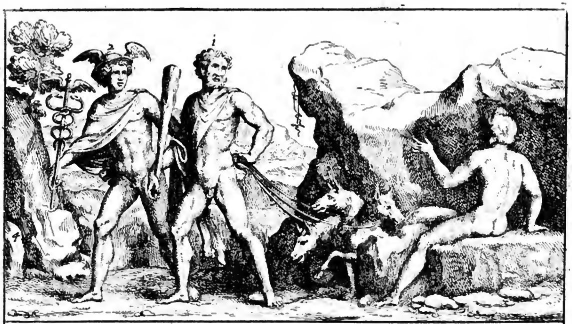
* *Natur. histor. Lib. 8. cap. 18. sect. 25.*

vacuum cubile reperit fœta, [*maribus enim cura non est sobolis*] *fertur præceps, odore vestigans. Raptor, appropinquante fremitu, abjicit unum ex catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterumque consequitur; ac subinde, donec in navem regresso, irrita feritas sævit in litore*. Eamdem venationem Pierius Valerianus describens, ait: *Donec venator, conscensa navi, vix duobus, & nonnunquam uno tantum catulo ablato, aufugiat, equo relicto, in quem illa, posteaquam frustra toto litore frendens desævit, omnem convertit ultionis sævitiam, totumque discerpit*. Quod quidem satis clare hac in Tabula expressum patet, in qua tigris ira incensa equum adoritur, de industria a venatoribus relictum, ut, ipsis fugientibus, mora feræ injiceretur. Mare autem, quod hìc depictum cernitur, forte Caspium dixerim, ab Oriente alluens Hyrcaniam, quæ regio tigribus frequens est. Hinc Poetæ sæpe tigres *hyrcanas*, & *caspias* vocant; quamvis Hyrcania, quà a Meridie Armeniæ confinis est, hujusmodi feris æque abundet. Quæ vero sit caussa, cur hìc tigridum venatio depicta appareat, deinceps exponemus, in alia scilicet Tabula, quæ tigridum itidem venationem exhibet; sed in qua hujusmodi feræ objectis speculis deluduntur *.

* *Tab. XXVIII.*

Dom. Misirotti sculp.

TA-

TABULA·XVI·

TABULA XVI.

Tertio in ſpatio ſeſe offert conſpicienda Herculis fabula, qui [*n.* 1.] duce Mercurio [*n.* 2.] ab inferis redux Cerberum, [*n.* 3.] tribus catenis vinctum, ad ſuperas auras trahit; qua de re hæc apud Senecam habentur in Tragœdia, quæ *Agamemnon* inſcribitur *:

Post Tigridum venationem conſpicitur Fabula Herculis, qui duce Mercurio Cerberum ad ſuperas auras trahit.

* *Chorus Act. 4. in fin.*

Tractus ad cœlum Canis Inferorum
Triplici catena, tacuit; nec ullo
Latravit ore, lucis ignotæ
Metuens colorem.

Tænari ſpelunca, qua ad Umbrarum regnum aditus patet, atque hic expreſſa, [*n.* 4.] ab eodem Poeta ſic deſcribitur *:

* *In Herc. fur. act. 3. Verſ. 73.*

Heic ora ſolvit Ditis inviſi domus,
Hiatque rupes alta, & immenſo ſpecu
Ingens vorago faucibus vaſtis patet,
Latumque pandit omnibus populis iter.

Quod ad Mercurium attinet, qui præit, atque Herculem deducit, ad rem eſt, quod idem Hercules apud Euripidem, in ſæpius laudata *Alceſtidis* Tragœdia, ait, Plutonem alloquens:

Hunc quidem ego ſubduxi, & traxi ex Inferis,
Mercurius autem me ducebat, atque cæſia Minerva.

TA-

TABULA XVII.

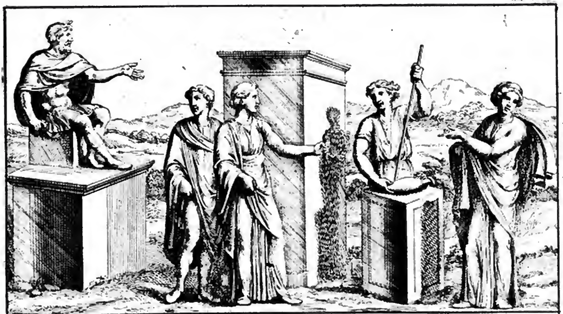
TABULA XVII.

Ordine quarta est Tabula Europæ, quæ a Jove in taurum converso rapitur.

PRoxime allatam Herculis fabulam, videre est depictam Europam, a Jove in taurum converso raptam. Quam sane fabulam non solum Theocritus, sed etiam Ovidius, Lucianus, & Achilles Tatius narrant; eaque hic in sepulcro expressa esse videtur propter Minoem & Radamanthum, Inferorum judices, quos ex Jovis & Europæ concubitu natos esse, fabulantur, de qua hæc laudatus Ovidius*:

Præbuit ut Taurus Tyriæ sua terga Puellæ
Juppiter, & falsà cornua fronte tulit:
Illa jubam dextra, læva retinebat amictus,
Et timor ipse novi causa decoris erat.
Aura sinus implet, flavos movet aura capillos,
Sidoni sic fueras adspicienda Jovi.

* *Fast. lib. 5. Vers. 605.*

TABULA·XVIII·

TABULA XVIII.

QUOD ad pictam postremo in spatio Tabulam attinet, in ea laureatum Imperatorem, in suggestu sedentem, læva manu extensa, conspicimus; quemdam pariter Adolescentulum, qui super ara ollam detinet. Dextrorsum autem Mulier quædam coronam porrigit; Aliaque exadverso, cui caput fasciola circumligatur, aversa facie, læva manu nescio quid indicat. Quid sibi velit Imperator, me latet; reliquæ tamen figuræ morem Veterum, Deos Manes venerandi, significare videntur. Solebant enim illi *præfari & adorare Manes*, quum, cineribus in olla conditis, mortuis bene precarentur hisce verbis: *Vale, vale, vale*; vel, *Salve & vale*. Hinc vetusta sepulcrorum monumenta tribus hisce literis inscripta esse animadvertimus D. M. S. nempe *Diis Manibus Sacrum*. Quæ sane Veterum consuetudo jampridem omnibus patet; quam etiam Mulier, sive Præfica, manu aliquid indicans, adumbrare videtur, quum præsertim monumentum, in quo condebatur urna, a tergo con-

Postremo in spatio depictum cernitur Deorum Manium sacrificium.

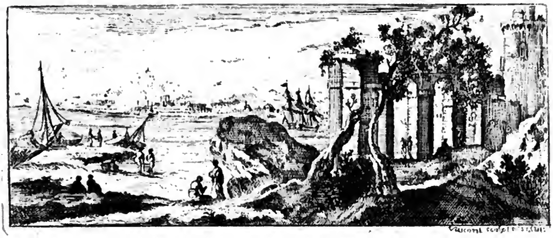
 spi-

ſpiciatur. De coronarum uſu, aliiſque ſepulcralibus ornamentis deinceps verba faciemus *. Sunt etiam, qui ſacrificium hujuſmodi ad Virginem aliquam, Chriſtianæ legis aſſeclam, putent referendum, quæ ſub aliquo Ethnicorum Imperatore cruciatus ac mortem paſſa fuerit. Sed quam recte, videant alii.

In fin. Tab. 35. §. Verum.

TAB. IV. Paucis exponuntur ornamenta, & picturæ in monumenti capite, ac ſupra Ovidii Loculum exiſtentes.

Expoſitis lateralium parietum imaginibus, reliquum eſt, ut Monumenti caput, ſicuti illud in Tabula IV. ſuperius delineatum exhibuimus, quæque ſupra Ovidii Loculum, atque utrinque depicta cernuntur, impenſius conſideremus. In hujus itaque Loculi peripheria duo Victoriæ ſimulacra efficta conſpiciuntur, quæ ſibi mutuò coronas ex floribus conſertas porrigunt. (*n.* 2.) Utrinque verò bini depicti ſunt Genii cœrulea chlamyde amicti, & florum calathos tenentes, rubra in area inter corinthias paraſtaticas columnas, (*n.* 3.) æque ac in aliorum Loculorum ordine ſuperius adnotavimus. Supra hujuſmodi columnas pulcherrima gypſea ornamenta viſuntur, quæ ſane ornamenta, excavata in topho, dimidia luna, non tamen proxime, excipit; (*n.* 4.) in cujus medio nonnulla florum ſerta rubri ac cœrulei coloris ex filo dependent, quibus intermixtæ ſunt roſæ. Infra eamdem lunam, in laterculo, viridi coloris encarpa in area violacea cernuntur, quibus intermedius conſpicitur Nummus (*n.* 5.) cum capite laureato, quem Ovidii imaginem exhibere, haud a fide abhorret; quoniam autem color jam evanuerat, imaginem hanc integram & perfectam lectorum oculis ſubjicere nequivimus. In lateribus dextera & ſiniſtra, quadrato in laterculo, binæ cum ſuis ornamentis depictæ ſunt fabulæ, quarum Una Pegaſum cum tribus Nymphis, quæ illum detergunt, exhibet: (*n.* 6.) Altera vero OEdipum, qui Sphingi reſpondet. (*n.* 7.) De quibus modo acturi ſumus.

TA-

TABULA·XIX·

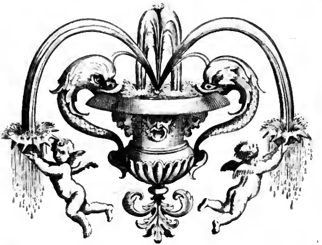
TABULA XIX.

FAbulæ ferunt, Sphingem monſtrum fuiſſe, quod in agro Thebano, ſcopulo viæ imminenti inſidens, & ſermone humano præditum, viatoribus obſcuriſſima ænigmata proponere conſueſſet; ea lege atque omine, ut, qui ea interpretari & diſſolvere non poſſent, a Sphinge dilacerarentur; & viciſſim, ſiquis ea enodaſſet, ipſa Sphinx morti daretur. OEdipus igitur illac iter faciens, ſoluto ænigmate, Sphingem vicit. Ænigma vero fuit hoc: *Quodnam animal mane quadrupes, meridie bipes, veſperi tripes eſſet*. Cujus ænigmatis nodum OEdipus ita diſſolvit, ut animal iſtud hominem eſſe diceret, qui in infantia ſua tenerum & imbecillum corpus regere quum non valeat, manibus pedibuſque repens veriùs quam incedens, *quadrupes* eſt. Dein-

Binæ, quæ ſequuntur, Tabulæ in lateribus, in eodem monumenti capite depictæ apparent; atque hæc quidem exhibet OEdipum Sphingi reſpondentem.

Deinde robuſtior factus, ut qui nullo alio quam pedum adminiculo nititur, *bipes*; Donec tandem confectus annis, & desertus viribus, baculo innixus, *tripes* evadit cupularius ſenex. Quam ſolutionem illa tam ægre tulit, ut ſe ſtatim de ſaxo præcipitarit. Hinc ſumſit originem adagium in Terentiana Andria*, *Davus ſum, non OEdipus*, quum illud vellet ſignificare, hominem ſeſe rudem eſſe, & ad intelligenda obſcuriora ænigmata minime idoneum. Fabulæ hujus ſenſus ſatis apte exprimit vitæ humanæ conditionem, quæ quum multis ſit obnoxia imbecillitatibus, multiſque ſubinde jactetur incommodis, quietem tandem in ſepulcro invenit. Præterea hic Sphingem ſaxo inſidentem conſpicimus, cui ſunt alæ inſtar aquilæ, pedes leonis, vultus & pectus virginis. Brachium & manum OEdipum verſus extendit; qui in via, poſtquam ex equo deſiluit, Monſtrum intuetur, ſeſeque ad audiendum & ſolvendum ænigma parat. Læva manu haſtam detinet; dextera vero ad os admota, quod reſponſum reddat, meditatur. Nudum ejus corpus pallio violaceo amictum eſt, quo habitu Heroes effingi ſolent. Equum ejus, a tergo ſtantem, armatus Satelles regit & ſiſtit.

* *Act.* 1. *ſc.* 2. *Verſ.* 20.

Dom. Miſerotti ſculp.

TA-

TABULA XX.

T A B U L A XX.

DExtero in latere Pegasus, celsa cervice eminens, exhibetur, quem tres Nymphæ aquis tergunt & mundant. Harum una cernua illius pedes abluit: altera vero urnam tenens eidem blande palpatur, atque illum rore aspergere videtur: sicuti & tertia, quæ a tergo consistens itidem tenet urnam, vel vas aquarium; omnesque sunt frondibus palustribus redimitæ, ac superne denudatæ. Hujusmodi autem imago vel Auroræ equum, quoniam collum rosis præcinctum habet, vel Pegasi ortum juxta paludem Tritoniam indicare posset. Verum ego rationibus, quas supra * adduximus, impellor, ut hic Nymphas Elysias, ac translationem Heroum in loca illa beata denotari, existimem. Finxerunt autem Poetæ, Solis equos nutriri ab Horis, qua de re nobis quædam dicenda supersunt in fine, ubi Pegasum Solem significare contendimus. In hac insuper, atque XI. Tabula tres depictas Nymphas videmus, quæ in la-

Altera depicta Tabula in latere dextro in eodem monumenti capite, in quo sane Pegasus Aurora, quem tres Nymphæ aquis tergunt, Solis symbolum.

* *Tab. IX. & XI.*

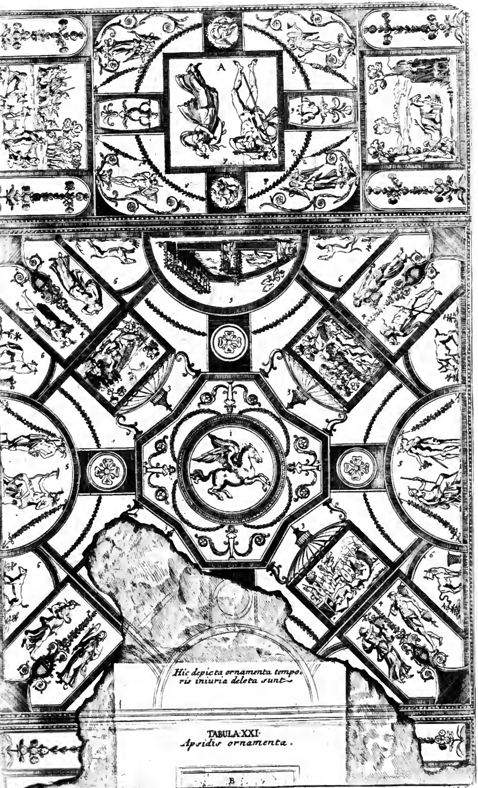
pidibus habitu & forma Gratiarum exhibentur, frondibus paluſtribus redimitæ, & urnas manibus tenentes. Gratiæ quidem & Nymphæ, uti ſæpe aliàs, ita etiam in Veneris choro a Poetis junguntur.

Explicata Monumenti inferiore parte cum fabulis ejus atque ornamentis, reliquum eſt, ut ob oculos omnium ponamus fornicis ſive ſuperioris apſidis varias itidem Fabulas variaque ornementa, quæ, æque ac priora, ad rem funeream pertinent.

Dom. Miſroti ſculp.

TA.

TABULA XXI.
Apsidis ornamenta.

TABULA XXI.

Ornamenta & picturæ testudinis in monumento, describuntur accuratius.

Testudinis longitudo in amplam atque laxam quadrationem, quæ medium ſpatium exornat, ac in duo capita diſcreta eſt, quæ ſupra coronidem ſeſe incurvant; ut non obſcure hæc Tabula, ejuſque coronides, præſeferunt, quæ utrinque conſpiciuntur. In altero capite, quod *A* litera indicat, pictura integra ac minime læſa reperta fuit; in altero verò, quod januæ imminet, & litera *B.* deſignat, temporis injurià corrupta eſt; ex eo enim picturæ unà cum parte tectorii quadraturæ majoris, quæ in medio eſt, deciderant; idque ea de cauſſa, quod humoris & aeris injuriæ magis fuerat obnoxia. Notatur in hac Tabula, adſcripto titulo, locus ille, quem longi ævi inclementia ornamentis ſuis expoliavit.

Jam verò quadrata in Tabula, quæ media eſt, atque in ipſo teſtudinis centro, depictus eſt Pegaſus alatus intra circulum ſive orbem, quem ornamenta gypſea in modum coronæ præcingunt. (*n.* 1.) In hujus autem circuli ambitu quatuor encarpi in hemicyclum curvati conſpiciuntur, quibus interſitæ ſunt figuræ exiguæ, Deum Terminum exhibentes; a quibus binæ roſæ, incurvæ, & leviter a ſummo inflexæ, in diverſum exeunt. Hic inſuper circulus intra octangulum concluditur: [*n.* 2.] Cui a quatuor lateribus contigua ſunt quatuor quadrata, diverſorum animalium venationes exhibentia. [*n.* 3.] Venationes excipiunt quatuor alia ſpatia quadrata, paulo longiora; quorum tamen anguli extremi ab angulis quadrati majoris in quatuor lateribus franguntur ac terminantur. In hiſce autem ſingulis ſpatiis duæ depictæ ſunt figuræ, tres circiter palmos & dimidium altæ (exacta ad morem noſtri temporis menſura) a quibus quatuor anni tempora expreſſa videre eſt. [*n.* 4.] Præterea in intervallis, quæ ſpatiis hiſce interjecta ſunt, quatuor lunæ dimidiatæ, ſive hemicycli, ſinguli tamen in ſingulis teſtudinis lateralibus ſpectantur. (*n.* 5.) Hemicycli laterales ſinguli duas complectuntur figuras. Ex iis autem, qui in cameræ capitibus exſtant, unus decidit, alter vero ſuperſtes adhuc hortum ſeptum cum duobus cervis, quos canes inſequuntur, exhibet. In ſpatiis denique, quæ inter hujuſmodi hemicycla media ſunt, nonnulla depicta animalia conſpicimus, veluti boves, capras, & canes, [*n.* 6.] quæ ad anni tempora ſpectare videntur.

Atque hæc de teſtudinis ornamentis generatim atque univerſe a nobis dicta ſunt; modo verò ſingillatim de omnibus verba faciemus.

TABULA XXII

TABULA XXII.

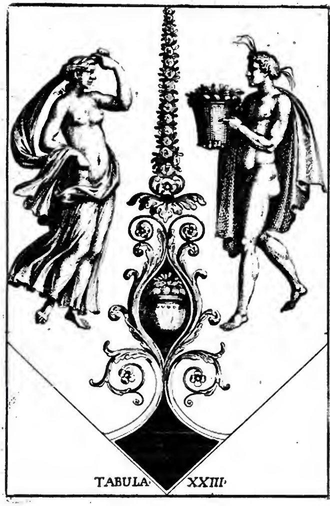
DE Apſidis ornamentis dicturi, a quatuor anni tempori-bus initium faciemus; quibus omnibus Ver præcedit longe, quod a latere dextero exhibetur, atque ingre-dientibus, & cameram ſuſpicientibus e regione op-poſitum eſt. Conſpicitur nimirum Nympha in numerum cum juvene Paſtore ludens; quæ manuum altera calathum florum, ex juncis textum, præfert: altera vero florem ex caule decerptum retinens. Nudus cum ea ſaltat paſtor, capram collo geſtans, cujus pedes altera manu ſtringit: altera vero pedum, ſive aduncum baculum paſtoralem, cujus uſus eſt in pedibus caprarum & aliorum pecorum retinendis.

Eadem ornamenta ſingillatim ob oculos ponuntur. Ac primo quatuor anni tempora dedicata apparent, de quibus dicturi, omnium primum Ver hic exhibemus.

Ad hanc rem ſcribit Plinius, capras concipere menſe Novembri, & parere menſe Martio, Vere ineunte: *Concipiunt*, inquit ille, *Novembri menſe, ut Martio pareant, turgeſcentibus virgultis*. Tunc nimirum, quum revireſcunt horti & campi, capellæ lacte replentur, & fœtus enituntur. Hinc eſt, quod in ſepulcralibus, aliiſque marmoribus, quibus eædem anni Horæ inciſæ apparent, ad pedes Veris conſpicitur capra, vel caprimulgus, qui ejus ubera premit. Hujus denique Nymphæ ſtola, ſive tunica ſine manicis, eſt oblonga & talaris, violacei coloris, quam fibula pectori ſubnectit; amiculum verò, quod ab humeris demiſſum in ſinu complicatur, flavi coloris eſt. Quibus ſane figuris interjecta ſurgit Pyramis, roſis extructa; ſurgit autem ex quodam vaſculo, foliis & floribus ornato: idemque ornamenti genus in tribus etiam, quæ ſequuntur, Tabulis occurrit.

TA-

TABULA XXIII.

Proxime Æſtas conſpicitur, de qua hac Tabula verba facimus.

PRoximo in angulo Æſtatem expreſſam conſpicimus; quæ veluti formoſa ac venuſta Nympha itidem cum Paſtore ſaltat. Superne autem denudata, inferiori corporis parte flava tunica operta eſt, quæ fere ad plantas uſque deſcendit. Hujus Nymphæ actio perjucunda viſu eſt, quæ pectore ac ſinu denudato, & manuum altera ſuper caput elata, amiculi violacei, vel recinii limbum retinet, quod a vento leniter aſpirante ſinuatum, in alterum brachium rejicitur. Paſtori autem caput ſerto ſpiceo redimitum eſt, & dum ſaltat, Nymphæ poma æſtiva in caniſtro offert. Nudus eſt, niſi quod a tergo ejus pallium coloris flavi dependet.

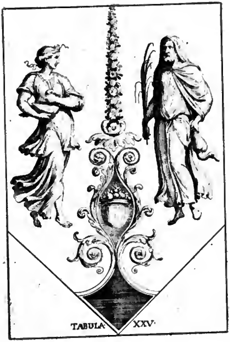
TA-

TABULA XXIV.

E regione Veris Autumnus exhibetur, de quo hac Tabula.

IN altero Cameræ capite, e regione Veris, exhibetur Autumnus; Paſtor nempe choreas ducens cum Nympha, quæ corbulam læva manu ſuſtinet, dextera vero uvarum racemos in illam immittit: alterum humerum, brachium, & crus nuda gerit: reliquam vero corporis partem ſtola rubra velat. Paſtor, qui cum ea ſaltat, duos geſtat cophinos, racemis refertos, alterum ex baculo ſupra humerum, alterum vero ex manu ſuſpenſum.

TABULA XXV

TABULA XXV.

QUatuor Horarum noviſſima eſt Hyems, e regione Æſtatis depicta; quam repræſentat Senex cano capite, & gravis annis, qui in ſaltando pedes vix diducere & movere videtur. Amictus eſt laxa toga, coloris violacei obſcurioris, quæ in ſinum multis criſpulis ſubtracta ſuccingitur, quæque ad talos uſque fluit effuſa; calceiſque indutus eſt, ligula conſtrictis. Eſt illi inſuper cœruleum amiculum, quod fibula collo innectit; idque non ſolum brachium ejus, ſed etiam caput fronte tenus obnubit, atque adverſus frigoris ſævitiam tutatur. Ex læva manu anatem, avem aquaticam, ſuſpenſam gerit; dextera vero cannam paluſtrem præfert. Utrumque Hyemis ſymbolum eſt. Seni exadverſum Nympha cannis redimita ſaltat, & ambabus manibus aliam anatem complectitur, & ſinu fovet. Quæ ſane Nympha duplici veſte induta eſt: quarum ſuperior violacea eſt & brevior, quippe ad medium tantùm femur pertingens: inferior verò flavum colorem referens ad pedes uſque deſcendit.

E regione Æſtatis Hyems depicta erat, quam hæc Tabula exhibet.

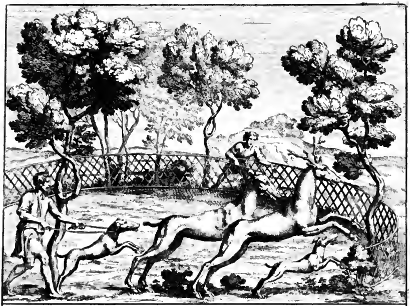
Verùm ad haſce quatuor Horarum anni Imagines illuſtrandas, veteris Latini Poetæ epigramma huc adſcribere abs re minime erit.

Carpit blanda ſuis Ver *almum dona roſetis*:
Torrida collectis exultat frugibus Æſtas:
Indicat Autumnum *redimitus palmite vertex*:
Frigore pallet Hyems, *deſignans alite tempus*.

Ex quo ſane, alitem, quæ poſtremo in verſu dicitur deſignare Hyemem, non aliam eſſe, quam anatem, avem aquaticam, intelligimus. Profecto in arcis ſepulcralibus, in quibus quatuor anni Horæ, adoleſcentum vel puerorum ſpecie effictæ ſunt, poſtremo quidem loco Hyems conſpicitur, habitu Phrygio induta, ocreis ad dimidium uſque crus productis munita, & pileo replicato tecta. Qui ſane adoleſcens Ganymedem exhibet, quem quidam Aquarium eſſe volunt, ut Hyginus*, & Cajus Cæſius Baſſus* teſtantur; quorum poſtremus hæc ait: *Porro Aquarius nomen accepiſſe dicitur, quod ejus exortu imbres plurimi fiant. Quidam volunt Ganymedem eum eſſe, Troili & Calliores filium, qui, quum in Ida monte verſaretur, ob eximiam pulchritudinem a Jove adamatus, & per Aquilam raptus, inter aſtra eſt collocatus: Dehinc Aquarius dictus eſt, quod undas funderet*. Eaque eſt ratio, cur aves aquatiles adſcribantur Hyemi, quemadmodum ex hujuſmodi imagine minime obſcure patet.

* *In Aſtronom. Poet.*
* *In Phænom. German. Cæſar.*

TA-

TABULA·XXVI·

TABULA XXVI.

Quatuor Anni tempora quatuor depictæ venationes excipiebant, ac Ver sane Cervorum venationem adiunctam habebat, quam hic exhibemus.

SUpra quatuor anni Tempora, quatuor pariter Venationes depictæ apparent; quarum singulæ singulis hisce annuis Horis accommodatæ sunt. Ver sane cervorum venationem adjunctam habet, quam modo exhibemus; in ea autem duo cervi conspiciuntur, mas alter, ramosis cornibus insignis: alter fœmina, cornibus carens. Præterea duo Venatores depicti sunt; quorum unus lorum laxat cani: alter, juxta sepem consistens, venabulum protendit.

TA-

TABULA·XXVII·

TABULA XXVII.

Æſtati adjuncta erat venatio Leonum, de qua hac in Tabula.

LEonum venatio, quæ hac in Tabula ſeſe offert conſpicienda, Æſtati addita eſt. Nimirum Venator ſupinus humi jacens, oblongo ſcuto ſeſe obtegit, atque adverſus Leonis violentiam ſe tutatur, qui eum pedibus comprimit, ungulaſque ad eum dilacerandum veluti diſtringit. Hoc interim ſubterfugit alius, clypeo poſt tergum objecto, ſui tutandi gratia. Alii verò ab alio latere in genu ſe ſubmittentes, teſtudinis more, conſertis ſcutis, Leonem magno impetu in eos irruentem excipiunt.

TABULA·XXVIII·

TABULA XXVIII.

Tigridum venatio, quam hæc Tabula prefert, Autumno appicta fuit.

AUtumno elegantiſſimam Tigridum venationem appictam cernimus hac in Tabula expreſſam; in qua ſane Tigres ſpeculis deluſæ apparent, quibus venatores utebantur, ut ſæviſſimas hujuſmodi feras, quum ipſos rapido curſu inſequerentur ad raptos catulos recuperandos, retardarent. Relictis enim in via uno pluribuſve ſpeculis, Tigres vana imagine deceptæ curſum inhibent; ſpatiumque dant venatoribus, qui velociſſimis equis feruntur, ut ſeſe ad litus ſive in navem recipiant; quod egregie confirmat Claudianus, furorem Cereris, raptam Proſerpinam quærentis, cum Tigride comparans *:

Arduus Hyrcana quatitur ſic matre Niphates,
Cujus Achæmenio Regi ludibria natos
Avexit tremebundus eques; fremit illa marito
Mobilior Zephyro, totamque virentibus iram
Diſpergit maculis, jam jamque hauſura profundo
Ore virum, vitreæ tardatur imagine formæ.

* *Lib. 3. de Rapt. Proſerp. ver. 263.*

Tigridem autem hìc videre eſt, quam falſa ſui imago ex ſpeculo reddita deludit ac remoratur. Speculum quadratæ baſi applicatum cernitur, qua ſuper baſe ſtans Venator ſcuto tectus, & genu nixus, ad Tigridem feriendam haſtam vibrat; quem propter tres alii Venatores adſunt, arcte invicem juncti, genua itidem flectentes, haſtiſque & ſcutis armati. Alii ſex ab altero latere ſtantes, clypeis condenſatis & invicem junctis, veluti teſtudine facta, ſe tegunt; quorum tamen unus Tigridem humi procumbentem haſta ferit. Hac autem in Tabula Tigres incitato curſu, ut raptos catulos recuperent, minime feruntur, utì ſuperiùs vidimus *; ſed potius Venatores, ut illarum pellibus potiantur, eas hoc ſpeculorum ludibrio deceptas vel capere vel occidere velle videntur.

* *Tab. XV.*

TA-

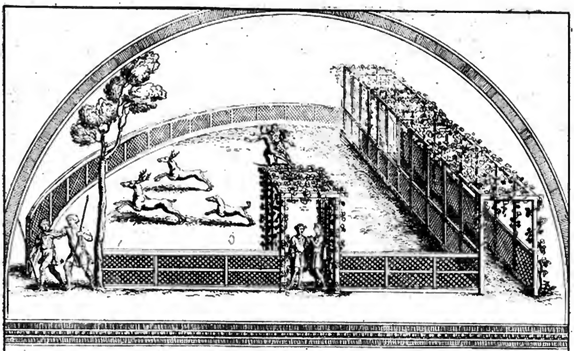
TABULA XXIX.

T A B U L A XXIX.

Quum nullum venationis ad Hyemem pertinentis vestigium superesset, Apri venatio suffecta est.

VEnationis ad Hyemem pertinentis nullum amplius supererat vestigium, quoniam pictura unà cum tectorio deciderat; sed quum in vetustis marmoribus huic anni Tempori Aper adtribuatur, eorumdem Aprorum venationem in deficientis locum suffecimus, quam ad pulcherrimæ picturæ antiquæ exemplar hìc expressam omnium oculis subjicimus; Quæ sane pictura ad Montis Cœlii radices, qua Amphitheatrum Flavium spectatur, in hortis Sertoriorum anno MDCLXXIII. inventa est; præter hanc aliæ quoque repertæ fuerunt picturæ & imagines antiquæ, quæ coloribus suis vestitæ, unà cum istac, quam attulimus, in supralaudato Cardinalis Camilli Maximi libro exhibentur.

TA-

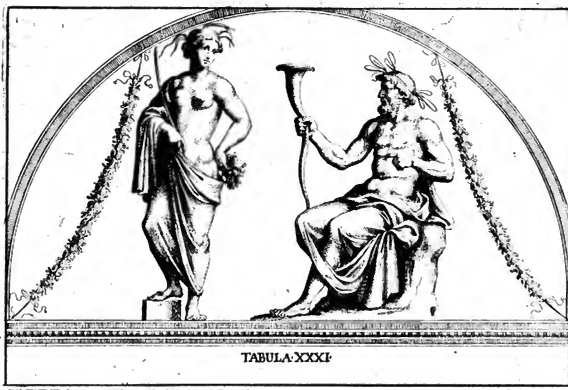
TABULA·XXX·

TABULA XXX.

INter quatuor parallelogramma, quibus anni Tempora depicta continentur, quatuor ſeſe offerunt hemicycli, in quorum altero, qui in Cameræ fronte expreſſus apparet, ſepimentum quoddam ex cannis contextum cernitur; duo præterea adſunt xyſta, vitium ordinibus diſtincta, atque ad ſubdiales ambulationes conſtructa. Intus duo cervi, quaſi vivario incluſi, canem ac duos Venatores, qui eos perſequuntur, levi curſu eludunt. Alii duo cum haſtis ſepta egrediuntur: ac duo ipſo in ingreſſu conſiſtunt.

Inter quatuor anni tempora quatuor conſpiciebantur hemicycli, in quorum altero Cervorum venatio intra locum ſeptum exhibebatur.

Altero in ſemicirculo, qui e regione Monumenti januæ imminet, nulla ſupererat pictura, quippe quæ vetuſtate temporis deciderat, ut ante indicatum, ac Tabula XXI. expreſſum apparet.

TABULA·XXXI·

TABULA XXXI.

Alter sinistri lateris semicirculus figuras ad Veris tempus pertinentes præ se ferebat.

TErtio in hemicyclo, præcedenti opposito a latere sinistro, Vir quidam assidet superne denudatus coronatusque frondibus, & manu dextera poculum corneum præferens; Nympham lævo indice demonstrat, quæ ei seminuda adstat. Illa sane manuum alteram rosis & frondibus plenam lateri admovet: altera verò calamum detinet, cannis palustribus capillos cingentibus. Utrinque insuper conspiciuntur encarpi, sive florum & frondium implexus. Hujusmodi autem Imago ad Veris tempus referenda est.

TA-

TABULA· XXXII·

TABULA XXXII.

IN hemicyclo, a latere dextero depicto, stantem Adolescentulum videre est prope nudum, nisi quod palliolum est illi ab humeris destrictum; dextera autem pastorale pedum detinet: altera verò uvarum racemum gestat. Et exadversum fœmina assidet sive Baccha, hastæ seu thyrso innixa, pendentibus utrinque intra loculum, ornatùs gratia, encarpis; ut proxima in Tabula innuimus. Hæc autem ad Autumnum pertinere dixerim.

In postremo a latere dextero hemicyclo (ex quatuor enim alterum edax tempus absumserat) figuras ad Autumnum pertinentes videre erat.

Hujusmodi præterea Imagines in hisce semicirculis, similesque aliæ, encarpis ornatæ, procul dubio anni Temporibus respondent; iisque idem subest sensus, quem mox proferemus, ut ostendamus, quidnam sibi Veteres voluerint, qui hujusmodi anni Tempora monumentis appingerent. Sane in sarcophagis, utì & in aliis lapidibus ac nummis, quatuor anni Temporum signa expressa sæpe reperiuntur, idque ad temporum felicitatem ac prosperitatem indicandam; hinc in aversis numismatum partibus sæpe hæc legitur epigraphe: TEMPORUM. FELICITAS. * FELICIA. TEMPORA. Hæc profectò quatuor anni tempora quatuor Pueris exhibentur, quibus eadem sunt addita symbola, quæ hìc videmus expressa. Quamvis autem in Nummis quatuor

Explicatur, quidnam caussa fuerit veteribus, cur anni Tempora monumentis appingerent.

* *Apud Vaill. in Numismat. Hadriani, Commodi, aliisque.*

horum

horum Temporum imagines Imperii felicitatem deſignent, qua Romani ſub optimis Imperatoribus perfruebantur; in ſepulcris tamen effictæ, beatæ vitæ ſymbolum erant, quam Animæ puræ, nulliſque pollutæ ſordibus, in Campis Elyſiis agebant, donec fatali temporum orbe circumacto in vitam denique redirent; ut deinceps innuemus, quum de Pegaſo, tamquam ſymbolo Solis, qui temporum motùs auctor eſt, agemus. Quibus omnibus accedit, quod Horæ, quæ portarum cœli cuſtodes erant, a quatuor anni Temporibus nullo pacto diſſimiles fuere, quin eas aliquando ex inferis animas reduxiſſe accepimus; quemadmodum de Adonide Theocritus commentus eſt, quem Horæ, ex Orco revocatum, ad Venerem reduxerunt; hæc enim cecinit *:

* Ειδυλ. ιε. verſ. 100.

Οἷόν τοι τὸν Ἄδωνιν ἀπ᾽ ἀενάω Ἀχέροντος
Μηνὶ δυωδεκάτῳ μαλακαίποδες ἄγαγον Ὧραι.
Qualem tibi Adonidem e perenni Acheronte
Menſe duodecimo reduxerunt mollipedes Horæ.

Quæ cauſſa eſt, quare inter ſepulcrales imagines Horæ pariter conſpiciantur.

Apſidis deſcriptio abſolvitur, ac præcipue de partitionibus in capite Cameræ depictis.

Verùm ut Apſidem abſolvamus, ad partitiones in capite Cameræ depictas nobis redeundum eſt, quos Tabula XXI. exhibet. (A) Caput itaque illud in tres quadraturas diviſum conſpicitur; quarum altera, & major quidem, media eſt, duabus aliis utrinque diſpoſitis, interductis etiam lineis, quæ illas variis coloribus diſtinguunt. Majore autem in quadrato aliud minus ineſt, in quo duo Bacchantes & ſaltantes depicti apparent. [*n.* 7.] Illud inſuper circulus, ſive ſertum laureum ambit, (*n.* 8.) quod quatuor interpoſitæ teſſeræ dirimunt: (*n.* 9.) Duæ quidem teſſeræ, quarum una ſuperiorem, altera inferiorem circuli partem obtinent, orbiculum quoddam complectuntur, in quo duæ inſunt aquilæ, quæ coronas laureas unguibus detinent: In duabus verò teſſeris utroque ab latere duo vaſa conſpiciuntur, quorum pedes encarpis utrinque ornantur. In quatuor præterea ſpatiis, quæ inter circulum & quadratum majus interjacent, duo Victoriæ ſimulacra, duoſque Genios, alternis diſpoſitos, atque encarpis circumdatos, videre eſt. Victoriæ quidem ſimulacra aligera, altera manu palmæ ramum, altera coronam de more præferunt. Genii itidem alati at nudi, dextera calathum, ſiniſtra verò cornucopiæ ſuſtinent. In duobus denique utroque ab latere quadratis depictæ cernuntur fabulæ, ſcapis roſarum utrinque aſſurgentibus, in quorum altero judicium Paridis exhibetur: in altero equus, qui vado flumen tranſit: De quibus modo acturi.

TABULA·XXXIII·

TABULA XXXIII.

MEdio igitur in Quadrato, ut innuimus, duo Bacchantes depicti ſunt, qui quatuor anni Temporum ſaltatiunculam imitantur. Nudus quidam Juvenis altera manu thyrſum, ſive ferulam gerit: altera verò ſupra caput elatam geſtat patinam carne plenam, vel aliud neſcio quid; oculis enim ſatis diſcerni nequit, coloribus vetuſtate temporis deletis & conſumptis. Nympha, qua cum ipſe ludit in numerum, brachio tympanum detinet, idque altera manu pulſans, cum Juvene bacchante ſaltat. Veſte induta eſt oblonga, & ad talos uſque demiſſa, habetque a tergo amiculum, quod ventorum flatu diſtenditur, & in ſinum curvatur.

Camera caput in tres quadraturas diviſum conſpiciebatur, quorum altero, & quidem medio, duo Bacchantes erant depicti.

TABULA·XXXIV·

TABULA XXXIV.

In altero dexteri lateris quadrato Paridis judicium exhibebatur.

HÆC Tabula, minori in Quadrato dexteri lateris existens, Paridis judicium exhibet. Paris autem, quod neminem latere puto, Priami Trojanorum regis, & Hecubæ filius fuit; cujus matri, quum illa se facem ardentem parere somniasset, conjectores responderunt, fore, ut filius, quem in utero gestabat, caussa esset Trojani excidii: Qua re cognita Priamus puerum, ubi primùm fuit natus, Archelao servo exponendum tradidit; contra Hecuba curavit, ut furtim nutriretur a pastoribus in Ida monte. Hic quum adolevisset, quumque in dirimendis controversiis esset æquissimus, maximam justitiæ famam sibi comparavit adeo, ut, orta inter Deas Junonem Palladem & Venerem disceptatione de forma ob aureum pomum a Jove cœlitus demissum, in quo scriptum erat, *Detur pulcherrimæ*, judex ab iis fuerit constitutus. Quæ quum ad eum accessissent, ipse secundum Venerem sententiam tulit, quæ pulcherrimam fœminarum sibi promiserat: neglecto regno, quod pollicebatur Juno: & contemta, quam Pallas offerebat, sapientia.

In

In primis itaque Paris hic conſpicitur inſidens ſaxo ad ripam Simoentis, vel alterius fluvii montis Idæ. Habitu indutus eſt paſtorali, *Baculumque tenens agreſte ſiniſtra* *: pileolo phrygio tegitur, paſcentibus circa eum bobus & armentis. Propter Mercurius adſtat, qui ei pomum tradit, ut illud pulcherimæ trium Dearum reddat; Paris vero ad pomum accipiendum dexteram porrigit & aperit. Non procul ab altera ripa Pallas Juno & Venus conſident, quas pictor non abſque ingenioſo artis luſu ita expreſſit, ut quæque Amorem orare videatur; ut Paridi benevolum erga ſe animum inſpiret, eumque præmiorum deſiderio incendat, quæ ipſarum ſingulæ in eum conferre valent. Omnium prima Pallas de more galeata manuum alteram ſcuto imponit, qua ſimul haſtam detinet: altera vero Amorem amplectitur, blanditiiſque adhibitis rogat, ut Paridis animum amore ſapientiæ & fortitudinis inflammet. Proxima ſedet Juno, diademate ornata, cui amiculo, ſive rica ſupra humerum pendente, caput fronte tenus obvolutum eſt: altera manu haſtam tenet: alteram apertam ad Cupidinem protendit, eumque rogare videtur, ut Paridi immenſas opes promittat, eique ingens divitiarum & potentiæ deſiderium injiciat. Tertia eſt Venus, quæ itidem diademata, aperto tamen capite, haſtam tenet; ſed pro auctoritate materna arrecto digito filio quaſi præcipit & imperat, ut Paridem ſpe potiundæ Helenæ, fœminarum formoſiſſimæ, & divina origine creatæ, illectum, ad dandum ſibi pomum tamquam pulchritudinis prœmium adducat. Hæc inter alatus Puer Palladi proximum aſtans digitulo Mercurium indicat, qui regio Paſtori in adverſa ripa pomum porrigit. Præterea omnes tres Deæ hujuſmodi haſtam puram, quæ eſt divinitatis inſigne, præferunt.

* *Ovid. Lib. 15. Met.*

Cur Paridis judicium hic expreſſum fuerit.

Quum autem Veteres ſibi perſuaſerint, magnam eſſe Veneris potentiam, eamque ipſam ad Campos Elyſios amantes deducere, ut innuit Tibullus *:

Sed me, qui facilis tenero ſum ſemper amori,
Ipſa Venus Campos ducat in Elyſios:

hæc fortaſſe cauſſa fuit, cur hic Paridis judicium expreſſum videmus; quippe ex quo illa pulchritudinis gloria illuſtrior evaſerit.

* *Lib. 1. Eleg. 3. verſ. 57.*

TA-

TABULA XXXV.

TABULA XXXV.

In tertio ſiniſtri lateris quadrato fabula obſcura & ignota conſpicitur.

IN altero Quadrato minori ſiniſtri lateris equus exhibetur, quem agreſtis homo ſecundum ripam ſequitur. Ei exadverſo haſtatum Simulacrum ad rupem erectum conſpicitur. Quod ſane ſtatuam ſepulcralem dixerim, quæ a veteribus a fronte ſepulcri ſecus viam erigi ſolebat. Obſcurum autem mihi imaginis hujus ænigma videtur; quare * *OEdipo eſt conjectore opus, qui Sphingi interpres fuit*, cui illud conjectare lubens relinquo.

* *Plaut. in Pan.*

Quædam de Pegaſo, in ipſo centro apſidis depicto, diſſeruntur.

Nunc reliquum eſt, ut de Pegaſo non nulla dicantur, quem ſupra innuimus *; quemque in ipſo centro apſidis intra circulum ſive orbem, quem ornamenta pypſea coronant, depictum conſpeximus. Quamvis autem ante in ea fuerimus ſententia, ut hujuſmodi alatus equus indicaret, Heroum animas in Cœlum efferri, non ad Tartara demitti; nihilominus nobis perſuaſum eſt, eum hoc loco Solem repræſentare, veluti quatuor anni Temporum auctorem ac moderatorem, quæ ſane ſub ipſo ad quatuor latera coloribus expreſſa apparent. Erat revera Pegaſus ipſi Soli ſacer, ut velociſſimus ejus curſus, quo circulum anni percurrit, hoc ſymbolo-

* *Tab. XXI. n. 1.*

lo indicaretur; quin ejus currus ab aligeris equis trahi fingebatur, teste Ovidio :

Sextus ubi e terra clivosum scandit Olympum
Phœbus, & alatis æthera carpit equis.

Hanc tamen sententiam egregie confirmat Gallieni numisma, in quo Pegasum videre est, adjecta epigraphe, SOLI. CONS. AUG. *Soli Conservatori Augusti.*

Quatuor anni Tempora, quæ, Sole cursum & circulum suum peragente, sibi invicem perpetuò succedunt, in arcis sepulcralibus sæpe reperiuntur expressa, specie & forma puerorum, qui eisdem, ac supra innuimus, symbolis, floribus nempe, spicis, pomis, & avibus aquatilibus ornantur. Verùm inter hujusmodi arcas sepulcrales omnium maxime conspicua est Arca in Familiæ Barbarinæ ædibus existens; quæ sane suis, quibus ornatur, figuris virtutem ac vim Solis in efficiendis regendisque anni temporibus clare designat; quin etiam animarum felicitatem, qua perfruuntur interea, dum Sol annuum circulum & signa zodiaci percurrit, aperte indicat. In ea itaque quatuor insculpti adolescentuli visuntur, quibus eadem sunt symbola atque indicia. Duo medii, Æstas quippe & Autumnus, manuum alterà quisque regit fasceam zodiaci, duodecim signis distincti, in cujus medio rotundus inest circulus, qui duarum mulierum vita functarum imagines complectitur; idque illas immortales atque perpetuas esse indicat; Sol enim perpetuo tenore cursum suum peragit, atque de alio in aliud demigrans signum, diversa efficit anni Tempora; donec tandem, plurimis annorum orbibus ab eo confectis, animas in vitam denuo redire sibi Veteres persuaserant. Hinc est, quod in Veterum monumentis & lucernis sepulcralibus Pegasi simulacrum haud raro occurrit, quo animæ immortalitas indicatur, quam etiam Solis & Lunæ effigies innuebat; quoniam & Luna, horum syderum posterior, æterna esse credebatur. Qua opinione imbuti Ægyptii, insanas extruebant pyramidum moles, radii solaris instar in acumen desinentes; eo quod Solem & Lunam, quæ duo sydera Isidis & Osiridis nomine indigitabant, in omne ævum permanere ipsis fuerat persuasum. Eodem pacto Horapollini hujusmodi sydera Æternitatem itidem designare placet. Græci quoque & Romani eamdem sequentes doctrinam, simulacro Solis Æternitatem adumbrarunt, ut ex monumentorum inscriptionibus, & numismatibus patet.

Nonnulla adduntur de floribus, coronis, variisque sertis in hoc monumento depictis.

Verum, ut de is rebus disserendi finem tamdem faciamus, pauca adhuc dicenda restant de floribus, coronis, variisque sertis, quæ tum in hoc, tum aliis in sepulcris, picta & sculpta reperiuntur. Nimirum pertinent ea ad veterum Romanorum consuetudinem, a Græcis profectam; qui non solum cadavera coronis

ornare; ſed etiam eorumdem ſepulcra floribus & roſis unguentiſque conſpergere honoris gratia quotannis conſuevere; hæc enim defunctis gratiſſima eſſe exiſtimabant. Quæ quidem conſuetudo increbuit paſſim, adeoque invaluit, ut quidam morituri heredes ſuos in Tabulis teſtamenti officii hujus præſtandi neceſſitate adſtringerent, quin ingentem pecuniæ ſummam in hanc rem teſtamento legarent. Quod non ſolum græci latinique Scriptores, ſed etiam inſcriptiones & ornamenta ſepulcralia aperte teſtantur; quæ ſane, ut hodieque ex antiquis monumentis conſtat, coronis, ſertis, frondibus, & floribus ornabantur. Neque ſolum præcipiebant, ut ſibi roſis & odoribus quotannis parentaretur; ſed etiam hortos, ſepulcris ſuis junctos, ſibi in eam rem comparabant, ut ex illorum reditibus largius eis hujus parentationis officia præſtarentur, quod ex ea, quæ ſequitur, & Torcelli viſitur * inſcriptione potiſſimum colligitur.

* Apud. Kirchm. de Fun. Rom. Lib. 4. cap. 5.

LONGIVS. PATROCLVS. SECVTVS. PIETATEM.
COL. CENT. HORTOS. CVM. AEDIFICIO. HVIC. SEPVL.
IVNCTO. VIVOS. DONAVIT. VT. EX. REDITV.
EOR. LARGIVS. ROSAE. ET. ESCAE. PATRONO.
SVO. ET. QVANDOQVE. SIBI. PONERENTVR.

Uſitata verò hac in re formula in Veterum inſcriptionibus eſt hujuſmodi: VT. QVOT. ANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. Roſæ nimirum præ omnibus aliis floribus in maximo habebantur pretio. Sed morem hunc ſalſe ridet Lucianus *, ſtolidos poſt mortem vocans eos, qui hoc pacto ab heredibus honorari vellent. Ἔνιοι δὲ καὶ στέφειν τὰς στήλας ἄνθεσιν, εὐήθεις ἔτι καὶ παρὰ τὴν τελευτὴν διαμένοντες. *Rurſum alii cippos ſive columnas quoque coronari ſertis præcipiunt, ſtolidi videlicet etiam in ipſa morte manentes*. Pindarus * tamen animas juſtorum in Inſulis Beatorum, coronis & floribus tamquam virtutum præmiis ornatos indicat.

* In Nigrino Edit. Baſil. Tom. 1. p. m. 63.

* Olymp. od. 2. verſ. 28.

ἔνθα μακάρων
Νᾶσον ὠκεανίδες
Αὖραι περιπνέουσιν. ἄνθεμα δὲ χρυσοῦ φλέγει,
Τὰ μὲν χερσόθεν, ἀπ' ἀγλαῶν δενδρέων,
Ὕδωρ δ' ἄλλα φέρβει.
Ὅρμοισι τῶν χέρας ἀναπλέκοντι καὶ στεφάνοις.

Ubi

Ubi beatorum
Insulam Oceanitides
Auræ perspirant: flo-
resque aurei ardent,
Alii a terra, a pul-
chris arboribus alii,
Aqua autem alios alit:
Ex quibus factis monilibus manus im-
plicant & coronis capita.

Quemadmodum nos quoque Heroes in Campis Elysiis floribus coronatos supra exhibuimus *. Hunc denique morem imitati fuerunt Christiani, eumque probat Prudentius Hymno in defunctorum Exequiis, quem apud Kirchmannum * legere est, qui fuse hac de re agit. * Lib. 4. de Funer. Roman. cap. 1.

Nos tecta fovebimus ossa
Violis, & fronde frequenti,
Titulumque, & frigida saxa
Liquido spargemus odore.

Hinc ratio patebit, quamobrem non solùm hoc Nasoniorum sepulcrum, sed alia bene tot florum & coronarum ornamentis referta comperiantur.

Explicit Pars altera.

IN-

INDEX TABULARUM

ALIA QUÆDAM

SEPULCRORUM

MONUMENTA,

AC

FERALIA NONNULLA,

MICHAELIS-ANGELI

CAUSEI

Operâ collecta ac animadverſionibus illuſtrata.

ALIA QUÆDAM SEPULCRORUM MONUMENTA,

AC

FERALIA NONNULLA.

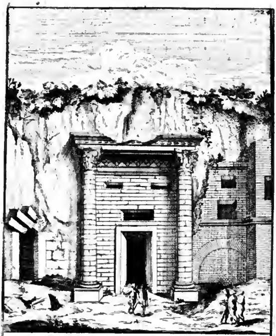
PROOEMIUM.

QUAMQUAM Veteres Nasoniorum sepulcrales picturas Tabulæ, quas modo adjicimus, minime attingant; quum tamen ad mortuos pertinere omnibus pateat, quæ hisce in Tabulis exhibentur, res utpote ferales, quasque in quibusdam Veterum monumentis, quorum nonnulla hìc ob oculos proponuntur, adinventas fuisse constet, eas proinde huic Operi adtexere alienum minime duximus; quas etiam animadversionibus illustrare par fuit, ut operis hujus ornatus copiosior exstaret; nullus licèt in ipso clarissimi atque eximii ingenii Johannis Petri Bellorii perelegans stylus insit, ad cujus ingentem certè jacturam hæc Plinii Junioris verba apposite scripta esse videntur *. Acerba mihi semper & immatura mors eorum videtur, qui immortale aliquid parant; nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas quotidie finiunt; qui verò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat.

* Epist. 5. Lib. 5.

TA-

TABULA · I ·

TABULA I. ET II.

NOnnulla inter delineamenta, quæ Petrus Sancti-Bartolus posteris reliquit, conspicuum hujusmodi monumentum occurrit, quod hisce Tabulis exhibemus; illudque sane, quum scitissimis picturis, cæmentitiisque operibus esset insignitum, Deorum potius Manium domicilium, quàm umbrarum specus dici debuisset. Omnes quidem latet, quænam familia eo fuerit usa, quum nulla in ejusdem delineatione inscriptio fuerit reperta, quæ illam indicaret; quum insuper, qui illud nobis delineatum reliquit, de ipsius cultu tantùm atque ornamentis exprimendis elaboraverit; nullam verò de ejusdem situ nobis fecerit mentionem, veluti monumentum hujusmodi cunctis antiquitatum perstudiosis ob famæ celebritatem notum esse deberet. Mirum profecto est, quod adeo insigne monumentum titulo caruerit: quum apud Veteres in more positum fuerit Sepulcris, *Majorum Elogio nomen inscribere*, sicuti * Calpurnius innuit. Et Cicero *: *Nonne elogia monumentorum id significant?* Atque Poetæ hoc idem adtestantur; veluti Tibullus *:

Frons cujusdam incertæ Familiæ Sepulcri.

* *Declam.* 18.

* *Lib.* 2. *de Fin.*

* *Lib.* 3. *Eleg.* 2. *ver.* 28.

> *Sed tristem mortis demonstret Litera caussam,*
> *Atque hæc in celebri Carmina fronte notet:*
> *Lygdamus hìc situs est. &c.*

Necnon Martialis *:

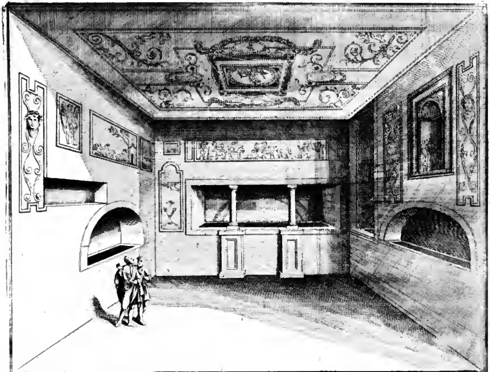
* *Lib.* X. *epig.* 71.

> *Quisquis læta tuis, & sera parentibus optas*
> *Fata, brevem Titulum marmoris hujus ama.*

Præterea hujus sepulcri facies inter celebrem delineamentorum collectionem penes olim Clementem XI. delineata exstabat, eodem prorsus pacto ac in Tabula I. Totum insuper cubiculum in saxum vel tophum insculptum apparet, ut in eadem Tabula videre est; ipsaque facies duabus suffulta est columnis corinthiis, quæ suis capitulis, scitissimisque capreolis, veluti cincinnis quibusdam ornatæ apparent. Supra januam verò, quodam in circulo depictus vel exculptus cernitur Pegasus. Hujusmodi autem pinnati Equi imago in monumentis sepulcralibus quamsæpissime occurrit, quippe qui apud Veteres immortalitatis typum esset; propterea quod piorum animas ad cœlum transvehendi illi onus incumberet. Hinc Plato *, animas, quæ a lentis equis deferebantur, in terram misere decidere: quæ verò a velocissimis, ad cœlum permeare opinatus est. Variæ sane ac discrepantes antiquorum sententiæ de Elysiorum situ fuerunt, quas in animadversionibus Nasoniani Sepulcri * satis erudite Bellorius recensuit.

* *In Phædro.*

* *Tab. IX.*

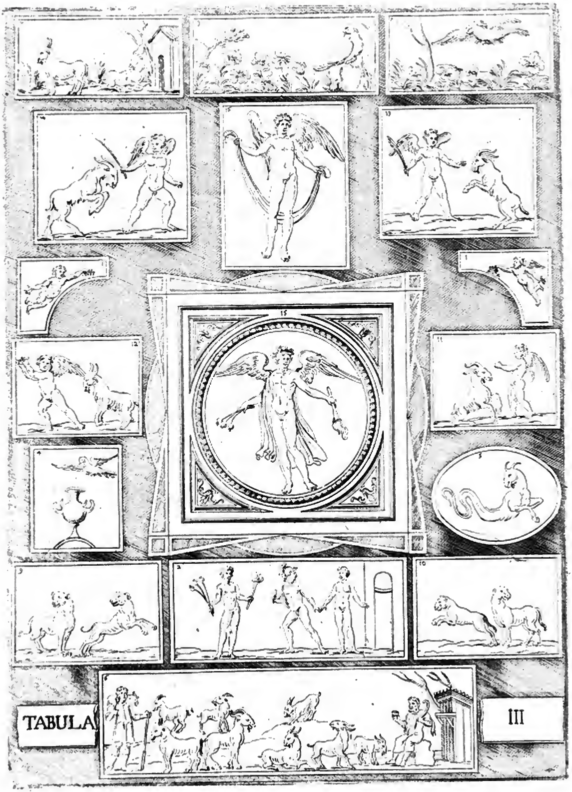

TABULA · II ·

Hujus denique ſepulcralis Cubiculi interior cavea, interioreſque parietes, ſuis diſtincti ornamentis, Tab. II. exhibentur; tres autem loculi apparent, in quibus mortuorum cadavera jacebant, quorum alter dextero, alter lævo in latere extructus eſt; tertius demum in Sepulcri capite e regione januæ duabus columnis ſuffultus, in quo verius oſſa aut cineres Domini conditos fuiſſe crediderim. Omnes autem imagines atque ornamenta, utrinque penicillo expreſſa, proxima in Tabula cerni poterunt.

TA-

TABULA
III

TABULA III.

SUpra dexteri lateris loculum duo Amores, sive Genii, in angulis se offerunt conspiciendi, qui sese in alas librare, ac porrectis manibus flores fundere videntur. [*n.* 1.] Superior loculi pars cæmentitio opere peromata cernitur; inferne verò tria apparent simulacra .: (*n.* 2.) ac primùm vir quidam galeatus exhibetur, qui nullo, lævum si excipias humerum, tegitur amictu, quique mulierem quamdam, nullis pariter vestibus indutam, manu leviter apprehensam secum deducit; læva insuper nescio quid complicatum, vel potius virgulam gerit; ac mulierem, suis iuhærentem vestigiis, intentis oculis respicit. Hos autem conjuges, ac Sepulcri Dominos esse affirmarem. Tertia demum effigies, itidem vestibus denudata, lævà manu ardentem gestat facem, dexterà vero papavera; illà in nuptiis, istis verò in justis funebribus mortuorum Veteres uti consueverunt. Vergilius *: *Camera eiusdem aspectus.* *Lib. 11. Æneid*

.... & de more vetusto

Funereas rapuere faces.

Quæ sane ambas hasce cæremonias fortasse indicant secundum Propertii mentem; designant enim temporis intervallum, quod conjuges isti a nuptiarum die ad obitum usque feliciter traduxerunt, scilicet inter papavera & facem. * *Lib. 4. el.*

Viximus insignes inter utramque facem.

Præterea in sepulcralibus arcis persæpe observantur faculæ ad animi immortalitatem indicandam, quam Philosophorum nonnulli divinæ lucis, cœlestisque illius ignis scintillam, quam Prometheus æthere subduxit, eàque humanam succendit animam, esse crediderunt; ex quo factum est, ut homo, Divinæ naturæ particeps, cetera animalia longe antecelleret. Hinc Vergilius *: * *Æneid. VI. vers. 730.*

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo

Seminibus.

Psittacus insuper (*n.* 3.) in venusto floribus pratulo mortui eloquentiam innuit; Veteres enim *per ejus effigiem eloquentem hominem, qualem se negat Tullius reperisse, significabant*; uti Valerianus docet, de Psittaco verba faciens *. * *Lib. 21.*

Aquila etiam [*n.* 4.] secundos rerum exitus apud priscos homines polliceri existimabatur. Verum ad mortuorum apotheosin hic spectare videtur, quam & privati homines sibi quoque communem esse crediderunt, qui, nimia quadam honoris cupiditate ducti, sibi vel conjunctione vel necessitudine ac familiaritate devinctos ab Aquila ad cœlum sustolli, commenti sunt. In inferiis sane vasibus seu poculis ad libationes uti, mos fuit; sicuti in Apulejo *; legere est, dum de illis furibus loquitur, qui aureis * *Lib. 4.*

poculis merum vinum Trasilonis & commilitonum animabus libarunt. *Poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libantes.*

Neque abs re esset, si nos, Aquilam unà cum vasculo exhibere, affirmaremus, Ganymedis memoriam, ad cœlum sublati, ut Jovi pocula misceret; quem sane magis ejus animi dotibus, quàm corporis elegantia captum fuisse, scriptum reliquit Xenophon *. Quare qui immatura morte prærepti, de suis virtutibus ac morum integritate memoriam posteris tradiderunt, eos a diis raptos esse exemplo Ganymedis, Veteres sibi persuaserunt; de quo apte Cicero *: *Quid est enim memoria rerum aut verborum? quid porro inventio? profecto id, quo nec in Deo quicquam majus intelligi potest. Non enim ambrosia deos, aut nectare, aut juventute pocula ministrante lætari arbitror; nec Homerum audio, qui Ganymedem a diis raptum ait propter formam, ut Jovi pocula ministraret; non justa causa, cur Laomedonti tanta fieret injuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: Divina mallem ad nos. Quæ autem Divina? vigere, sapere, invenire, meminisse. Ergo animus, qui, ut ego dico, divinus, ut Euripides audet dicere, Deus est.* Atque adeo harum picturarum Auctoris hanc fuisse mentem credere est; quum plurimarum virtutum, quibus hujusce sepulcri Domini præditi fuerunt, insigne posteris præbere vellet argumentum; ad quos sane brevis hujusce tituli, sensu verò gravis, sententia apte quadrare posset, quam refert Licetus *: *Cornelia. Pudentilla. Cornelii. Filia. Rapuit. Te. Beata. Vita.*

* In Symposio.

* Lib. 1. Tuscul. Quæst.

* Lib. 6 Lucer. Sepul.

Quod ad Capricornum attinet, (*n. 5.*) illum Platonici deorum januam appellarunt, ea nempe de caussa, quod piorum animas, ut ad cœlestes delicias perfruendas pervenirent, ac Divinæ naturæ participes fierent, per hujusmodi signum pertransire crediderunt.

Jam verò Panos [*n. 6.*] nomine, *universæ substantiæ materialis dominatorem* Veteres *significari voluerunt*, ut refert Macrobius *; ex quo Πᾶν indigitatus est, atque idem cum Sole existimatus; *cujus materiæ vis*, idem Macrobius * scribit, *universorum corporum, seu illa divina sive terrena sint, componit essentiam*. Insuper Deus iste unus idemque cum Serapide vel Plutone habitus est; ideoque sæpe in sepulcralibus monumentis expressus reperitur. Dictus etiam fuit Juppiter Lyceus, cujus simulacrum hædina pelle erat circumdatum, cetera nudum; cui Romæ ad radices Montis Palatini Ædes extructas fuisse, narrat Justinus. Inflexus autem incurvatusque baculus, quem læva detinet, naturæ administrationem penes illum esse ostendit, utì sentit Boccaccius; quamvis Sylvanus aliique Deorum agrestium sylvestriumque eodem fuerint usi. Sol quidem ideo exculpi consuevit, ut sempiternum ævum

* Lib 1. Saturnal. cap. 22.

* Ibidem.

ævum indicaret, ficuti refert Horus Apollo; quin etiam inflexà virgulà Annus innuitur, qui in orbem vertitur, ut docet Servius. Quidam Sylvani fimulacro vitam hominum, fexcentis repletam miferiis, innumerifque anguftiis obnoxiam, fignificari intellexerunt, quibus anima corpori juncta magis in dies agitur premiturque. In hujufce præterea Tabellæ angulo boni Paftoris imago cernitur, qui brevi tunica indutus amiffam ovem vel caprum in humeros fublatam ad ovile deportat. Cujus rei gratia in hoc fepulcro hujufmodi Paftor fuerit depictus, nondum fatis perfpectum mihi eft, quum nullum in ipfo Chriftianæ Religionis fignum animadverti poffit. Ethnici forfan Chriftianorum morem fubfequuti, hoc nempe fymbolo injuriarum patientiam, animique demiffionem, & mortui caritatem exprimere voluerunt; vel potius vitæ humanæ imbecillitatem, quæ fine ulla ope Solis, quem Paftoris feu Panos imago innuit, ftare ac durare nullo pacto poteft. Caper præterea ideo huic Numini dicatus fuit, quòd Pan hujus effigiem induiffe, Veteres commenti funt; quòdque hujufmodi animal fæcunditatis fymbolum fuerit exiftimatum. Quapropter hirci capite eum effinxerunt Æpyptii, ut nunquam deficientem hujus numinis vim indicarent.

Aquila deinde, (*n.* 7.) ingenti caloris vi a natura prædita, ignem æthereum exhibet, quem Jovis nomine, ficuti & aerem Junonis appellatione, indigitarunt, qui illius calorem attrahens fœcunditatem terræ affert, quæ hac in Tabella rofis cooperta cernitur. Veterum etiam morem fepulcra floribus ornandi, rofæ indicare videntur, ut in animadverfionibus Tab. IX. obfervabimus.

In proximis verò, quæ hìc adfunt, Tabellis [numeris 8. *9.* 10. 11. 12. 13. *&* 14.] plura animalia variis coloribus depicta intuemur; quorum quædam cum pueris lufitare videntur; ac ex illis pleraque caprorum fimulacra præfeferunt, qui funt fæcunditatis figna ac generationis, utì pluries diximus, quæ quum tandem ad corruptionem redigatur, neceffe fit, ut docet Ariftoteles, ideo ad fepulcrorum monumenta fatis apte fpectare videtur.

Papaver denique, quod imago alis prædita [*n.* 15.] dextera detinet, inter cetera munera Cereri offerri confuevit; eoque nil erat acceptius, ut Clemens Alexandrinus refert; ea fortaffe de cauffa, quod Deæ, ipfum de Jovis confilio deguftanti, famem ademferit; ejufque ope ipfi dormienti e memoria exciderit dolor ingens, quem ex raptu Natæ perceperat, ut Ovidius in Faftis defcribit:

Illa foporiferum parvos initura Penates,
Colligit agrefti leve papaver humo.
Dum legit, oblito fertur guftaffe palato,
Longamque imprudens exfoluiffe famem.

Qua-

* *Georg. 1. vers. 212.*

* *Vers. 1075.*

Quare & a * Vergilio *Cereale Papaver* appellatur. Somnus insuper mortis frater dictus fuit; ambosque ex Herebo Nocteque ideo prognatos fuisse traditum est, quòd, quum animum a sensibus abstrahant, eodem prorsus pacto uterque nos afficere solet. Seneca Tragicus * in Hercule Furenti *placidum lethi genus* somnum appellat:

Pavidum lethi genus humanum
Cogis lentam discere mortem.

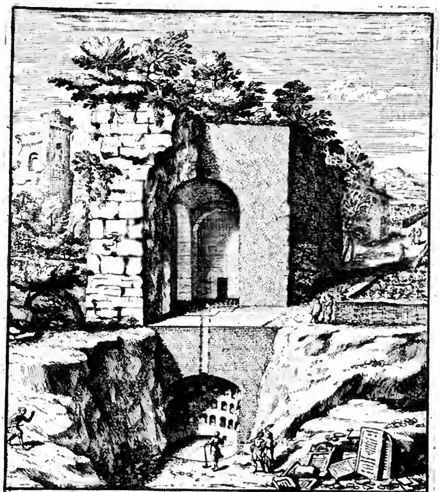
Quin etiam Veterum Lapides mortem æterni somni nomine donarunt: *Somno Æternali*. Fax quoque, quam terræ inversam eadem Effigies læva gerit, amicæ vel sodalis interitum indicat, utì Valerianus, subsequutus mentem Ovidii, deplorantis Tibulli mortem, docet:

Ecce puer Veneris fert eversamque pharetram,
Et fractos arcus, & sine luce faces.

Itaque fax papavero juncta ad defunctorum memoriam pertinere videtur. Ego verò in ea sum sententia, ut per facem Auroram, per papavera Noctem significari mihi persuadeam. Sicut enim inter diem ac noctem, quam somni matrem diximus, haud longum intervallum intercedit; sic brevi mors vitam excipit, quæ nimia velocitate prætervolat; quam sane alatus hic Genius, sicut & proximus alter, (*n.* 16.) aperte indicant, quorum postremus utràque manu velum quoddam, seu recinium detinet, ut, quam inter se habent cognationem duo hæc extrema, vita nempe & mors, clarius ostenderetur.

Petro Jacobo Patriarchæ, Clementis XI. architecto, multis variisque doctrinis peritissimo, acceptam referre debemus, quanta quanta est, hujusmodi notionem, quo nempe loco celebre hoc monumentum extructum fuerit. Ex eo itaque in topho Collis Hortorum, seu Pincii, secundum Milvium Pontem, insculptum fuisse, ac sub Alexandro VII. detectum, constat.

TA-

TABULA IV.

TABULA IV.

MOnumentum hocce, quod Labicana via extra Portam * Præneſtinam, in Philippi Ferrerii vinea prætergreſſis S. Helenæ ſepulcri veſtigiis * adhuc exſtat, iis antiquitus militibus fuit extructum, qui equis ſtipendia merebant, quoſque ſingulares appellarunt; ùt ex Epitaphiis, ibi repertis in proclivi, colligere eſt.

Rerum Romanarum ſcriptores, quonam primùm tempore hujuſmodi milites fuerint conſcripti, deque eorumdem munere, inter ſe diſcrepant; nonnulli enim a primis Romæ incunabulis delectos autumant, eoſque miſcent cum tercentis Celeribus, qui Romulo apparebant, utì obſervat Salmaſius *; atque aſſerunt, ex variis Reipublicæ atque Imperii temporibus varia ipſis nomina

* *Majorem vulgo appellant.*

* *Locus hic vulgo Torre Pignattara nuncupatur.*

* *Cap. 20. de re milit. Rom.*

 fuiſ-

fuiſſe impoſita, ac primò quidem dictos fuiſſe Singulares, dein Prætorianos, poſtremo Domeſticos ac Protectores. *Illos Hadriani*, ſcribit hac de re Sponius *, *& ſequentium Imperatorum ætas Singulares Imperatoris, aut Prætorianos vocabat; poſterior verò Domeſticos & Protectores.*

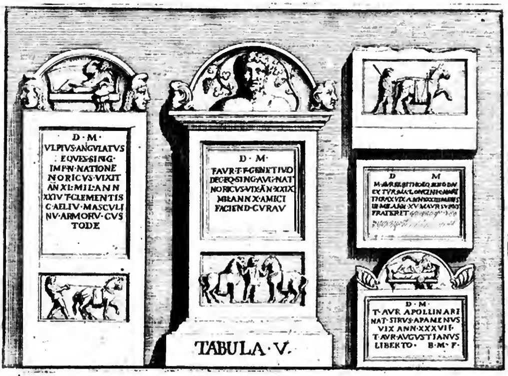
* In Miſcell. Sect. 7. p. 258.

Verùm in veterum lapidum collectione, a Cl. V. Fabretto digeſta, quædam occurrit ſepulcralis Inſcriptio, ex qua Singulares a Protectoribus diſtinctos eſſe patet; quin ex aliis quoque inſcriptis lapidibus eoſdem a Prætorianis quoque diverſos fuiſſe conſtat. Alii verò Singulares eoſdem ac Deſultores exiſtimant: Alii cum quinque millibus Auguſtalibus a Nerone inſtitutis communes eſſe credunt, ut ſcribit Tacitus *. Ex quadam tamen Inſcriptione a Grutero allata *; & a Fabretto *, in qua de Actiaco bello mentio fit, ſub Auguſti imperio hujuſmodi milites ſtipendia feciſſe patet. Reineſius ſic nuncupatos exiſtimat, quòd pro uno tantùm equo eis ſtipendium ſuppeditabatur, ut a Duplaribus differrent, quibus ad duos alendos equos ſtipendium pendebatur; [ùt ad calcem ſuarum animadverſionum in antiquis Leonardi Auguſtini Gemmis obſervat Bellorius, qui etiam hac ſuper re veteris lapidis Inſcriptionem refert, cui ex hiſce militibus quidam, agnomine *Urſinus*, inſcriptus apparet] Eodem prorſus pacto, ac *Annona Duplaris* & *Singularis* nuncupata a Vegetio * pro Torquatis Duplaribus, & Simplaribus: ſicut & pro Candidatis, atque Armaturis. *Torquati Duplares*, inquit ille, *Torquati Simplares, quibus Torques aureus ſolidus virtutis præmium fuit; quem qui meruiſſet, præter laudem interdum duas conſequebatur annonas: Duplares duas, Simplares unam.*

* Annal. cap. 25. lib. 14.
* Pag. 371.
* Pag. 355.
* Lib. 2.

Ego ſane Singulares hoſce Equites quolibet Imperii tempore idem nomen habuiſſe exiſtimo; quum nonnullæ Tabellæ marmoreæ exſtent, non modo Auguſtalium titulo inſignitæ, verùm etiam eiſdem præfixæ reperiantur hæ literæ D. N. ideſt DOMINI NOSTRI; quem quidem titulum extremis temporibus Imperatores uſurparunt.

TA-

TABULA V.

QUinque hac in Tabula ſepulcrales lapides oculis exhibentur. In horum primo T. AUR. T. F. GENETIVUS Decurio, & Eques Singularis Auguſtalis, natione Noricus, inſcriptus occurrit. Hæc autem regio ſuos fines ad Griſones uſque antiquitus porrigebat, atque Bavariæ partem occupabat. Militis hujus effigies in hemicyclo ſupra titulum ſpectatur, cujus peripheriam perſonæ duæ, utrinque appoſitæ, ſecant & claudunt. Rara inſuper barba, qua hujus militis mentum veſtitur, eumdem novem & viginti annos natum indicat, ut addita Inſcriptio aperte declarat; ex qua etiam colligitur, ipſum decem annos Decurionis, ac Equitis Singularis munere, ſtipendia meruiſſe. Hinc eſt, quod inferius ſervus conſpicitur brevi tunica thoracis in modum indutus, atque oblongis ſemoraliis, duos inter equos ſtans, eoſque loris frænans ac ſiſtens; quo fit, ut unum & alterum defuncti munus facili negotio intelligatur. Racemos denique innexos viti, ejus caput circumeunti, ad vini libationes, quæ ethnicorum ſepulturis fieri ſolebant,

* Æneid. 4. vers. 77.

bant, quis neget pertinere? de quibus Æneas apud Vergilium * ad Anchisis tumulum verba facit, ac nos infra agemus. Sicut etiam quis sibi non persuadeat, personas duas mimorum & scurrarum lusus præseferre? quibus Veteres usi sunt in exequiis nobilium, quæ *Indictivæ* fuere appellatæ; qui sane scurræ mortui funus næniis, flebilique ad tibiam cantu, ridiculisque saltationibus sequebantur; uti ex Dionysio Halicarnasseo accepimus.

In altero verò hujus Tabulæ sepulcrali lapide ULPIUS ANGULATUS natione pariter Noricus legitur. Suprà titulo in semicirculo, superiori haud absimili, ipsemet Ulpius, talari manicataque tunica indutus, in lectulo jacet, lævoque brachio supra pulvinar rejecto innititur, alterum attollens, ut manum capiti admoveat. Utrinque verò capita duo, pileo phrysio cooperta, cincinnis annulatisque capillis pendentibus, videre est; quæ omnia defuncti forsitan nationem indicant. Lectulum prope tripus cum orbiculari mensa adstat, quæ sane antiquorum *Inferias* innuit, dictas *ab epulis inferendis*, nempe a Veterum more, qui singulis annis ad dictam diem epulas tumulis mortuorum inferre consueverunt, eo quod ipsis gratas acceptasque fore, eisdemque alia in vita vesci crederent. Quum autem hoc munere parentes fungerentur ad Deos Manes placandos, hujusmodi sacrificia Parentalia appellarunt. Hunc morem irridet Lucianus * his verbis: Τρέφονται δὲ ἄρα ταῖς παρ' ἡμῖν χοαῖς, καὶ τοῖς καθαγιζομένοις ἐπὶ τῶν τάφων. ὡς εἴ τῳ μὴ εἴη καταλελειμμένος ὑπὲρ γῆς φίλος, ἢ συγγενὴς, ἄσιτος οὗτος νεκρὸς, καὶ λιμώττων ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται. Id est: *Aluntur autem nostris libationibus, inferiisque, quæ sepulcris inferuntur. Adeo ut si cui nullus sit in terra reliquus amicus aut cognatus, hic mortuus jejunus ac famelicus inter illos versetur*. Præterea vixit hic Ulpius quadraginta annos, quorum quatuor & viginti Equitis Singularis munere militavit; ideoque sub inscriptione servus æque, ac superior, indutus conspicitur; qui oblonga habena a tergo equum retinet ac rèmoratur; qui sane equus stragulo ceterisque phaleris insignis spectatur, eademque habena annulo cuidam inserta videtur, ut equum eumdem, ad cursum veluti incitatum, validius sistere possit. Armorum Custos, de quo in eadem Inscriptione verbum fit, Romanæ militiæ munus erat; de quibus sane armorum Custodibus & Gruterus tres lapides affert *. Singulæ quoque Legiones suum præcipuum armorum Custodem habebant, ùt patet ex altera ejusdem Gruteri Inscriptione *, in qua mentio fit de armorum Custode Legionis XIV. & apud Reinesium * agitur de quodam alio armorum Custode Legionis XII.

* In Dialogo de Luctu.

* Pag. DXVIII. 5. DXLVI. 9. & DLXIX. 7.

* Pa. DLXXXVI. 11.

* Pag. CXCVII.

Tertius porro lapis nullum habet titulum; verùm ex equo, qui eisdem, ac superior, ornatur phaleris, & servo, qui eum altera manu frænat, altera virgulam gestant, illum quoque esse ex Equitibus hujusce militiæ colligi potest. Quar-

Quartus deinde, ullo ſine opere anaglypho, M. AVRELIO BITHONI, Equiti Singulari Thraci, inſcribitur, qui annos quindecim ſtipendia fecit.

In Quinto denique, ac omnium noviſſimo lapide, T. AURELIUS APOLLINARIS, natione Syrus Apamenus, exhibetur, de quo Plinius verba facit*. In hemicyclo ſupra titulum occurrit Defunctus, lecto cubans, brachio in pulvinar innixus, manuque dextera pateram tenens. Supra tripodem propter cubile vix diſcerni queunt epulæ quædam, quæ ad Inferias fortaſſe ſpectabant. Quum autem T. hunc Aurelium Apollinarem haud Equitem Singularem eſſe titulus indicet, ideo alteri militiæ adſcriptum fuiſſe, vel aliæ diſciplinæ operam dediſſe, exiſtimandum eſt.

* Lib. 5. cap. 23.

Dom. Miſeroni ſculp.

D M
T AVR TERTIO EQ
SIN AVR TVR A
GENEALIS · NAT·RAE
VIX·ANN XXX MIL ANN
HEIVS T AVR IVCVNDVS
SECVNDH VICTOR MIL
CHO III BRACASV
AMICO KARISSIMO
D· M
T AVR PROBO EQ· SING·
AVG TVR MARINI·NAT
BATAVS V·A·XXXIIII·MIL·A
XIIX·T AVR·VERAX ET·T
AVR TACITVS H̄·A·O·F·C

TABULA · VI ·

TABULA VI.

ALlatis proxime adſtant duæ aliæ Memoriæ Sepulcrales ejuſdem militiæ, eodemque prorſus loco inventæ. In harum altera inſcriptus cernitur T. AURELIUS TERTIUS natione Rheticus: quam nunc regionem Griſones incolunt. Defuncti, vel potius Jovis ſimulacrum duas inter aquilas ſuperimpoſitum apparet, ut mortui ſpem ad primævum ortum redeundi ſignificet; quum Jovis numen humanæ naturæ principium & auctorem eſſe ab antiquis commentum fuerit. *Quia exiſtimabant antiqui, animas a Jove dari, & rurſus poſt mortem eidem reddi*, ſcribit Macrobius. Duo utrinque capita more phrygio pileata conſpiciuntur; infra verò Defunctus in lectulo ſtratus, lævoque brachio pulvinari innixus, & dextera manu pateram de more tenens, quem propter tripus adſtat. Pone lectulum caput quoddam eminet, quod ſane larvam quamdam eſſe affirmarem. Simulacrum verò lectulo adſtans, ac dexterà ferulam ſtringens, tuto quis aſſerere poſſet, aliquem eſſe ex Geniis illis, quos Averruncos dixere ex eo, quod infeſtos dæmones averruncarent. Veteres namque cuilibet homini duos Genios præſto eſſe exiſtimarunt, alterum amicum & defenſorem, inimicum alterum & lædentem; quos omnes dæmones vocarunt; ita tamen, ut qui boni ab ipſis habebantur, *Lares*: qui verò mali, *Larvas* vel *Lemures* appellarent, de quibus agit Plato, & ejus auditor Plotinus. Inſuper ſub Titulo, dextrorſum mutilo, vir equum conſcenſus cernitur, qui aprum jaculatur. Hoc autem ejus rei gratia appictum dixerim, vel ut Defunctum venatorem fuiſſe oſtenderetur; vel potius diem ſuum obiviſſe hyberno tempore, cui tempori aprum tributum fuiſſe conſtat.

Lapis alter T. AURELII PROBI nomen præfert; cujus ornatus ſuperiori haud abſimilis videtur. De Encarpis, ac florum coronis, quas ſepulcris apponere Veteres conſueverunt, in Tabula IX. agemus. Eques hic Singularis Auguſtalis, natione Batavus fuit, non verò Pannonius, ut Diarii Italici recens Auctor demonſtrare conatur; militavitque annos XVIII. Turmæque erat Marini. Hæ autem literæ, interjectis interſitæ punctis, H. A. O. F. C. hoc pactò interpretantur, *Heres Amico Optimo Fieri Curavit*.

Præter eos, quos attulimus, & alium ibidem inventum fuiſſe lapidem conſtat, cujus ornatus nullis hac in Tabula delineamentis expreſſus apparet, eo quod ſuperioribus ſimilis viſus eſt. Solummodo inſcriptum Titulum adferre par fuit, ut errores, quibus in laudato Diario Italico hujuſmodi Inſcriptio ſcatebat, corrigerentur.

T. AV-

T. AURELIO. TITI. FILIO
AELIO. MURSA. MAXIMO
SIGNIFERO. EQ. SING
IMP. N. TUR. AUREL. BITH
NATIONE. PANNONIO
MIL. ANN. XXII. VIX. AN. XL
FL. FIRMUS. EVOCATUS. AUG
HERES. AMICO. OPTIMO
F. C.

De Augusti Evocatis loquitur Sventonius *: *Delegit & Equestris ordinis juvenes, qui, manente annulorum aureorum usu, Evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent.* Sub sepulcrali lapide Gorgonis caput, prudentiæ militaris typum, cernere erat; quod in militum scutis, atque Ducum thoracibus prosperi amuleti caussâ insculpi solebat; eos enim invictos efficere, hostibusque terrorem offundere creditum est, uti testatur Ovidius:

Gorgoneum crinem turpes mutavit in hydros,
Nunc quoque ut attonitos formidine terreat hostes;
Pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues.

* In Galba cap. 10.

TA-

TABULA VII

TABULA VII.

IN Familiæ Corſinæ hortis juxta viam Aureliam plurima detecta fuiſſe ſubteranea conclavia conſtat, Veterum monumentis referta; in quorum altero repertum olim fuit operculum quoddam marmoreum literatum, quod modo exhibemus, in cujus centro quatuor patent foramina, per quæ in urnam ſubconditam, qua mortuorum oſſa ſervabantur, vel vinum vel aquam vel lac aut ſanguinem inſundebant juxta Veterum morem, quem refert * Vergilius, dum Æneam, ad Anchiſis tumulum ſacra facientem, deſcribit: * Æneid. 5. verſ. 77.

Hic duo rite mero libans carcheſia Bacco
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro:

Et in funere Polydori *: * Æneid. 3. verſ. 66.

 In-

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras: animamque sepulchro
Condimus, & magna supremum voce ciemus.

* Theb. 6. Eadem refert Statius de obitu Archemori*:

Spumantesque mero pateræ verguntur, & atri
Sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis.

In quibus sane versibus illustrandis Lutatius confirmat, libationes lacte & sanguine fieri consuevisse, eo quod illud hominem alit, hic verò ejus vires confirmat. *Libatio*, inquit, *duabus rebus expeditum, lacte & sanguine, quod alterum eorum ad alimoniam sit vitæ retinendæ, alterum virium continendarum; quia vita hominum his rebus juvatur, etiam propterea sepulturæ commendare solent*. Aliquando lac vino mixtum adhibebant. Tibullus*:

* Lib. 3. eleg. 5. vers. ult.

Et nivei lactis pocula mixta mero.

Aut vino atque odoriferis unguentis utebantur, utì docet Ausonius*:

* Epitaph. 36.

Sparge mero cineres, & odoro perlue nardo
Hospes: & adde rosis balsama puniceis.

Hisce itaque liquoribus Veteres diebus anniversariis supra cineres consanguineorum ac familiarium libationes facere solebant, quem morem hocce perforatum operculum confirmat, per cujus foramina iidem liquores in suppositam urnam ingerebantur ad Deos Manes placandos propitiandosque CHARIDI FILIÆ EX NICEPHORO ET CALERIA MACARIA.

Hujus demum tituli syllabæ punctis interjectis distinctæ ruentis Imperii tempora, bonarumque artium ac disciplinarum interitum indicant; utì Bellorius observat in pari titulo, ab se allato suis in Animadversionibus ad Nasonianum sepulcrum.

TA-

TABULA·VIII·

T A B U L A VIII.

HOC in ſtylobate, quem in Corſinorum hortis repertum accepimus, ſimulacrum quoddam inſculptum ſtare conſpicimus, quod lævà lituum detinet, ac dexterà inflexum cornu indicat: dextrorſum verò Panos vel Fauni caput adjacet, quod propter eſt fiſtula. Supernè inſernèque hæc leguntur inſcripta: M. JULIUS. VICTOR. EX. COLLEGIO. LITICINUM. CORNICINUM. Hunc itaque M. Julium Victorem ex Collegio Liticinum atque Cornicinum fuiſſe agnoſcimus; de quibus Vegetius hæc habet [*]: *Tubicines, Cornicines, & Bucinatores, qui tuba, vel æreo cornu, vel buccina committere prælium ſolent*. Ciacconius ſuis in animadverſionibus ad Colum-

[*] Lib. 2. cap. 7.

lumnam Trajanam*, de hisce duobus, eorumque muneribus verba facit; ac lituum tubà miscet, quam Veteres *buccinam* dixerunt, licèt hæc inter se instrumenta discreparent. *Liticines seu Bucinatores, (utrovis enim modo dicuntur) lituos seu buccinas portantes, instrumenta cava & retorta, quæ in semetipsa æreo circulo flectuntur, quorum sonitu aliquid exercitui nunciabatur, aciesque excitabantur. Nam per huiusmodi cornua & tubas indubitatis sonis agnoscit exercitus, utrum stare, aut progredi, ac certe regredi oporteat: utrum longe persequi fugientes, ac receptui canere. Buccinatores enim, & Cornicines ornamentum erant totius Legionis in ingressu conflictùs, & ejus reditu.* Hac verò tubà vel buccinà etsi Veteres classicum canere, ac receptui, nocturnasque vigilias ad munus subeundum excitare solebant, ùt refert Livius*; eàdem tamen, ut populum ad comitia evocarent, præcipue uti consueverunt; Propertius*:

Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.

Postea verò pastores etiam illà usi sunt, ut pecus ad septa cogerent, qua de re hæc apud Columellam * leguntur. *Id semper crepusculo fieri debet, ut ad sonum buccinæ pecus, si quod in sylva substiterit, septa repetere consuescat.*

Ab hujus Tubæ genere Lituus discrepabat, quo tantùm Equitatus utebatur, propterea quod acutum sonum redderet. Hinc apud Lucanum* *Stridor lituum* occurrit. Erat autem in Auguralis litui modum efformatus, ex quo nomen sortitum esse a vero minime abhorret. Priscianus* enim docet, *Liticen Liticinis, ex lituo, quod est genus tubæ minoris.*

Præterea fistulam, quam Theophrastus & Plinius syringam vocant, a Pane inventum, Veteres omnes opinati sunt; quamvis Apollodorus* a Mercurio repertam cum Isidoro sentiat. *Fistulam quidam putant a Mercurio inventam, alii a Fauno, quem Græci vocant Pana, nonnulli ab Idi Pastore Agrigentino ex Sicilia.* Hæc autem pluribus calamis cerà conjunctis compacta erat, sicuti refert Pausanias, cecinitque Vergilius*:

Pan primus calamos cerà conjungere plures
Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.

Quare, quum Pan pastorum Deus fuerit, ideo apud pastores fistulam ad animum relaxandum adhibere mos fuit. Hinc Horatius*:

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistula:
Delectantque Deum, cui pecus, & nigri
Colles Arcadiæ placent.

Fistula denique septem calamis constabat, qui in parte superiori pares, quum unus alterum longitudine minime excederet: in inferiori verò dispares erant; alter enim altero longior erat, utì Vergilius innuit*: *Est*

* Num. 57.
* Lib. 7.
* Lib. 4. Eleg. 1.
* Lib. 6. cap. 23.
* Lib. 1.
* Lib. 1.
* Lib. 3.
* Eclog. 2.
* Od. 12. lib. 4.
* Ecl. 2.

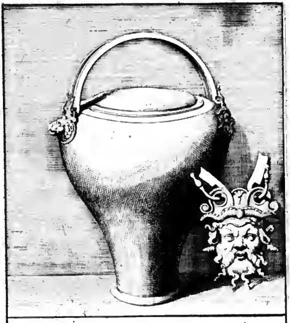
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula.

Licèt pluribus quoque cicutis fiſtulas conſlare compertum ſit, ut illa Theci i.i *, quæ novem compacta fuit cicutis, ab eoque dicta σύριγξ ἐννεάφωνος. * Idyll. 8.

Alterum haud abſimile anaglyphum opus in eruditis animadverſionibus Gaſpari Bartholini de Tibiis Veterum, attamen abſque Panos capite, ac fiſtula ſeorſim exculpta, conſpicitur. Hic autem auctor ſcribit, hujuſmodi marmoreum monumentum, ab ſe allatum, in ſuburbano Advocati Ronconii hortulo prope S. Iſidori ædes inventum fuiſſe. Ex quo conjici poteſt, illud abſimile eſſe ab eo, quod nos exhibemus, in Hortis Corſinorum repertum, hieroglyphicis copioſius, iiſdem licèt literis verbiſque inſignitum: niſi forſitan illud idem ad Corſinios Hortos deinceps delatum fuiſſe credamus.

Dom. Miserotti ſculp.

TABULA·IX·

TABULA IX.

INter pleraque erudita monumenta, quæ operâ & ſtudio Bernardini Peronii adinventa ſunt in ſuburbano Viterbii agro, in quo vetuſtiſſima Hetruſcorum ſepulcra detecta fuere, Vas, fulvo ære confectum, quod modo exhibemus, admirationem ſane excitat; tum quòd ad hæc uſque tempora integerrimum ſincerumque permanſerit, tum ob miram perfectamque operis artem; adeo ut illud præſtantis artificis manu elaboratum quiſque agnoſcat, ſi in hiſtrionicam perſonam, leoniſque caput, oculos intendat, quæ in utroque Vaſis latere inſculpta apparent. Celeberrimum autem hujuſmodi Vas exuſtis oſſibus ſcatebat, eratque opertum tela aurea tenuiſſima, cui asbeſtinum linteum ſuberat, ex amianto contextum, quod igne minime abſumitur: idque vel ex rubigine, æriſque ſitu, vaſi ſuperinhærente, faci-

facile agnoscitur; quod sane Vas in Viterbiensium secretiori Tabulario adhuc asservatur.

Jam verò in sepulcralibus marmoribus sæpe Leo insculpi consuevit, eo quod is levissimo somno utatur, ac insuper quòd apertis atque splendentibus oculis dormiat. Ex quo Ægyptii pro templorum foribus Leonis simulacrum efformabant, ut illa servaret, veluti sacrorum supellectilium pervigil custos: Qua de re hæc apud Alciatum leguntur*: * Embl. 17. lib. 1.

Est Leo, sed custos, oculis quia dormit apertis,
Templorum iccirco ponitur ante fores.

Hoc quoque animal fortitudinis, ac bellicæ virtutis symbolum habitum fuit; quin tanta ejus simulacri vis erat, ut hostibus terrorem offundere valeret. Hinc Agamemnonem ejus effigiem expressam in clypeo gessisse, refert Pausanias; quamvis Homerus Gorgonis caput fuisse tradat. Idem scribit Plutarchus de Pompeii annulo, in quo Leo gladium stringens spectabatur. Laudatus pariter Alciatus de ejusdem Agamemnonis clypeo hæc habet*. * Embl. 49. lib. 1.

Ora gerit clypeus rabiosi picta Leonis,
Et scriptum in summo margine carmen habet:
Hic hominum est terror, cujus possessor Atrida.
Talia magnanimus signa Agamemno tulit.

Ex quo colligi posset, hoc in vase alicujus strenui militis, vel ducis, ossa fuisse condita: eoque magis, quod cornua in Satyri fronte efficta robur indicent. Nisi forsan aliquis in ea sit sententia, ut histrionicam hujusmodi personam, quam appictam cernimus, ad scenicos ludos spectare credat, quos in nobilium funeribus edere olim curabant, uti docet Dionysius Halicarnasseus; qui in justis funeribus Defuncti lectulum Satyrorum choros præire consuevisse narrat. Neque verò abs re esset affirmare, caput hujusmodi vel Larvas vel Lemures innuere, qui circa sepulcra errare habiti sunt. Ovidius.

Ritus erit veteris nocturna Lemuria sacri,
Inferias tacitis Manibus illa dabunt.

S. Augustinus * refert Platonis, vel ejus auditoris Plotini, mentem de hisce Larvis vel Lemuribus; cujus verba operæ pretium est huc adscribere. *Dicit quidem, & animas hominum dæmones esse, & ex hominibus fieri Lares, si meriti boni sunt: Lemures seu Larvas, si mali*. Et paulo post. *Larvas quidem dicit esse noxios dæmones ex hominibus factos.* * Lib. 9. de Ci. vit. Dei cap. 11.

TA-

TABULA X

TABULA X.

Hylas blandus puer fuiſſe fertur, quem Hercules adamavit, rapuitque, ac ſecum abduxit unà cum reliquis Argonautis, Colchos navigaturus ad vellus aureum conquirendum. Verùm, quum inter remigandum Hercules remum ſuum fregiſſet, unà cum Hyla navi egreſſus eſt, ut alium in Myſiæ ſylvis quæreret. Invaleſcente autem æſtu, quum ſiti premeretur, Hylam cum urna miſit ad Aſcanium fluvium, ut inde ſibi aquam afferret; ſed quum ripa altior eſſet, quàm ut ſtans haurire poſſet, procumbens in pectus Hylas urnam e manibus demiſit, quam quum ſubito recipere conaretur, pondere ejus demerſus eſt. Quæ res poetis occaſionem præbuit fabulandi, Hylam a Nymphis ob formæ præſtantiam fuiſſe raptum. Hercules autem, quum Hylas nuſquam compareret, caſum ejus tam ægre tulit, ut relictis Argonautis, Myſiam totam, minoris Aſiæ regionem, Troadi conterminam, oberrans, Hylam quæreret. Hinc Juvenalis [*]:

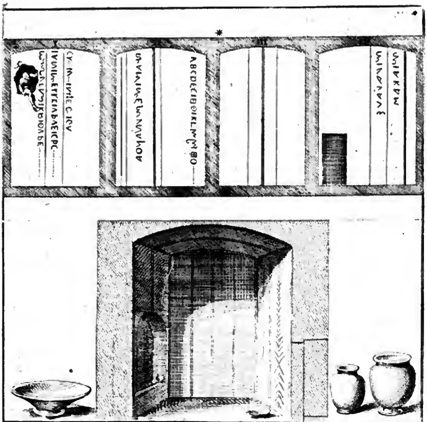
Aut multùm quæſitus Hylas, urnamque ſecutus.

Sedet itaque Hercules curſu laſſus, quem fruſtra cucurrit, ut amaſium inveniret. Hylas verò inter Nymphas curis premitur, ſuaque ſorte parùm contentus eſſe videtur.

Minime quoque abſurdum eſſet, ſi quis affirmaret, hiſce figuris, quæ hac in Patera exhibentur, Herculem indicari, qui Laomedontem Trojæ Regem orat, ut ſibi ad ejus portum cymbam appellere liceret, ut amiſſum puerum quærere poſſet. Vel cum eodem colloquitur de muneris pactione præſtanda ob illius filiam Heſionem, ab æquoreo monſtro ereptam. Hercules enim, liberaturum ſe filiam monſtro marino expoſitam, Laomedonti pollicitus eſt, ſi equos divino ſemine procreatos, quos habere eum conſtabat, in prœmium ſibi traderet. Hunc igitur in modum pactione facta, Hercules, interfectà belluà, virginem liberavit. Sed quum Laomedon promiſſis non ſtaret, indignatus Hercules, collecto undequaque exercitu, Ilium expugnavit, Laomedontem occidit, ac Heſionem Telamoni uxorem dedit, quod primus murum conſcendiſſet.

Hanc autem aurati æris Pateram in laudatis Hetruſcorum ſepulcris in Viterbienſi ſuburbio inventam fuiſſe, conſtat.

[*] Sat. 1. Verſ. 64.

TABULA XI.

TABULA XI.

Subterraneum hujuſmodi ſepulcrale Cubiculum, albo in topho inſculptum, menſe Martio An. MDCXCVIII. in quodam Equitis Scipionis Petrucci fundo, ſeptem paſſuum millia a Senarum Urbe diſſito, in via, quæ ad Collem deducit, detectum fuiſſe, accepimus. Hujus quidem fornix, ac parietes rubeis lineis diſtincti apparent, quibus ſane lineis verſiculi quidam Hetruſcorum charactere, eodem colore exarati, identidem interſeruntur. In hoc autem Monumento aliquot oſſium adinventa fuere, præterea ex nigra creta fictile crater, cujus peripheria ſemicubitalis erat; aliaque vaſa ſphærica, quorum majora, duorum cubitorum rotunditate conſtabant.

Quatuor verò parietum diviſiones, quæ hac in Tabula ſuperne conſpiciuntur, quatuor pariter hujus cubiculi facies indicant; &, quo pariter ordine Hetruſci characteris verſiculi eſſent inſcripti, ob oculos ponunt. Numero 5. inſuper foramen fortuitò effectum cernitur, per quod deorſum ad cubiculum patuit aditus.

Ad Hetruſcorum literas quod attinet, non ſum tanti, ut illas explicare valeam, tum hac in re tum in cæteris omnibus meam inſcitiam confiteri non erubeſcens. Si quis verò earumdem cognitione præditus, eas interpretari poſſet, is ſane magnum profectò fructum utilitatemque univerſo literatorum cœtui afferret, qui plurimis ac præclaris cognitionibus, quæ in hiſce monumentis continentur eà de cauſsà caret, quòd illæ hujuſce linguæ ignoratione in tenebris jacent ſepultæ.

TA-

·TABULA·XII·

TABULA XII.

QUOD modo ob oculos ponimus Hetruſcorum Monumentum, Peruſiæ repertum fuiſſe, neminem latere volumus. Omnium primum cubantem intueamur Figuram, quæ lævo brachio in duo pulvinaria innititur, manuque dextera pateram affabre elaboratam detinet, adeo ut libationem aliquam facere videatur: eique caput frondea ac florea corona redimitur: occiput verò oblongo tegitur amictu, cujus limbus hinc ſubtus lævam defluit, illinc verò dextero ab humero in ſinum ſeſe implicat, cruraque & coxendices pube tenus contegit, ſuperiori corporis parte denudata. Inſuper duo e capite oblonga ſerta in pectus dependent, quorum alterum digito retinet. Exſtat autem Hetruſcum epitaphium in baſi; ſubterque ſex milites certantes, diſpari quidem veſte induti, cuncti tamen chlamidati. Ex his duo, alter pede ſupra aram encarpiis exornatam nixus: alter genu ſupra eamdem flexum habens; ambo ſane ſcutis, brevibuſque gladiis, vel latis pugionibus armati confligunt cum duobus pariter armatis; quibus ſunt galeæ, gladii, ac lunati clypei, Amazonum peltis haud abſimiles. Reliqui duo ſemianimes humi procumbere conſpiciuntur. In angulis præterea mulieres duæ apparent, quæ Termini videntur, crinibus collectis, ac faſcia ſubligatis, ſinu genuque aduſque medium crus detecto; ſingulæ ſingula volumina manibus tenentes, ad næniás fortaſſe canendas, ut pio hoc munere illorum militum pugnam proſequerentur, eoque pacto cantu ſimul & ſanguine defuncti Manes propitiarent.

Porro in hiſce funeribus ludis, qui circa ſepulcra celebrari conſueverunt, Romani quidem modò militibus, modò pugilibus, ac plerumque Gladiatoribus utebantur. Auſonius *: *Ep. 134.

Et Gladiatores funebria prælia notum
Decertaſſe fero.

De ludicris hiſce præliis verba faciunt Firmiamus *, Prudentius *, ac Tertullianus; quorum poſtremus hæc habet *: *Olim, quoniam animas defunctorum propitiari humano ſanguine creditum erat, captivos vel mali ſtatus ſervos mercati in exequiis immolabant: poſtea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant armis, quibus tunc & qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi diſcerent: mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant; ita mortem homicidiis conſolabantur.* Jam verò Gladiatorum morem ab Appii Claudii & M. Fulvii Conſulatu in funere Patris Brutorum initium cæpiſſe, refert Valerius Maximus *: *Gladiatorum munus*, inquit, *primum Romæ datum eſt in foro Boario, Ap. Claudio & M. Fulvio Coſſ.* *De-*

* Lib. 6. Inſtit.
* In Symmach.
* Cap. 12. de ſpectac.
* Cap. 4. Lib. 2.

Dederunt Marcus, & Decimus Bruti filii, funebri memoria patris cineres honorando. Ex hoc autem Hetruſcorum tumulo conjici poteſt, apud Hetruſcos huic muneri milites addictos fuiſſe; idemque apud Græcos in exequiis nobilium in more poſitum fuiſſe colligitur ex Athenæo*: Διύαλος δ' ὁ Ἀθηναῖος ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν ἱςοριῶν φησὶν, ὡς Κάσσανδρος ἐκ Βοιωτίας ἐπανιὼν, καὶ θάψας τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν ἐν Αἰγαῖς, καὶ μετ' αὐτῶν τὴν Κύνναν τὴν Ευρυδίκης μητέρα, καὶ τοῖς ἄλλοις τιμήσας οἷς προσήκει, καὶ μονομαχίας ἀγῶνα ἔθηκεν, εἰς ὃν κατέβησαν τέσσαρες τῶν ςρατιωτῶν. Id eſt. *Dialus Athenienſis in libro hiſtoriarum narrat, Caſſandrum, a Beotia regreſſum, Regi in Urbe Ægia cum Regina, atque Cinna Euridicis matre, ſepulto, bonores defunctis debitos reddidiſſe, ac mandaviſſe Gladiatorum prœlium, in quo milites quatuor decertaverunt*.

Florum denique ac frondium corona, defuncti caput circumdans, & ſerta dependentia, veterum Romanorum conſuetudinem indicant, quæ a Græcis emanavit, quo nempe ſepulcris coronas & flores apponere conſueverunt, utpote mortuis jucundiſſima. Hinc Vergilius*:

Purpureos ſpargam flores; animamque Nepotis
His ſaltem accumulem donis.

Necnon Propertius*:

Adſeret huc unguenta mihi, ſertiſque ſepulchrum
Ornabit cuſtos, ad mea buſta ſedens.

Quem ſane morem a Chriſtianis quoque primævis ſæculis ſervatum fuiſſe, prodidit Prudentius*:

Nos tecta fovebimus oſſa
Violis, & fronde frequenti;
Titulumque, & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Pindarus* quoque, atque etiam Plato, Juſtorum felices animas in beatis inſulis coronà redimitas eſſe edocet: ac Vergilius urbium conditores quercu inſignes incedere ſcribit. Amantes denique myrtea ſerta gerere, quæ arbor Veneri ſacer eſt, Tibullus commentus eſt.

* In IV.

* Æneid. Lib. 6.

* Lib. 3. Eleg. 14.

* Hymno in Defunc. exeq.

* Olymp. Od. 2. verſ. 28.

TA-

TABULA XIII.

T A B U L A XIII.

MInime prætereundum videtur, quod hac in Tabula exhibetur Vas cum operculo, quæ ſane vaſa aſſervandis mortuorum cineribus extruebantur. In eo itaque plurima apparent ſimulacra albo colore in ſuboſcura area expreſſa, idemque encarpis, aliiſque ornamentis conſpicuum cernitur; atque in pervetuſto Hetruſcorum monumento agri Peruſini repertum fuiſſe, non me latet. In altera autem ipſius fa-

cie

cie tres depictas imagines videre est; quarum medius Faunus Bacchantis manum arripit: uterque tamen thyrsum manuum altera gestat. Tertia verò terga vertit, eosdemque saltantes intente spectat. In adversa præterea ejusdem Vasis facie tres pariter mulieres cernere erat, de quibus nil observandum occurrit, nisi quod Hetruscorum vestibus indutæ conspiciantur, quæ quidem haud absimiles eis videntur, quibus tertia hujus Tabulæ figura est amicta.

Dom. Misseroni sculp.

TA-

TABULA·XIV·

TABULA XIV.

DIOTA, quam hac in Tabula ſpectamus, Hetruſcorum pariter vaſculum, tres depictas præfert Bacchas, quibus encarpi, pampini, uvarumque racemi ſunt ornamento. Quæ media eſt cornutum cyathum dextera ſtringit, & Bacchico œſtro correpta ac percita videtur; eamque Mænadum ritu ſaltantem ac geſticulantem videre eſt. Quæ verò utrinque adſtant, crepitacula quædam crotalis ſimilia quatiunt, quibus in Bacchi Priapique Sacris Veteres utebantur. Hinc illud*:

Cymbala cum crotalis, prurientiaque arma Priapo
Ponit, & adductà tympana pulſa manu.

Inter veterum anaglypha, quæ Bellorius collegit, Baccharum tripudium oculis exhibetur, in quo Crotaliſtria unà cum Tibicine,

* In Luſib. in Priap. epig. 27. verſ. 3.

 Lyri-

Lyrista, ac Tympanistria apparet. Hujusmodi autem Crotalistriæ in conviviis adhibebantur, ut dulcisona pulsantes instrumenta, ac saltationibus, convivas exhilararent; sicuti Juvenalis, ac Martialis indicant.

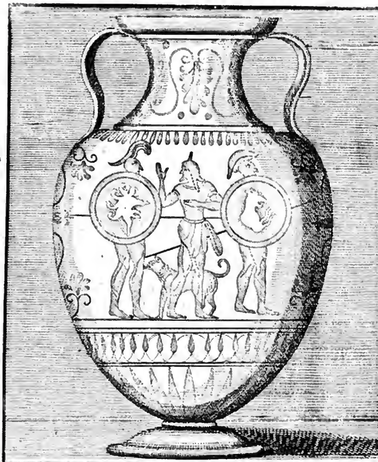
Crotalum porro ex duabus æneis laminis aut virgulis constabat, quæ manu agitatæ ex collisione sonum edebant argutum. Fiebat pariter ex arundine per medium fissa, cujus duæ partes sic movebantur, ut ex collisione sonarent. Idem hodieque fieri videmus ex duobus ossibus, quæ digitis agitata, & invicem collisa crotalum efficiunt. Præterea hujus instrumenti fragore Stymphalidas olim fuisse abactas, docet Pausanias; sic enim ait * : Ἐπὶ δὲ
* Arcad. sive Lib. 8. cap. 22. Edit. Lipsiæ 1691. p. 640. τῷ ὕδατι τῷ ἐν Στυμφάλῳ κατέχει λόγος ὄρνιθάς ποτε ἀνδροφάγους ἐπ' αὐτῷ τραφῆναι. ταύτας κατατοξεῦσαι τὰς ὄρνιθας Ἡρακλῆς λέγεται. Πείσανδρος δὲ αὐτὸν ὁ Καμιρεὺς ἀποκτεῖναι τὰς ὄρνιθας οὔ φησιν, ἀλλὰ ὡς ψόφῳ κροτάλων ἐκδιώξειεν αὐτάς. *Fabulis vulgatum est, Stymphali aliquando aves, quæ humana carne victitarent, ab Hercule sagittis confectas: at Pisander Camirensis non peremtas eas ab Hercule aves, sed crepitaculorum sonitu e loco pulsas tradidit*. Aristophanes insuper
* In Nub. hominem nimis loquocem, ac sane verbosum κρόταλον appellat *:

Λέγειν γενήσῃ τρίμμα, κρόταλον, παιπάλη.

Quam ad rem sic Budæus * : Κρόταλος δὲ ὁ εὔγλωττος, καὶ ὔσομος,
* In Comment. L. G. ad verb. Κρόταλος. ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ κροτάλου. *Crotalus autem* dicitur *loquax, ac verbosus*, sumta *metaphora a crotalo*. Idque significare voluit Juvenalis,
* Sat. 6. quum inquit * :

.... nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelves, & tintinnabula dicas
Pulsari.

TA-

TABULA·XV·

TABULA XV.

Altera ejuſdem Vaſis facies hìc exhibetur, quæ tres milites nobis ob oculos ponit; quorum duo utrinque aſtantes criſtatis galeis, ſcutis rotundis, quibus appicta animalia ſunt ornamento, atque oblongis haſtilibus muniuntur. Medius verò, quem propter adeſſe canem conſpicimus, ſublatis manibus colloquenti ſimilis cum illorum militum altero verba facit. Ejus caput peculiari fortaſſe Hetruriæ galea opertum eſt, in cujus vertice cornu prominet; ejus autem facies perſonata potius, quàm germanam hominis effigiem præſeferre videtur. Verùm hujuſmodi Hetruſcorum ſimulacra adeo inepta identidem deprehenduntur, ut nemini mirum videri debeat, ſi ad unguem latentes omnes non explicantur ſenſus, qui hujuſce nationis picturis ac monumentis continentur.

TA-

TABULA·XVI·

TABULA XVI.

DUABUS ſane de cauſſis plurimi faciendum arbitramur fictile hujuſmodi Vaſculum, quod omnium noviſſimum attulimus; tum ex eo, quod ſimulacra, quæ in eo expreſſa apparent, haud parum nos erudiunt: tum quod in celeberrimo Clementis XI. Muſeo aſſervari cognoſcimus, qui profecto Princeps veterum monumentorum æſtimator exſtitit peritiſſimus. Bina itaque in eo apparent ſimulacra, quibus Ceres ac Triptolemus exhibentur, ſtat quidem Ceres, ariſtas dexterà præferens, quæ quidem raptam filiam toto orbe quum perquiſiviſſet, tamdem laſſa ad Celeum Eleuſium Regem pervenit, a quo perhumaniter hoſpitio excepta, filium ejus recens natum alendum ſuſcepit, ac ſerendarum frugum rationem docuit, eumdemque in alatorum draconum vehiculum impoſuit, ut orbem peragrans frugum uſum mortalibus communicaret. Sedet itaque adoleſcens, dexterà facem, lævà detinens ariſtas, quas a Cerere accepit, ac Deæ ſermones arrectis auribus captare videtur, ad ejuſdem exequenda mandata paratus, univerſum nimirum terrarum orbem alatis ſerpentibus vectus peragrando, ad uſum frumentorum hominibus indicandum. Qua de re hæc Ovidius cecinit*.

........Geminos Dea fertilis angues
Curribus admovit, frænisque coercuit ora;
Et medium cœli terræque per aera vecta est,
Atque levem currum Tritonida misit in urbem
Triptolemo, partimque rudi data semina jussit
Spargere humo, partim post tempora longa recultæ.

* Lib. 5. Metam.

Hujuſmodi porro figuras ſubnigra in area flavo expreſſas colore conſpicimus. In averſa denique ejuſdem Vaſis facie Simulacrum quoddam linteo involutum apparet, de quo verba facere ſuperſedemus, quum nihil, quod ſciam, nos erudire valeat.

Explicit Pars Tertia, ac noviſſima.

INDEX
MONUMENTORUM
SEPULCRAL.
IN APPENDICE.